

Evangélikus Hittudományi Egyetem

Teológia mesterképzés

Lelkész szakirány

Levelező tagozat

Az evangélikus szerzetesrendek

Gondolatok a tanítványi lét ökumenéjéről

Szakedolgozat

Készítette: Dr. Csermely Péter

Témavezető: Dr. Szabó B. András egyetemi adjunktus

Budapest

2022

TARTALOM

BEVEZETÉS: A SZAKDOLGOZAT CÍMÉRŐL.....	5
I. JÉZUS TANÍTVÁNYÁNAK LENNI: A TANÍTVÁNYI LÉT	7
I.1. A tanítványi lét Szentírásbeli verbatim említéseinek értelmezése	7
I.1.a. A tanítványi lét leírása az Ószövetségben	8
I.1.b. A tanítványi lét leírása az Újszövetségben.....	8
I.2. Luther, az evangélikus hitvallási iratok és a tanítványi lét	10
I.2.a. A tanítványi lét leírása Luther Márton műveiben.....	11
I.2.b. A tanítványi lét leírása az egyetemes hitvallásokban.....	13
I.2.c. A tanítványi lét leírása az evangélikus hitvallásokban.....	13
I.3. A tanítványi lét a pietizmus alapművében, Philipp Jacob Spener „Pia Desideria”-jában	15
I.4. A tanítványi lét kortárs megközelítései	16
I.4.a. A tanítványi lét leírása Dietrich Bonhoeffer: „Követés” című könyvében.....	17
I.4.b. A tanítványi lét leírása Rowan Williams: „Tanítványként az úton” című könyvében.....	18
I.4.c. A tanítványi lét leírása Ferenc pápa: „Örüljete és ujjongjatok” című könyvében.....	19
I.4.d. A tanítványi lét kortárs leírásainak összehasonlítása egymással	20
I.4.e. A tanítványi lét kortárs leírásainak összehasonlítása az evangélikus dogmatika megigazulás tanával és a kereszt teológiájával.....	22
II. A SZERZETESI ÉLETMÓD, MINT A TANÍTVÁNYI LÉT EGYIK LEHETSÉGES ÉLETFORMÁJA	27
II.1. A szerzetesi életmód példái – a tanítványi lét szempontjából	30
II.1.a. A szerzetesrendek kezdetei: a sivatagi atyák	30
II.1.b. Az ágostoni hagyomány.....	31
II.1.c. A bizánci hagyomány.....	32
II.1.d. A szerzetesrendek virágkora: a Benedek rend, a karthauziak és a koldulórendek	33
II.1.e. A reformáció időszakában alapított szerzetesrendek: a jezsuiták és a sarutlan kármeliták	36

II.1.f. A szerzetesi életmód modern kori megfogalmazásai	40
II.2. Luther, Melanchthon, az evangélikus hitvallási iratok és a szerzetesi életmód.....	45
III. EVANGÉLIKUS SZERZETESRENDEK	50
III.1. A jelenleg létező evangélikus szerzetesrendek áttekintése a világban	50
III.1.a. A reformációban örökölt, evangélikus fenntartású szerzetesrendek	51
III.1.b. Az evangélikus alapítású szerzetesrendek	54
III.1.c. New monasticism.....	58
III.1.d. Az evangélikus szerzetesrendek sajátosságai és lelkesége	60
III. 2. A szerzetesi életforma a mai Magyarországon, különös tekintettel az evangélikus egyházra	62
III.2.a. A mai magyar katolikus szerzetesrendek.....	62
III.2.b. A Fébé Evangélikus Diakonissza Egyesület	64
III.2.c. A Jézus Testvérei Ökumenikus Diakóniai Rend	66
IV. SZERZETESRENDEK A MAI MAGYAR EVANGÉLIKUS EGYHÁZBAN	68
BEFEJEZÉS: A SZAKDOLGOZAT ALCÍMÉRŐL.....	70
<i>Köszönetnyilvánítás</i>	73
<i>Irodalom</i>	74
<i>Rezümé</i>	80

PLÁGIUMNYILATKOZAT

Alulírott kijelentem, hogy a szakdolgozatom irodalomjegyzékében minden művet felsoroltam, amelyet felhasználtam; amit felsoroltam, valóban felhasználtam; mások gondolatmenetének ismertetésénél mindig közlöm a forrást; és a szó szerint átvett szövegeket mindig idézőjelben és forrásmegjelöléssel közlöm.

Budapest, 2022. február 15.

(Dr. Csermely Péter)

BEVEZETÉS: A SZAKDOLGOZAT CÍMÉRŐL

Mesterszakos tanulmányaim elején, 2020 nyarán kezdtem el írni a szakdolgozatomat. Azért hagytam a megérlelődésére kétévnyi időt, mert 2017-től szerzetesi életformát élő emberként az itt következő néhány oldal gondolati tisztázás és egyfajta hitvallás is a számomra.

A szakdolgozatom címe, „*Az evangélikus szerzetesrendek*” tudatosan vállalt fából vaskarika. Luther Márton munkásságának és a reformációnak egyik fontos következménye volt a „rendek” megszüntetése, így a papi renddé, és a szerzetesrendeké is. Az Ágostai hitvallás (*Konkordiakönyv 2.*, 2008) XXVII. pontja tételesen érvénytelennek tekinti a szerzetesi fogadalmakat. Mindebből következően, mielőtt e munka előkészítésébe 2019-ben a „Bevezetés a teológia irodalmába” c. tárgy vizsgadolgozatának írásakor (CSERMELY, 2019) belefogtam volna, azt hittem, hogy – evangélikus szerzetesrendek nincsenek. A 2019-es vizsgadolgozat írása során derült ki az a számomra, hogy ez nem igaz. Evangélikus szerzetesi közösségek mind a reformáció előttről „ránk maradt”, mind pedig újonnan alapított formában a világ számos országában ma is léteznek.

Utólag döbbsentem rá arra is, hogy a szerzetesi létnek a saját családomban is fontos hagyományai vannak. A nagynéném, a pécsi Csermely Ilona, több évtizeden át diakonissza életmódot folytató ember volt.¹ A szétszóratás évtizedeiben nem utalt erre semmi külső jel: sem rendi ruha, sem rendházi élet. Annál világosabban beszélt a tanítványi létről az a szeretet, amely Ilonka néniből áradt, és ami miatt nem lehetett vele úgy sétálni egyetlen métert sem Pécs bármely utcáján, hogy valaki nagy mosollyal, kedvesen meg ne szólította volna.

Az evangélikus egyház és a szerzetesség az előbbieken körvonalazott „kettősségét” szerettem volna tükrözni azzal, hogy a szakdolgozatom címében tudatosan nem a szerzetesi közösségek, hanem a szerzetesrendek szót szerepeltetem.

Végezetül őszinte szívvel elnézést szeretnék kérni az Olvasótól, hogy a szakdolgozatom nagyon fontos témákat (így például a tanítványi lét Szentírásbeli, vagy Luther Márton életművében és az evangélikus hitvallási iratokban megjelenő alapjait,

¹Nem akadtam eddig olyan dokumentum nyomára, amely igazolta volna a szüleim által elmesélt „családi legendáriumot”, hogy Ilonka néni ténylegesen diakonissza lett volna. Ilonka néni ugyanakkor sok-sok evangélikus szolgálatot vállaló, tisztaságot fogadott tanítónőként teljességgel ennek megfelelő életet élt, és igen sokan diakonisszának nevezték.

vagy a szerzetesi hagyományok egy-egy fontos ágát) néhány oldalon „elintéz”. Grafomán emberként is sokat szenvedtem a szakdolgozat felső terjedelmi korlátjaként megszabott nyolcvan oldalas terjedelemtől. Nem akartam e szabály alól kibújni, ugyanakkor nem akartam azzal a „trükkkel” sem élni, hogy jelentős részeket az oldalkorlátozás alá már nem eső „Függelékbe” helyezek, és ezzel az Olvasót gyakori lapozgatásra kényszerítem. Mindennek az eredménye olyan kivételesen fontos részek olykor nagyon tömör tárgyalása lett, amelyek mind-mind önmagukban is megérnének egy teljes szakdolgozatot – sőt, inkább egy-egy teljes könyvet.²

²Elnézést kérek azoktól, akik hosszabb bevezetést gondolnának szükségesnek egy ilyen munka elé. Az én olvasatomban a "Bevezetés" leginkább a szerző indítékait és alapvető hozzáállását fogalmazza meg. Ezt viszont érdemes rövidebbre hagyni: utána pedig hallgasson el a szerző, és beszéljenek maguk a tények. A dolgozat alcímének, a tanítványi lét ökömenéjének a részletes kifejtését a "Befejezésben" adom meg. Úgy éreztem, hogy inkább helye van ott ennek a gondolatmenetnek, ahol a dolgozatot a szokványos rendben tanulmányozó olvasó korábban már megismerkedett a "Befejezésben" adott összefoglalás tartalmi elemeivel (amelyekre ott a fejezetszámok feltüntetésével is utalok). Kérem tehát azt az olvasót, aki a tanítványi lét ökömenéjének kifejtésére kíváncsi, hogy – rendhagyó módon – a "Bevezetés" után olvassa el a "Befejezést", és csak utána kezdjen bele a részletekbe.

I. JÉZUS TANÍTVÁNYÁNAK LENNI: A TANÍTVÁNYI LÉT

A keresztyénség³ és egyházunk alapvető credo-ja, hogy „*az igaz ember pedig hitből fog élni*” (Róm 1,17), és a jócselekedetek önmagukban nem vezetnek el az üdvösségre⁴. A hit azonban nem egy titkos, benső dolog, amely semmilyen módon nem látszik a befogadóján. A hit a Szentlélek munkájával megváltoztatja egész életünket. (Erre a saját magam életének utóbbi öt éve is konkrét példaként szolgál.) Jézus tanítványainvá leszünk, és egyre inkább így is élünk. Ennek a tanítványi létnek a lehetséges megfogalmazásairól szól a dolgozatom első fejezete.

A tanítványi lét kifejtésének formái azért kínálnak jó bevezetőt az evangélikus szerzetesrendekről írott szakdolgozatomnak, mert a szerzetesrendek (ha eredeti elhívásuknak megfelelően szerveződnek) éppen a tanítványi létformát élik meg a mindennapjaikban. Ennek biblikus, a Luther műveiben található és a hitvallási iratainkból fakadó megjelenését fejtem ki az első két részfejezetben. A harmadik részfejezetben három keresztyén egyház (az evangélikus, a római katolikus és az anglikán) egy-egy kortárs képviselőjének a tanítványi létről szóló megfogalmazásait hasonlítom össze egymással. Ez az összehasonlítás jó alapot ad arra, hogy a különböző felekezetek szerzetesi életformáit is össze tudjam hasonlítani majd a továbbiakban.

I.1. A tanítványi lét Szentírásbeli verbatim említéseinek értelmezése

Nagyon nehéz a tanítványi lét szentírásbeli alapjait röviden összefoglalni egy szakdolgozat szűk részfejezetében, mert nem felszínesen és elnagyoltan, hanem a lényegét tekintve a Szentírás *egésze* a tanítványi létről szól. Ezért a „tanítvány” szónak csak szó szerinti (*verbatim*) említéseinek értelmezésére szorítkozom⁵. Ez az

³A „keresztyén” szót a dolgozatban akkor használom, ha evangélikus, vagy általánosan protestáns tartalomra utalok, a „keresztyén” szót pedig akkor, ha a vonatkozó tartalom ökumenikus jellegű.

⁴Fontos azt itt megjegyezni, hogy ezzel a római katolikus egyház is egyetért (*Úton az egység felé*, 2021; lásd különösen 403-430. old.).

⁵A vonatkozó igeszakaszok teljes felsorolását lásd:

<https://szentiras.hu/kereses/search?textToSearch=tan%C3%ADtv%C3%A1ny&book=all&translation=6&grouping=chapter> (Megtekintve: 2020. augusztus 7.) Az igéi idézetekhez a Biblia revideált új fordítását (*Biblia. Istennek az Ószövetségben és Újszövetségben adott kijelentése*, Kálvin János kiadó, Budapest, 2017.) használom. Ahol a Károli-féle Biblia-fordítást idézem (külön megjelölve ezt), ott forrásként a nagyapám Bibliáját (*Szent Biblia. Azaz: Istennek az Ó- és Új Testamentomában foglaltatott egész Szent Írás*, [Magyar nyelvre fordította: Károli Gáspár.] Brit és Külföldi Bibliatársulat, Budapest, 1927.) használom.

összefoglalás (mint a következőkben láthatjuk) nyilvánvalóan szegényes, hiszen csak utalást tartalmaz pl. a Tízparancsolatra és Jézus parancsolataira (amelyek a tanítványi létforma alapvető követelményei), és nem tartalmazza ezek teljes kifejtését, mivel a „tanítvány” szó nincsen ezek biblikus szövegekörnyezetében. E fontos elemek azonban említésre fognak kerülni a későbbi, a Lutherrel, az evangélikus hitvallási iratokkal és a kortárs megközelítésekkel foglalkozó két részfejezetben.

1.1.a. A tanítványi lét leírása az Ószövetségben

A tanítványság jellemzően (és érthetően) az Újszövetség kiemelt fogalma. Az Ószövetségben a Királyok első és második könyvében, valamint Ézsaiás és Ámósz próféták könyveiben találkozunk a szó 15 említésével, amelyek (egy kivétellel) mind a próféták tanítványaira utalnak. A kivétel Ézs 50,4, ahol a próféta saját magáról, mint az Úr tanítványáról beszél. A vonatkozó igeszakaszok magyar fordításában a „tanítvány” szó két esetben a למיד (tanult) eredeti héber szó helyett áll. A 13 alkalommal előforduló „prófétatanítvány” szó esetén az eredeti szöveg minden esetben a próféta fia (בן־נביא) birtokos szókapcsolatot tartalmazza.

1.1.b. A tanítványi lét leírása az Újszövetségben

A Máté szerinti evangéliumban a „tanítvány” szó 72-szer szerepel. Jellemző példaként ezek a szószerinti említések a tanítványokat, mint

- a Jézust követőket (8,23),
- a vőlegény násznépét (9,14),
- a mesterükhöz hasonlítani akaró szolgákat (10,24),
- az igaz embert befogadókat (10,42),
- Jézus anyját és testvéreit (12,2),
- a Jézus által adott kenyeret a sokaságnak adókat (14,19),
- a Jézust Krisztusnak ismerőket (16,20)
- a néha a hitükben megingó valódi embereket (26,56)

és mint a Jézus rendelkezései szerint cselekvőket (11,1; 28,16) mutatják be. Az említéseket emblematikusan foglalja össze Mt 16,24: *„Ha valaki énutánam akar jönni, tagadja meg magát, vegye fel a keresztyét, és kövessen engem!”*

A Márk szerinti evangéliumban a „tanítvány” szó 49 említését találjuk. Ezek a fentiekén kívül példaként a tanítványi lét e jellemzőit mutatják meg: akiknek Jézus mindent megmagyaráz (4,34); akiket Jézus kiküld, és hirdetik az embereknek, hogy térjenek meg (6,7-12). A Lukács szerinti evangéliumban 44 említés van, amelyek zömét

a fentiekben tartalmilag már ismertettem. Kiegészíti az elhívást a Lk 14,33 „*aki közületek nem mond le minden vagyonáról, az nem lehet az én tanítványom*”. A szó szerinti említésben új előfordulásként Jézus imádkozni tanítja a tanítványait. Az igei tartalom új eleme a 72 tanítvány kiküldése, amely jelzi, hogy a tanítványság fogalma nem szűkül le az apostolokra. Emblematikusan jellemző egyedi szószerinti említés a Lk 6,20: „*Ő pedig tanítványaira nézett, és így szólt: Boldogok vagytok, ti szegények, mert tiétek az Isten országa.*”, illetve a Lk 10,23 „*Tanítványaihoz fordult, és nekik külön ezt mondta: Boldog az a szem, amely látja, amit ti láttok*”.

A „lukácsi mű” másik könyvében, az Apostolok Cselekedeteiben a „tanítvány” szó 27 szószerinti említése található. Ezek javarészt elbeszélő kontextusban kerülnek elő. Kivétel Tábita, aki „*sok jót tett, és bőven osztott alamizsnát*” (ApCsel 9,36). Kulcsfontosságú ige a 13,52-ben: „*A tanítványok azonban megteltek örömmel és Szentlélekkel*” valamint az, hogy „*a tanítványoknak sok nyomorúságon át kell bemenniük az Isten országába*” (14,22). Az Apostolok Cselekedetei 6. részében a tanítványok gyülekezetéről van szó, amely a tanítvány fogalmat a 72 tanítványhoz képest tovább bővíti. Ezt folytatja a 11. rész: „*A tanítványokat pedig Antióchiában nevezték először keresztyéneknek.*”.

A János szerinti evangéliumban találjuk a tanítvány szó legtöbb említését, amely itt 78-szor szerepel. A János-féle speciális narratívára jellemző azonban, hogy ezen (igen gyakori) említések zöme elbeszélő jellegű részekben van, hiszen tanításainak jelentős részét Jézus a János szerinti evangéliumban monológokban és az „*ἐγώ ειμι*” önkijelentések formájában fogalmazza meg. A korábbiakat kiegészíti a Jn 8,31: „*Ha ti megtartjátok az én ígémet, valóban tanítványaim vagytok*”, valamint Tamás apostol szavai: „*Menjünk el mi is, hogy meghaljunk veled együtt!*” (11,16). Emblematikusan jellemző igék a Jn 15,8 „*Az lesz az én Atyám dicsősége, hogy sok gyümölcsöt teremtek, és akkor a tanítványaim lesztek*” és a Jn 13,35 „*Arról fogja megtudni mindenki, hogy az én tanítványaim vagytok, ha szeretitek egymást*”.

A vonatkozó igeszakaszok magyar fordításában a „tanítvány” szó a μαθητής eredeti görög szó helyett áll. Női tanítványok, pl. Tábita esetén (értelemszerűen) a szó görög női megfelelője, a μαθήτρια a található. Tamás a tanítványtársainak (συνμαθητής) mondja, hogy „*Menjünk el mi is, hogy meghaljunk veled együtt!*”.

1. ábra. A tanítványi lét alapját szimbolizálón a három kinagyított részlet (Matthias Grünewald Isenheim-i oltáráról, Hans Holbein "Krisztus holtteste a sírban" című festményéről [Bázeli Múzeum] és Salvador Dalí "Krisztus mennybemenetele"⁶ című festményéről) Jézus kezét ábrázolja a nagypénteket, a nagyszombatot és húsvét feltámadását jelképezve. Számomra igen sokatmondó, ahogyan a középső képen ránk mutat Jézus jobb kezének nagyujja, és ahogyan csaknem ugyanaz a szöggel átütött kéz, amelyet Grünewald megfestett, erővel telik meg Dalinak a mennybemenetelt ábrázoló képén. Ez adhat reménységet nekünk. A szöggel átütött kéz *mindig* erővel telik meg. Mert ez az Atya akarata.

Összefoglalva a fentieket: a tanítványok olyan Jézust követő emberek, akik Jézust Krisztusnak és Megváltójuknak ismerik, akik megtagadták magukat, és megtartván Jézus igéjét, hordozzák Jézus keresztyét. A tanítványok szegénységben, szolgálatban és szeretetben teremnek gyümölcsöket. Végezetül: a tanítványok megtelnek örömmel és Szentlélekkel, és övék lesz Isten országa.

I.2. Luther, az evangélikus hitvallási iratok és a tanítványi lét

A tanítványi lét a fejezet eddigi és ez utáni tartalmából következően a Krisztust követő, a Krisztusban való élet, azaz: Jézus Krisztus fokozatos kiábrázolódása bennünk. Krisztus Urunk (teljességgel ember-mivolta mellett) „teljességgel Isten”. Ennek maradéktalan megragadása a tanítványi létforma leírásaként is (természetesen) lehetetlen. Ha bármilyen módon is tükrözni szeretném az ezzel kapcsolatos megfogalmazásokat, akkor a szakdolgozatomba egy egész teológia-történetet kellett volna belesűrítmem. Így (érthető módon az evangélikus megközelítésekre koncentráltan) csak néhány kiragadott szemelvényre szorítkozhatok. Luther Mártonnak a reformációt elindító munkássága és az evangélikus hitvallási iratok (sok más mellett) a Szentírás igei tisztaságának felmutatásával, a szentségek, valamint az imádság mély

⁶<https://www.dalipaintings.com/the-ascension-of-christ.jsp> (Megtekintve: 2021. október 20.)

értelmezésével és a hitből fakadó közösségi lét, „a szentek gyülekezete” értelmezésével járultak hozzá a Jézus Krisztus teljességét átfogni próbáló összképhez.

1.2.a. A tanítványi lét leírása Luther Márton műveiben

A tanítványi lét különböző aspektusai Luther Mártonnak szinte minden művében, így igehirdetéseiben, leveleiben és az asztali beszélgetésekben is előfordulnak. Ezek részletes ismertetése meghaladja e szakdolgozat kereteit. Luther megtérési élménye, a toronyszoba élmény miatt is, amely a Róm 1,17-hez kötődik („az igaz ember pedig hitből fog élni”) hadd ragadjam ki e csodálatosan gazdag tárházból elsőként a Római levélhez írott előszó (LUTHER, 2015a) ezen sorait:

„Hit alatt pedig ne az ember megszállottságát és álmait értsd, mint némelyek gondolják. Ezek, ha azt látják, hogy az élet nem jobbul, és a jócselekedetek sem következnek ezután, noha hitről sokat hallanak és beszélnek, megtévelyednek, és azt mondják: nem elegendő hinni, cselekedni is kell, ha igazak és szentek akarunk lenni. Ezért elhagyják az evangéliumot, és a maguk erejével olyan gondolatokat alkotnak szívükben, amely azt súgja: hiszek. Ezt tartják ők a valóságos hitnek. Hanem mert embertől származott költemény és gondolat, s ezt a szív mélye rögvest megérzi, nem használ semmit, s a dolgot nem követi jobbulás. – A hit azonban isteni mű bennünk, amely megváltoztat és Istentől szül újjá (Jn 1,13), hogy megölve a régi Ádámot, más szívvel, kedvvel, értelemmel és minden erővel bíró embereket alkosson belőlünk, s a Szentlélek kíséri őt. Ó, milyen eleven, buzgó, cselekvő és hatalmas dolog a hit, amely nem képzelheti el, hogy ne munkálkodjék szakadatlanul a jón!” (LUTHER, 2015a; 296. old.)

Olyan szép az, ahogyan Luther biztos léptekkel áthalad a keskeny szoroson, és a „helyére teszi” e sorokban mind a cselekedetekben bízó (szemi)pelagiánus látásmódot, mind pedig a később Boenhoeffer által „olcsó kegyelemnek” nevezett (BONHOEFFER, 2007) rákfenét is. Az „olcsó kegyelem”, félreértelmezve a hitből való megigazolást, úgy gondolja, hogy az *észbeli* hit a *szívbeli* hit (és az ebből fakadó életváltozás és következményes jócselekedetek) nélkül elegendő az üdvösséghez. Ez éppen úgy nem igaz, mint ahogyan az akarat, vagy a cselekedetek képtelenek pótolni a hitet, mert a hit az a fundamentum, amelyből minden más következik, és mert az ember nem előzheti meg Istent soha.

A Miatyánk 1519-es magyarázata (LUTHER, 2015b), vagy ennek bővített formájaként, az egy évvel később megjelent Tízparancsolat, Hiszekegy és Miatyánk magyarázat (LUTHER, 2015c) mindezek gyönyörűségeken mély értelmezésével előre vetíti az 1528-29-ben megírt kátéknak a következő bekezdésben részletezett szellemiségét. Az 1520-as Sermo a jócselekedetekről (LUTHER, 2017a) igen gazdag

kifejtése a tanítványi lét a Tízparancsolatból fakadó életformájának – ilyen kulcs fejezetekkel: „a hit számára a szenvedés áldást jelent”, a „hit a gyengéket felkarolja”, a „hívó másokat is hitre vezet”, valamint a szelídség, a tisztaság, a jótékonyág és a bizonyágtétel leírásával. Az 1520-as „A keresztyén ember szabadságáról” kiemeli, hogy a lélek hit által egyesül Krisztussal, ezáltal a hívő ember pap és király lesz, aki a szeretet cselekedeteit végzi embertársai javára (LUTHER, 2017c; 352.; 355.; 361.; 366-77. old.). Az 1535-ös „Így imádkozzál” (LUTHER, 2015d) mindezeket kibővítő, szívet gazdagítóan szép gondolatokat ad az imádság lényegéről. De az 1521-es Magnificat-ban (LUTHER, 2015e) is ilyen gyönyörű megfogalmazásokra bukkanhatunk:

„Aki Isten tetteit átszűri a szívében, és átgondolja, hálával és csodálattal szemléli azokat, az inkább sóhajt, mint beszél, annak szavai maguktól áradnak lelke mélyéből. Átforrósodik a szív, életre kelnek a szavak, sőt az egész test szeretne szólni. Ezt nevezzük Isten igazi, lélekben és igazságban való dicséretének. Ilyenkor minden szó csupa tűz, világosság és élet”. (LUTHER, 2015e; 234. old.)

Luther Márton az evangélikus hitvallásaink kulcselemeként szolgáló Kis kátében (*Konkordiakönyv 4*; 2019) a tanítványi lét alapjaként a Tízparancsolatot ismerteti és értelmezi. Ezt követi az Apostoli Hitvallás és az Úrtól tanult imádság átgondolása és átgondoltatása. Luther nagy meggyőző erővel fejt ki, hogy a Miatyánk mind a hét kérése a tanítványi lét alapjait fogalmazza meg. A szentségekkel való élést (itt felsorolva a gyónást is), és a reggeli, esti és asztali áldást is mind-mind a tanítványi lét gyakorlatának fontos elemeiként mutatja be. Végezetül a házitáblák értelmezése korosztályra és élethelyzetre lebontva ad igei tanácsokat a tanítványi lét fontos elemeiről.⁷

A Nagy káté (*Konkordiakönyv 4*, 2019) értelemszerűen a fenti szerkezetet követi. Nagyon szép, hogy a „tanítványság” külön, kiemelt említésben az oltáriszentséggel kapcsolatos rész 45. és 62. szakaszaiban fordul elő, amelyek az úrvacsora szabad elhatározás szerinti, de gyakori vételére, és a vélelmezett „méltatlan állapotban” való vételére buzdítanak. Az 1538-ban megírt Schmalkaldeni cikkek csak meglehetősen indirekten foglalkozik a tanítványi léttel. A megszentelődésről szóló III.13. pontja (*Konkordiakönyv 4*, 2019, 71. old.) a hit által való megigazolást és a belőle szükségszerűen támadó jó cselekedeteket foglalja össze.

⁷Az esketési és keresztelési könyvecske eredetileg függelék volt. Ezek a fejezetek a tanítványi élet kiemelten fontos eseményeinek a liturgiai alapanyagaiként értelmezhetők.

1.2.b. A tanítványi lét leírása az egyetemes hitvallásokban

Az evangélikus egyház által vallott egyetemes hitvallások (az Apostoli Hitvallás, a Nicea-konstantinápolyi Hitvallás és az Athanasius-i Hitvallás; *Konkordiakönyv 1*, 2020) hitünk alapvető tételeit foglalják össze, így bennük a tanítványi lét konkrét, gyakorlati megvalósulására kevés utalás található. Az Apostoli Hitvallásban a szentek közössége jelöli a tanítványok közösségét.⁸ Az Athanasius-i Hitvallás az utolsó ítéletet kicsit sommásan, ekként foglalja össze: „*akik jót cselekedtek, bemennek az örök életre; akik pedig gonoszt, az örök tűzre*”. Ez a (kiragadott részletként akár szemipelagiánusnak is vélhető) sommás megfogalmazás ennek a hitvallásnak (amely tulajdonképpen egy vitairat) a Szentháromság- és krisztológia-centrikusságából fakad.

1.2.c. A tanítványi lét leírása az evangélikus hitvallásokban

Az Ágostai Hitvallás (*Konkordiakönyv 2*, 2008) VII.1. (és VIII.1.) pontja az egyházat „a szentek gyülekezete”-ként fogalmazza meg. Ez nagyon egybevág az Apostoli Hitvallás előbb idézett részével. A hitvallás sarokpontja a IV. pont, amely kimondja, hogy „*az emberek nem tudnak megigazulni Isten színe előtt a saját erejükből, érdemeik, vagy cselekedeteik alapján, hanem ingyen, Krisztusért, a hit által igazulnak meg*” (*Konkordiakönyv 2*, 2008; 22. old.). Ez kulcsfontosságú útmutatást ad a tanítványi lét lényegére is. A szentségek vételében az V. pont (és számos későbbi pont) ugyanazt fogalmazza meg, mint a lutheri káték, hangsúlyozva, hogy ez is a tanítványi lét fontos eleme. A VI. pont a hit gyümölcseiről, így a szolgálai létről, mint új engedelmességről szól. A XV. pont a vallási szokásoknak (így pl. fogadalmaknak) az üdvösséghez való szükségességét tagadja. Ez igen fontos alapelv a tanítványi lét pusztán formális, hit nélküli elemeinek a kiszorítására. A XVI. pont a mindennapi, világi életben való részvétel lehetőségét fogalmazza meg. A XX. pont megerősíti a Tízparancsolat betartásának a fontosságát – amely a hitből és a Szentlélek erejéből fakad. A XXVII. pont a Szent Ágoston idejében működő, szabad társuláson alapuló közösségeket emeli ki a kötelező szerzetesi (örök) fogadalmak helyett (amelyek az 1500-as években sokszor a megélhetés egyetlen lehetséges útját adták). A XXVII. pont kárhóztatja (jogosan) a szerzetesi fogadalmat tettek „felsőbbrendűségét” és „biztosabb üdvözülését”. Az

⁸Ez különösen a "genitivus subiectivus" értelmezésben igaz. Ha a „sanctorum”-ot nem masculinumnak, hanem neutrumnak értelmezzük, akkor e kifejezés (genitivus obiectivus-ként) a szent adományok közösségére, azaz az úrvacsorai közösségre utal.

evangélikus hitvallásoknak és Luther Márton műveinek a szerzetesi életmóddal foglalkozó részeit a II.2. részfejezetben részletesen tárgyalni fogom.

2. ábra. Mind Luther Mártonnak, mind Philip Melanchthonnak e két, id. Lucas Cranach által 1523-ban (Germanisches Nationalmuseum, Nürnberg), illetve 1532-ben festett portréja (Historisches Museum, Regensburg) igen fontos képek a számomra, mert hűen tükrözik azt az elmélyült lelkiséget, amely a képek megfestésének az időszakában mindkettejük sajátja volt.

Az Apológia hangsúlyozza, hogy a hit nem ismeret, hanem elfogadás, a szeretet és a jó cselekedetek pedig következményei a megigazulásnak (*Konkordiakönyv 3, 2017; 45-48.; 60-62.; 118-119.; 186. old.*). Nagy eréllyel húzza alá, hogy az egyház azért kell, hogy a szentek gyülekezete legyen, mert „határtalan veszedelmet látunk, amely belülről fenyegeti az egyházat” (*Konkordiakönyv 3, 2017; 132. old.*). A szerzetesek tökéletessége színlelés, a pontosan betartott szerzetesi élet nem érdemli ki az örök életet (*Konkordiakönyv 3, 2017; 309-310.; 314-315. old.*)

Az "Értekezés a pápa hatalmáról és elsőbbségéről" értelemszerűen nem foglalkozik direktben a tanítványi lét kérdéseivel (*Konkordiakönyv 4, 2019*). A Kis káténak, a Nagy káténak, valamint a Schmalkaldeni cikkeknek a tanítványi lét leírásával kapcsolatos részeit az I.2.a. részfejezetben már tárgyaltam. Az Egyességi irat csak az Ágostai Hitvallás azon cikkeivel foglalkozik, amelyekkel kapcsolatban e hitvallás teológusai között vita támadt. Az irat újra hitet tesz a mellett, hogy a jó cselekedetek nem érdemszerzők, de „követik az igaz hitet, mint jó fát a jó gyümölcsök, hiszen az nem halott, hanem élő hit” (*Konkordiakönyv 5, 2015; 55. old.*).

Összefoglalva a fentieket: Luther Márton művei és az evangélikus hitvallási iratok a tanítványi lét alapjaiként Isten tisztán hirdetett igéjét, a gazdagon értelmezett Tízparancsolatot és Jézus parancsolatait (így Isten, Jézus és a felebarát szeretetének parancsát, az Úrtól tanult imádság kéréseit, a boldogmondásokat, az állhatatos, alázatos, szolgáló, bizonyoságtévő életet, valamint a missziói parancsot) mutatják be. Mindez kiegészül az egyház életében („a szentek gyülekezetében”) benső késztetésből fakadó, rendszeres, hithű részvétellel (így a szentségekkel való éléssel és az imádsággal). Végző soron a lélek hit által egyesül Krisztussal, ezáltal a hívő ember pap és király lesz, aki a szeretet cselekedeteit végzi embertársai javára.

I.3. A tanítványi lét a pietizmus alapművében, Philipp Jacob Spener „Pia Desideria”-jában

A pietizmus az 1618 és 1648 között zajló harminc éves (vallás)háború szörnyű pusztításai utáni időszak útkereső, egyházjobbító szándékaiban született. A pietizmus eszmeisége folytonosságot képez a középkori misztikával: maga Philipp Jacob Spener is a szülői házban Johannes Tauler, Johann von Staupitz és Kempis Tamás műveit olvasta (CSEPREGI, 2000; 9-11 old.). Spener a pietizmus megújulási mozgalmának elindító művét, a *Pia Desideria*-t 1675-ben először az evangélikus misztikus, Johann Arndt posztilláinak előszavaként jelentette meg (SPENER, 1993).

Spener a „Szent vágyakozások” című művének első felében diagnózist ad az egyház abban a korban tapasztalható nyomorúságáról (SPENER, 1993). E diagnózis fontos, hiszen „*Ha tehát a veszélyes sebeket egyáltalán nem látjuk, hogyan tudnánk azokat bekötni, avagy gyógyítani?*” (SPENER, 1993; 24. old.) Ahogyan később megfogalmazza, immár a „*konkoly eltakarja a búzát*” (SPENER, 1993; 49. old.). „*Abban vagyunk istenfélő emberek, hogy egyik a másikat istentelenként elítéli.*” (SPENER, 1993; 25. old.) A szomorú állapotokra példaként hozza az iszákosságot, a jogi pereket és az adakozásra való restséget. Spener a terméketlen viták helyett az istenfélelem és a szeretet gyakorlására szólít fel. Ugyanakkor leszögezi, hogy a cselekedetek nem üdvösségszerzők, pusztán hit és a hála gyümölcsei. Kárhóztatja az „*ex opere operato*” katolikus elvét, amely a szentségek vételét önmagukban üdvösségszerzőnek tartja, és amely az akkori evangélikus közösségek szemléletében is „*de facto*” meghonosodott.

Az igének a szívbe kell hatolnia, hogy hatni kezdjen. Fontos alapelveként idéz számos egyházatyát, akik egybehangozóan leírták, hogy az első keresztény gyülekezetek tagjait az életvitelükről lehetett felismerni (SPENER, 1993). Mindez a tanítványi lét összegzése és számonkérése a kor evangélikus közösségein.

Tanácsként a híres hat pontot fogalmazza meg: 1. Az ige gyakoribb tanulmányozása (pl. a családban és bibliakörökben); 2. az egyetemes papság általánosabb gyakorlása; 3. a tanítás és az élet egysége (*praxis pietatis*); 4. a hitviták imádsággal, jó példával és szeretettel teljesebb legyenek; 5. a lelkészképzésben a hivatásgondozás és a gyakorlati teológia kapjon nagyobb súlyt a teológiai tudás mellett; 6. sallangmentes, hitépítő prédikációk (SPENER, 1993). Az összes pont a hit elmélyült, egész életvitellel való megélését (2,3-5), és másoknak az ilyen megélés segítségét (1,2,4,6) tűzi ki célul.

Összefoglalva a fentieket: A pietizmus a dogmatika-centrikusságról (és az erről való vitákról) a gyakorlati keresztény életben való részvételre, és az ezzel való tanúságtételre helyezte a hangsúlyt – megőrizve a tanítás tisztaságának fontosságát. Így a pietizmusban a tanítványi lét mindennapi megélésének módjai kivételesen fontos kategóriává váltak (ami később, a kegyesség ezen megmutatkozásainak túlhajszolásához, és pusztán formai megköveteléséhez is sokszor elvezetett).

I.4. A tanítványi lét kortárs megközelítései

Az elmúlt évek saját olvasmányáiban három olyan, kortárs írók által írt könyv volt, amely igen elmélyült gondolatokat adott Jézus tanítványi elhívásának értelmezésében. Utólag visszatekintve sokatmondó, hogy az evangélikus, a római katolikus és a "kettő között álló", reformáció-szülte anglikán egyház egy-egy kortárs (illetve: szinte kortárs) emblematikus alakjának, Dietrich Bonhoeffernek, Ferenc pápának és Rowan Williamsnek (Canterbury volt érsekének) egy-egy művét találtam ilyennek. Ez a tőlem függetlenül "gazdagon ökumenikus merítés" (mindhárom munkát különböző kedves barátaim ajánlották elolvasásra) sarkallt arra, hogy a szakdolgozatomban e munkák számomra fő üzenetét hasonlítsam össze mind egymással, mind pedig az evangélikus alap-tanításokkal. Az itt következő két

részfejezet tartalma a „Bevezetés a teológia irodalmába” c. tárgy lezárásaként 2019-ben megírt vizsgadolgozatomon (CSERMELY, 2019) alapul.

I.4.a. A tanítványi lét leírása Dietrich Bonhoeffer: „Követés” című könyvében

Bevezető megjegyzésként hadd kezdjem azzal, hogy Dietrich Bonhoeffer mártírhalállal lezárt életútja Krisztus szolgálatának a legvégső döntésekig következetes pecsétjét nyomja rá arra, amit alkotott. Nem lehet (és nem is szabad) a sorait a saját életpéldájának a kontextusától mentesen olvasni.⁹ Reuss András így fogalmazott Bonhoeffer 1937. augusztus 26-án befejezett könyve bevezető tanulmányában: Bonhoeffert a Hitler által személyesen támogatott birodalmi egyház (a Reichskirche) ellenzékében "az foglalkoztatta: mit jelent Jézus Krisztus követése ebben a helyzetben" (BONHOEFFER, 2007; 8. old.).¹⁰ A "Követés" c. könyv számomra legfontosabb üzeneteit a következőkben tudom összefoglalni:

1. Jézus követése megváltozott életet ad és kíván, amely a megvetett szenvedést vállalja a Krisztusban a Krisztusért. Nincs olcsó kegyelem. "Csak a hívő engedelmes – csak az engedelmes hisz" (BONHOEFFER, 2007; 43. old. – az idézetet kiemelik: SZENTPÉTERY, 2006; 443. old; KORÁNYI, 2010; 204. old).

2. Fél-Jézust nem lehet befogadni. Jézus követése nem szabályok betartása, vagy értelmezése, hanem a teljes bizalmunkkal való teljes ráhagyatkozás arra, hogy Krisztus Urunk kiábrázolja magát bennünk.¹¹ Jézuson át találjuk meg imádságban az Atyát. A keresztyénben maga a Szentháromság vett szállást (BONHOEFFER, 2007; 263. old.). Ekkor már nem a saját magunk szempontjából értelmezzük és éljük az életünket, hanem a Krisztusban a Krisztusért. A követés (mindezzel együtt) a szabadság és az öröm teljessége.

⁹Maga Bonhoeffer írja Lutherről, hogy "a felismerést nem lehet elválasztani attól a helyzettől, amiben a felismerést nyerték"; BONHOEFFER, 2007, 32. old.; ez rá magára is igaz.

¹⁰Korányi András ír arról az örjítő kettős életről, amelyben Bonhoeffer egyszerre volt az ellenállás és az elhárítás (Abwehr) része. Erről Bonhoeffer igen közeli barátja, Eberhard Bethge ezt írta 1942 karácsonyán: „Gonosz tettek néma tanúi voltunk, és bő vízzel mostunk. Elsajátítottuk a színlelés és a kétértelmű beszéd művészetét, bizalmatlanokká váltunk az emberekkel szemben a tapasztalataink miatt, és gyakran adósok maradtunk nekik az igazsággal és az őszinte szóval, elviselhetetlen konfliktusok nyomán puhányok, talán cinikusok is lettünk – vajon használhatók vagyunk-e még?” idézi: KORÁNYI, 2010; 205. old. Ebben a meghatározhatatlanul kusza élethelyzetben csak Krisztus erős vonzókörében lehetett megmaradni. Ez tette Bonhoeffert is olyan erőssé, amilyen volt.

¹¹"Jézus nem mint tanító és példakép, hanem mint Krisztus, az Isten Fia hív követésére." (Kiemeli: SZENTPÉTERY, 2006; 446. old.)

3. Jézus követése az egyes ember döntése ugyan, de elszakíthatatlan a tanítványok közösségétől, az egyháztól. Így a követés az egyházban élő egyén és az egyház együttes követése (SZENTPÉTERY, 2006; 445-446. old).

4. Jézus követése elválaszt a világtól ("*nem vezet saját út embertől emberig. ... Krisztus akadályként közöttünk áll. Csak rajta keresztül vezet út a felebaráthoz*"; BONHOEFFER, 2007; 79. old), de ugyanakkor a szeretet egyetemességében hozzákapcsol minden emberhez.

5. Jézus követése nem az a széles út, amelyen a sokaság jár. A Jézusban élő egész életünk hirdető erejével ezért is kell tanúskodnunk Urunkról mindenkor, amíg csak újra el nem jön.

Nem lehet Bonhoeffer írásairól írni a nélkül, hogy ne emelném ki azt a személyesen megragadó, intenzív, szenvedélyes, és ugyanakkor mégis bensőséges hangvételt, amely ezeknek az írásoknak a soraiból árad. "Tudománytalan" (és kegyeletsértő) dolog lenne eljátszani azzal a gondolattal, hogy érezné-e az ember az író sorsát a sorokból, ha nem tudná... Az az intenzitás azonban, amely a sorokból árad, – mindezekről a megfontolásokról függetlenül is – nyilvánvalóvá teszi, hogy a sorok írója nem intellektuális, vagy irodalmi bravúrt tár elénk, hanem saját, a Krisztusban átformált legbenső lényét – ennek minden következményével együtt.

1.4.b A tanítványi lét leírása Rowan Williams: „Tanítványként az úton” című könyvében

Rowan Williams könyvének (WILLIAMS, 2018) – számomra – legfontosabb megállapításai.

1. A tanítványság olyan létállapot, amelyben megszakítás nélkül hallgatsz és figyelsz (WILLIAMS, 2018; 13. old.); hagyod, hogy Jézus cselekedete (és így közvetve: az Atya cselekedete) megtörténjen általad. Ahhoz, hogy meghalljuk Istent, csendre van szükség (WILLIAMS, 2018; 121. old.). Isten kezében van az, aki vagyok (WILLIAMS, 2018; 51. old.). Örökkévaló gyönyörködés tárgyai vagyunk (WILLIAMS, 2018; 56. old.).

2. A tanítványság lényege a Szentháromság életével való összefonódás (WILLIAMS, 2018; 29. old.). A hit az a bizalom, hogy az igazság képes birtokolni engem, és akkor is megtart, amikor magam már kapaszkodni sem bírok (WILLIAMS, 2018; 45. old.). A tanítványság növekedés és öröm (WILLIAMS, 2018; 126-127. old.).

3. A tanítvány azokkal van együtt (a világ szegényeivel, kirekesztettjeivel), akiknek a társaságát Jézus keresi. Olyan helynek kell lennünk, ahol időt és teret kapnak az emberek az örök szeretettel való találkozáshoz (WILLIAMS, 2018; 56. old.). A szentek örömet teremtenek maguk körül, és új fényben láttatják a világot. A jelenlétükben felismerik a többiek, hogy Isten munkálkodik a világban. Bennük nem magukat látod, hanem Istent (WILLIAMS, 2018; 81-83. old.).

1.4.c. A tanítványi lét leírása Ferenc pápa: „Örüljétek és ujjongjatok” című könyvében

Ferenc pápa így ír a könyve előszavában: *"Az alábbiakban ne az életszentségről szóló értekezést várjunk (...) szerény céloom csak annyi, hogy megismételjem az életszentségre szóló meghívást (...) mert az Úr mindannyiunkat kiválasztott, hogy »szentek és feddhetetlenek legyünk előtte a szeretetben« (Ef 1,4)"* (FERENC PÁPA, 2018; 5. old.). A könyv – számomra – legfontosabb megállapításai.

1. Az életszentség azt jelenti, hogy folyamatosan Krisztussal együtt meghalunk és feltámadunk; a mértékét az határozza meg, hogy mekkora bennünk a Krisztus hasonmása. Engedd, hogy a Szentlélek átalakítson, hogy ez lehetővé váljék. Nem az életnek van küldetése, hanem maga az élet küldetés (FERENC PÁPA, 2018; 16-18. old.). Az életszentségben elérkezel oda, hogy az leszel, aminek az Atya elgondolt, amikor megteremtett. A Tőle való függés felszabadítás a rabszolgaságból. Kereszténynek lenni öröm a Szentlélekben (FERENC PÁPA, 2018; 65. old.).

2. A bizalomteljes imádság az Isten felé tegezve kitaruló szív válasza, amelyben elhallgat minden szó, hogy a csendben hallhatóvá váljék az Úr édes hangja. Ebben a csendben lehet fölismerni a Lélek világosságában az életszentség útjait, amelyeket az Úr mutat nekünk. Különben döntéseink csak "dekorációk", amelyek ahelyett, hogy érvényesítenék az evangéliumot az életünkben, elfedik és megfojtják (FERENC PÁPA, 2018; 76. old.).

3. Az életszentség nem azt jelenti, hogy egy elővételezett extázisban ragyog a szemünk. Ha valóban Krisztus szemléléséből indulunk ki, akkor azok arcán (a szegényekben és a szenvedőkben) kell észrevennünk Őt, akikkel azonosulni akart (FERENC PÁPA, 2018; 52. old.). Az irgalmasság az a boltozat, amely alátámasztja az egyház életét (FERENC PÁPA, 2018; 56. old.). Az alázatosság csak megaláztatások révén tud gyökeret verni a szívben (FERENC PÁPA, 2018; 64. old.).

4. Senki sem önmagában, elszigetelt egyénként üdvözü. Isten az emberi kapcsolatok szövődékét szemmel tartva vonz magához bennünket (FERENC PÁPA, 2018; 10. old.). A közösség arra hivatott, hogy megteremtse azt az isteni teret, amelyben a föltámadott Úr titokzatos jelenléte megtapasztalható (FERENC PÁPA, 2018; 72. old.).

Igen példaadó a katolikus egyház fejétől az az alázat, amely átütött a sorokon.¹² Az is példaadó volt, ahogyan egyértelműen eretnekségként ítélte el azt a vélekedést, hogy bárki a cselekedetei, és nem a kegyelem által igazulna meg.

1.4.d. A tanítványi lét leírásainak összehasonlítása egymással

E részfejezet bevezetéseként nagyon fontos megemlíteni Bonhoeffer azon megjegyzését, amelyet a "Követés" c. saját könyvéről írt: „*az értelmezőnél jobban figyeljen az olvasó arra, aki a követésére hívja*” (idézi Reuss András; BONHOEFFER, 2007; 13. old.). Még veszélyesebb az értelmezők értelmezőjének (e sorok írójának) a dolga, aki a tanítványi lét három ismertetett leírását (noha "tudós", és ezért "szakmája" az objektivitás mégis: vállaltan) csak a saját szubjektumán keresztül tudja/akarja összehasonlítani (POLÁNYI, 1994). Nyilván a példák kiválasztásától (és e dolgozat szerzőjének a példákat ajánló baráti körétől) nem független az a megállapítás, hogy a tanítványi lét három leírása számos jelentős hasonlóságot tartalmaz. Ezek a következők:

1. A tanítványi lét hallgatást, figyelmet, engedelmességet és folyamatos "ima-párbeszédet" követel a Krisztus Jézusban. Ebben élve megnyitjuk, és átadjuk magunkat arra, hogy Krisztus kiábrázolja magát bennünk. Átalakulunk: a Krisztus él már bennünk. Életünk összefonódik a Szentháromság életével.

2. Jézus követése az egyes ember döntése ugyan, de elszakíthatatlan a tanítványok közösségétől, az egyháztól. A közösség arra hivatott, hogy megteremtse azt az isteni teret, amelyben a föltámadott Úr titokzatos jelenléte, szeretete és öröme megtapasztalható.¹³

¹²Példaként említem ezeket a megállapításokat: "Az Úrtól kapott igazságot mi csak nagyon szegényesen fogjuk fel. És még nagyobb nehézségek közepette vagyunk képesek kifejezni. Ezért nem léphetünk fel azzal az igénnyel, hogy a mi értelmezési módunk felhatalmaz arra, hogy szoros ellenőrzést gyakoroljunk mások élete fölött.", vagy: "Inkább akard, hogy mindenki téged oktasson, semmint hogy oktadni akarj valakit, aki mindenki alatt áll." (FERENC PÁPA, 2018; 28; 63. old.). Milyen távol van ez az értelmezés a pápa (igaz: csak nagyon jól körülhatárolt, "ex cathedra" kijelentésekben való) tévedhetetlenségének dogmáját kimondó I. vatikáni zsinat 1870-es szellemétől...

¹³Az Úr jelenlétével teremtett közösség mindezt emberileg belátható és be nem látható módon teszi meg. A belátható módra példa az a hatás, amelyet a Szentlélek különböző ajándékaival rendelkező hívők egymásra gyakorolnak. A be nem látható módot majd odaát, a színről-színre látásban ismerjük meg.

3. A tanítványi lét Krisztus teljességének, így szenvedéseinek és a világ szegényei és kirekesztettjei társaságának az elfogadása és megélése. Mindezzel együtt a tanítványi lét adja meg az igazi szabadságot, növekedést és örömet.

Ahogy a későbbiekben még részletezni fogom, a fenti hasonlóságok messze nem azt jelentik, mintha a három egyháznak (az evangélikusnak, az anglikánnak és a római katolikusnak) a tanítványi léttel kapcsolatos tanításai mindenben megegyeznének.

A hasonlóságok mellett a három megközelítés sajátos specifikumokkal is bír. Bonhoeffer hangsúlyozza az elhívás egyedi időhöz kötöttségét, az elhívás előtt és az után való élet egymástól való elszakíttóságát, valamint azt, hogy a tanítványi lét elszakít a Jézust be nem fogadó világtól (BONHOEFFER, 2007; 75. és 77. old.). Ezen elemek egy végletekig kiélezett történelmi, közösségi és egyéni helyzet indokolt kivetülései. Rowan Williams és (különösen) Ferenc pápa írásaiban egyre jobban megjelennek a "szent"-tel, az életszentséggel kapcsolatos megfogalmazások. Ebben nyilván szerepe van a katolikus egyház (immár csaknem kétezere éve megszakítatlan) tapasztalatának a szentek felismerésében, kanonizálásában és életük tanulmányozásában. Bonhoeffer egy gyönyörű megfogalmazást ír a megigazulás és a megszentelődés egymással összefüggő, de mégis, egymástól különböző fogalmaira:

"Miközben a megigazulás azt mondja el a keresztyénnek, amit Isten tett, a megszentelődés Isten jelen- és jövőbeli cselekvését ígéri neki. Miközben a megigazulásban a hívő egyszeri meghalás által kerül közösségbe Jézus Krisztussal, a megszentelődés abban a térben őrzi meg, amelyben van, azaz Krisztusban, a gyülekezetben. Miközben a megigazulásnál az embernek a törvénnyel szembeni helyzete áll előtérben, a megszentelődésnél a világtól a Krisztus megérkezéséig történő elkülönítés a döntő. Miközben a megigazulás az egyént a gyülekezet tagjává teszi, a megszentelődés őrzi meg a gyülekezetet minden egyes tagjával együtt. A megigazulás bűnös múltjától ragadja el a hívőt, a megszentelődés lehetővé teszi, hogy Krisztusnál maradjon, megálljon a hitben, növekedjék a szeretetben. Megengedhető, hogy a megigazulást és a megszentelődést a teremtés és gondviselés viszonyához hasonlóan gondoljuk el. A megigazulás az új ember újjáteremtése, a megszentelődés a Jézus napjáig történő megtartása és megőrzése." (BONHOEFFER, 2007; 239. old.)

E különbségek kiemelése után hadd hangsúlyozzam, hogy számomra az egyezés igen nagy mértéke volt a három könyv párhuzamos újra-olvasásának a legmeglepőbb és legörömtelibb tanulsága. Számos olyan elemről, amelyről a felszínes olvasás alapján azt

Gáncs Aladár (GÁNC S ALADÁR, 1939; 185-186. old.) a hívőknek a Bárány képére formálódó közösségét a gyöngyhordozók közösségének nevezi, ahol a gyöngy a másik terhe, amely a kagylónak is az éke.

hittem, hogy valahol hiányoznak (így pl. a Szentháromságban való élés Bonhoeffernél), a tüzetesebb vizsgálat megmutatta, hogy ott vannak.

Mindezzel nem szeretnék valamilyen "intra-keresztény szinkretizmus" szószólója lenni. Ugyanakkor nagyon fontosnak tartom azt hangsúlyozni, hogy a bennünk kiábrázolódó Jézus (noha mindenkiben máshogyan ábrázolódik ki) a tanúságtevők megfogalmazásainak lényege alapján is ugyanaz a Jézus. Amennyiben a "kiábrázolók" hitelek, ez nem is lehet másként, hiszen "*Jézus Krisztus tegnap, ma és mindörökké ugyanaz*" (Zsid 13,8). Avagy máshogyan fogalmazva: hiába vagyunk valamennyien vakok, és tapogatjuk az elefánt nagyon eltérő részeit, mégis, sok-sok élettapasztalatot összetéve, ugyanannak az elefántnak kell összeállnia a töredékes képekből. Az erről való saját benső bizonyosságom mellett nagyon szép volt megélni ezt a "közösségi bizonyosságot" e három mű olvasása és összehasonlítása közben.

Exkurzus: A fentiek összehasonlítása David F. Ford és Avery Dulles könyvével.

Érdekes tanulsággal járt összevetni a fenti három könyvet David F. Ford összefoglalásával a tanítványságról (FORD, 2011; 117-130. old.), amely a kereszt hordozásában Jézus követését, az istenközpontúságot, a befogadó, figyelmes nyitottságot, önmagunk Jézusnak való átadását, a szeretet befogadásának és továbbadásának a képességét, az imádságos életet és a hívő közösségben való szolgálatot állította a középpontba. A hangsúlyok itt is azonosak, és az üzenet közös. Fontos volt Avery Dulles üzenete is (DULLES, 2003; 235-261 old.), hogy az egyház tanítványok közössége, és a tanítványi lét az egyházmodellek "közös nevezője".

1.4.e. A tanítványi lét leírásainak összehasonlítása az evangélikus dogmatika megigazulás tanával és a kereszt teológiájával

A tanítványi lét megfogalmazása a rendszeres teológiában a megigazulás és a megszentelődés fogalmaival áll a legszorosabb összefüggésben. Az e részfejezetben felsorolt evangélikus fogalmi megközelítések és felosztások (az evangélikus egyház hitvallási iratainak kulcstételével: "*justificatio est articulus stantis et cadentis ecclesiae*" természetesen összhangban) az egyedül a hit és nem a törvény cselekedetei által való megigazulás alapján állnak.

Maszyk Endre 1888-as "Evangélikus Dogmatikájában" az "üdvelsajátítás" folyamatának öt fokát írja le: meghívás, megvilágosítás, megtérés, megszentetés és titkos egyesülés (MASZYK, 1888; 11. old.). Pröhle Károly 1948-as könyvében "*A megváltó kegyelem megvalósulása a lelki élet síkján*" c. fejezet foglalkozik ezzel a

kérdéssel (PRÖHLE, 1948; 299-332. old.). Pröhle is megemlíti az "üdvösség rendjének" fenti fokozatait, de hangsúlyozza, hogy az egyéni utak nagyon különbözőek lehetnek. A Masznyik-féle felosztás helyett a bűnbánat, meghívás, fölébredés, megvilágosodás, újjászületés, megtérés, megszentelés, hit, megigazulás, új élet lépéseit sorolja fel. Szót ejt a predestináció lutheri értelmezéséről is (PRÖHLE, 1948; 300-332. old.). A megszentelés itt nem kap külön kifejtést ("*a hit foglalja magában és jelenti a megszentelést is*"; PRÖHLE, 1948; 312. old.). Pröhle hangsúlyozza, hogy a "megigazulás"-t helyesen "megigazítás"-nak kellene mondanunk, hiszen Isten cselekszi velünk a Krisztus áldozatáért (PRÖHLE, 1948; 313. old.). Az "új élet" fogalomköre alatt Pröhle igen hasonló tartalmat fejt ki, mint amelyet a tanítványi létről a három vizsgált mű egymással megegyezően állít (PRÖHLE, 1948; 322-332. old.).

Nagy Gyula 1965-ös "Dogmatika" c. előadás-kéziratában a Sola gratia, Solus Christus és a Sola fide alapján fejt ki a megigazítás lényegét. Rávilágít arra, hogy a skolasztika az 1.) megszentelődés; 2.) megigazulás sorrendet, Melancthon az 1.) megigazulás; 2.) megszentelődés sorrendet, Luther pedig a két folyamat párhuzamosságát hangsúlyozta – nem feledve, hogy a megigazítás (Isten újjáteremtő cselekedetként) megelőzi a megszentelődést (NAGY, 1965, 258-261. old.).¹⁴ (Ezt fejt ki Boenhoffer az előző részfejezetben idézett szép megfogalmazásában is; BONHOEFFER, 2007; 239. old.)

Reuss András 2015-ös Dogmatika II. kéziratában a Trienti zsinat határozatainak értelmezését állítja szembe a reformáció tanaival, megállapítva, hogy a „sola gratia” elve mindkettőt jellemzi, de a reformátori megigazulástan tudatosan és kompromisszum-mentesen őrzi Isten cselekvésének a láthatatlanságát (REUSS, 2015; 47-80. old.). A megigazulás modern szemléleteit, mint olyan életűjülést foglalja össze, amelynek feltétele a hit. A megigazulás Jézus Krisztus megváltó művének leírása, amely igaz emberséget ajándékoz (ebben: elfogadtatja az elfogadtatást, megszabadít az önérvényesítéstől), és amely Isten és ember viszonyának alapvető kifejezése (REUSS, 2015; 82-86. old.). Felhívja a figyelmet az emberi együttműködés (*cooperatio*) hangsúlyozásának (*szinergizmus*) akár a „gyakorlati szemipelagianizmusig” eljutó veszélyére. Hasonlóképpen veszélyes a „másik véglet”, a Szentlélek vezetésének az emberi felelősséget kikapcsoló túlhangsúlyozása („rajongók”; REUSS, 2015; 87-90.

old.). A munka nagyon bölcs tárgyalását adja az üdvrendnek különösen azzal, ahogyan a hitnek az üdvrendben való elhelyezhetőségét (illetve el nem helyezhetőségét) taglalja, és felhívja a figyelmet arra, hogy az "üdvrend" már Luther Kis kátéjában megtalálható – noha messze nem azzal a szándékkal, hogy valamilyen mechanikus "hitmélyülési sorozatot" írjon le (REUSS, 2015; 92-99. old.). Szintén igen világos kifejtését adja annak, hogy a 1.) megigazulás 2.) megszentelődés sorrend nem időrend, hanem logikai rend (REUSS, 2015; 105-109. old.), valamint annak, hogy a hit a cselekvő és minden más, mint pl. a szeretet, a hit gyümölcse, azaz következmény (REUSS, 2015; 99-105. old.).

Reuss András a Jézus Krisztusról szóló részben külön fejezetet szentel a kereszti teológiájának (REUSS, 2014; 95-101. old.). Ennek kulcstételeit az alábbiakban foglalja össze: 1. Jézus a Megváltó (életében és életével). 2. Isten a kereszti-eseménynek nem a tárgya, hanem a cselekvője, ugyanakkor a kereszti Isten arca előtt és Istenért is van. 3. A kereszti a mi bűneink engesztelése, és így Isten igazságának megnyilvánulása Krisztus egész földi életében. Jézus Istenért szenved a világtól, és a világgal szenved Istentől. Krisztus halála a Sátán feletti döntő győzelme. Krisztus halálának az a célja és következménye, hogy a bűnös ember Istennel közösségbe kerülhet, megigazulhat és megszentelődhet. A kereszti teológiáját igen sokszor szembeállítják a "dicsőség teológiájával". Ennek az alapját a heidelbergi disputáció Luther által megfogalmazott tételei adják meg, így pl. a 21. tétel: "*A dicsőség teológusa a rosszat jónak, a jót rossznak mondja, a kereszti teológusa azt mondja, ami a valóság*". Ahogyan Gerard O. Forde a heidelbergi disputációt értelmező könyvében fogalmazza: "*a dicsőség teológiája az akaratot mindig uralmon hagyja*" (FORDE, 2005; 19. old.). Nagyon fontos azonban hangsúlyozni azt, amit Forde is megtesz, hogy ebben a szembeállításban a dicsőség teológiája egyáltalán nem Isten dicsőségéről szól, hanem arról, amikor a bűnbe esett emberi lények az Isten dicsőségét bitorolni kívánják (FORDE, 2005; 25. old.; emiatt talán szerencsésebb lenne a "dicsőség teológusát" az *emberi* dicsőség teológusának nevezni). "*A törvény szent, igaz és jó, de képtelen előállítani azt, amit követel*" (FORDE, 2005; 38. old.) – ellentétben Istennek a teremtő aktusával, amely (az előzőekben ismertetettek szerint is) a keresztből és a hitből következő megigazulásunk kulcs-lépése. A dicsőség teológusa tehát nem alapvetően a teológiája tartalmában, hanem a teológiájához való viszonyulásban, a látásában különbözik a kereszti teológusától

¹⁴Nagy Gyula 2000-ben (NAGY, 2000) és 2004-ben (NAGY, 2004) megjelent dogmatika kötetei nem tartalmazzák a megigazulástan kifejtését, mivel ez a szerző későbbi, meg nem jelent köteteiben volt

(FORDE, 2005; 75-80. old.). Walter von Loewenich (VON LOEWENICH, 2000) megmutatja, hogy a kereszt teológiájának kifejtése, noha első markáns megfogalmazása a heidelbergi disputa vitaszituációjában keletkezett, Luther egész életművére jellemző, szintetizáló gondolat volt.

Mindezen teológiai alapvetések után világossá válik az, hogy a teológiai különbségek ellenére miért egyezhetett meg olyan meglepően nagymértékben a tanítványi létnek előbb elemzett három, különböző keresztény egyházból származó leírása. A nagyfokú egyezés oka kettős. Egyrészt a három könyv (illetve azokból a tanítványi lét megfogalmazása szempontjából kiemelt megállapítások) tanítványi lét megvalósulásának a leírását tartalmazta, és nem foglalkozott a megvalósulás teológiailag, illetve dogmatikailag megalapozott okaival és előzményeivel. (Ferenc pápát sok kritika éri "dogmatikai megalapozatlansága" miatt. A fentiek ismeretében nem tudja az ember elkerülni a gondolatot, hogy ez a "dogmatikai megalapozatlanság" néha még akár szándékos is lehet...)¹⁵ Másrészt mindhárom szerző személyében és szemléletében megítélésem szerint a kereszt és nem a dicsőség teológusa.¹⁶ Ez a fenti szemléletből következő egyezéseket még sokkal tovább fokozta.

Összefoglalva a fentieket: A nyilvánvaló különbségek ellenére a tanítványi lét e három "fenomenologikus" leírása rendkívül sok egyezést mutat egymással. Ennek lényege a tanítványi lét 1.) Krisztust befogadó, életünkben kiábrázoló formájával; 2.) Krisztus keresztjének hordozásával, e kereszthordozás szabadságának és örömének megélésével és megmutatásával; 3.) a föltámadott Úr, a Szentháromság jelenléte örömének és szeretetének az egyház közösségében és a világban való felmutatásával összegezhető.

Zárszó. A tanítványi lét lényege a Krisztus Jézus kiábrázolódása bennünk a hit, a Szentháromsággal való szeretetkapcsolatunk és a Szentlélek kegyelme által. Ahogyan Péter apostol három tagadásának a története is mutatja, tanítványi léthez a bukások is hozzátartoznak. Ezért csak a megszállott fiú apjával együtt kiálthatunk Jézushoz:

tervezve.

¹⁵ Zalatnay István tette 2018. januárjában az eucharisziáról tartott ökumenikus konferencián azt a sokat mondó megállapítást, hogy "Testvérek, vegyük azt észre, hogy itt olyan doktrínákat próbálunk közös nevezőre hozni, amelyeket elődeink azért és úgy találtak ki sok száz évvel ezelőtt, hogy ne lehessen őket közös nevezőre hozni..." (idézet személyes jegyzetem alapján).

"Hiszek! Segíts a hitetlenségemen!" (Mk 9,24b). A tanítványi lét teljességét (amely végső soron Krisztus Teljessége) sem megmagyarázni, sem megérteni, sem receptszerű, rövid leírásba foglalni nem lehet. Ezért nem is tettem erre kísérletet. Csak egy teljes élet a Krisztus Jézusban képes megmutatni számunkra annak a tanítványi létnek néhány részletét, amelyet a maga gyönyörű teljességében majd csak „színről-színre látva”, odaát tapasztalhatunk meg. (Ámen.)

¹⁶Ez a megállapítás vállaltan szubjektív. A Ferenc pápával kapcsolatos katolikus egyházi ellenállás közismert. Hasonló ellenállással találkozott Rowan Williams a saját, anglikán egyházában, amikor pl. nőket kívánt püspökké szentelni. A jelen dolgozatban sajnos nincs mód e viták részletes ismertetésére.

II. A SZERZETESI ÉLETMÓD, MINT A TANÍTVÁNYI LÉT EGYIK LEHETSÉGES FORMÁJA

Ebben a fejezetben a tanítványi lét szentírásbeli, Luther Márton műveiben történő, az evangélikus hitvallási iratokban és kortárs művekben található leírásai után a tanítványi lét egyik (de semmiképpen sem kiemelt, és egyáltalán nem „egyedül üdvözítő”) lehetséges formájaként a szerzetesi életmóddal fogok foglalkozni.

Nagy hasznomra vált a szerzetesi létforma általános megközelítésében az a két könyv, amelyet id. Hafenscher Károly hagyatékából kaptam.¹⁷ A „The Common Ventures of Life” c. művében Elton Trueblood (aki a Harvard és a Stanford egyetemnek egyszerre is a lelkésze volt¹⁸) kiemeli, hogy a „heti egy órás vallás” nem méltó Krisztus követéséhez, és idézi Reinhold Niebuhr-t: „a valódi növekedésem akkor kezdődött, amikor felfedeztem, hogy azok a kérdések, amelyekre tudtam a választ, nem a legfontosabb kérdések voltak”.¹⁹ Trueblood végigköveti az emberi életút legfontosabb állomásait, és bemutatja, hogy a tanítványi életforma hogyan érvényesülhet bennük. Ezzel az egész emberi életút „tanítványi szintre” való emeltetését (a Krisztus kegyelme által) írja le. (TRUEBLOOD, 1949; 20.; 95. old.). Ezt a szemléletet fejti ki direktbben az „Alternative to Futility” c. könyvében is, amelyben ennek az életformának (amelyet ő az „Univerzális Egyház nevenincs rendjének”²⁰ nevez) öt jellemzőjét írja le: 1.) hitbeli elkötelezettség; 2. tanúságtétel; 3. közösség (koinonia); 4. elhívás; 5. fegyelem. A fegyelem kérdésének egy külön fejezetet szentel, amelyben kiemeli az 1. istentiszteleten való rendszeres (minimum hetente egyszer történő) részvételt; 2. a minden nap gyakorolt magányban történő elvonulást, imádságot; 3. a csendet; 4. az emberséget és 5. az adakozással együtt járó mértékletességet (TRUEBLOOD, 1948; 61-103. old.).

A szerzetesi életforma teológiájának megértésében nagy hasznomra volt Deák Viktória Hedvig OP e témában írott cikke (DEÁK, 2015), valamint Nemeshegyi Péter SJ a témában írott könyve (NEMESHEGYI, 2005). Deák professzor asszony szembeállítja a

¹⁷Ez úton szeretném megköszönni Gáncs Mártának, hogy lehetővé tette e könyvek – és nem utolsósorban id. Hafenscher Károly jegyzeteinek, kieméléseinek (és kérdőjeleinek) a megismerését.

¹⁸<https://www.nytimes.com/1994/12/23/obituaries/elton-trueblood-94-scholar-who-wrote-theological-works.html> (Megtekintve: 2021. október 20.)

¹⁹Saját fordításom.

²⁰„nameless order of the Church Universal” (TRUEBLOOD, 1948; 61. old.)

Trienti zsinat és a II. vatikáni zsinat szemléletét. Kiemeli, hogy a trienti határozatok a szerzetesi életet egyfajta „második lépcsőnek” tekintették- Ennek előnye volt, hogy világosan szétválasztotta a profánt és a szentet. Nagy hátránya volt viszont, hogy a szerzetesi élet elszigetelődött, és a benne megkövetelt szerény, tiszta és engedelmes életforma olyan „opcionális extrává” vált, amely a többi keresztény embert nem érinti. Ezzel szemben a négyszáz évvel későbbi II. vatikáni zsinat „*Lumen gentium*” zsinati konstitúciója²¹ (amelyet a II.f.1. fejezetben még ismertetni fogok) hangsúlyozza, hogy egymással átfedő fokozatok vannak az életszentségben, azaz a Krisztus életében való részesedésben. Ennek egyik (de messze nem végső!) szintje lehet a személyes, benső elhívásból, önként letett szerzetesi fogadalom utáni szerzetesi élet, amely „az opcionális extrákat” a benne formálódó Krisztusból fakadó életformaként éli meg. Ez az életforma a „szív kitágulásával” (*dilatatio cordis*) és az Isten számára való megüresedéssel (*vacare Deo*) jár. A szerzetesek a modern felfogásban, amikor fogadalmat tesznek, nem elkötelezik magukat valamire, ami majd lesz, hanem egyrészt megállapítanak valamit, ami már beállt (az elhívásukat), és kifejezik azt az egész életükre kiható vágyukat, hogy Isten Szentlelke által egyre nagyobb „*dilatatio*”-t és „*vacatio*”-t adjon nekik. A szerénység, tisztaság és engedelmisség már csak ennek az elhívásnak (kapott kegyelemnek) és vágnak a következménye, mintegy külső jele (DEÁK, 2015). Deák professzor asszony ezzel az összeggéssel fejezi be cikkét:

„A szerzetesi életet ... tehát lehetséges ... úgy bemutatni, mint a szabadság és a szeretet útjait, amelyek megszabadítanak mindattól, ami bennünk rendezetlen, zavaros, töredezett, és amelyek új egységhez, rendhez segítenek minket. Ezáltal gyógyítják sebeinket, segítenek kilépni önmagunkból és – minden feleslegestől megszabadítva – Isten szeretetébe fókuszálják minden vágyunkat. Így segítenek az egyre intenzívebb Isten- és emberszeretetre.” (DEÁK, 2015).

Nemeshegyi Péter SJ a témában írott könyve először áttekinti a szerzetesi életnek a II. Vatikáni zsinat az előző bekezdésben idézett *Lumen gentium* konstitúciója²² utáni „paradigmaváltását”. Kiemeli, hogy a szerzetesi életre már nem a *status consecrata* hanem a *vita consecrata* felfogás érvényes, azaz a szerzetesi életmód nem egy már megvalósult állapotot, hanem egy úton való haladást jelöl. A Szerzetesi Kongregációnak „A szerzeteséletéről szóló egyházi tanítás lényeges elemei” című 1983-as instrukcióját (TÖZSÉR, 2007; 159-182 old.) idézve kiemeli, hogy a szerzetesi életnek tíz lényeges eleme van: 1. Istentől való elhívás; 2. Istennek szenteltség; 3. közösségi

²¹<https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=3> (Megtekintve: 2020. augusztus 13.)

élet; 4. apostoli vagy karitatív feladat (erre elhívott rendeknél); 5. személyes, közösségi ima, napi istentiszteleti részvétel; 6. aszkézis; 7. tanúságtétel; 8. kapcsolódás az egyházhoz; 9. továbbképzés; 10. lelki vezetés. Érdekes látni, hogy a fenti felsorolás mennyire hasonlít a kvéker Elton Trueblood-nak²³ az előzőekben ismertetett, 35 évvel korábbi listájához.

Nemeshegyi atya fontos megfogalmazása szerint a szerzetesi élet: jel. *„A szerzetes életével, Isten hívására válaszolva, nagy értékekről való önkéntes lemondása és az ennek ellenére megmaradó derűje által JELként tanúsítja az Isten Országának végtelen transzcendenciáját, és minden evilági dolgot felülmúló reménységünket”* (NEMESHEGYI, 2005; 13-14 old.). Hangsúlyozza, hogy a házasság, a család, a foglalkozás Isten által adott elhívásai ugyanolyan elhívások lehetnek, mint a szerzetesi, vagy papi elhívás. Nemeshegyi Péter SJ fontos megjegyzése, hogy nagyon sajnálatosan, sok szerzetes „törött jel” lesz, és a szerzetesek evilági (pl. karitatív, oktatási, stb.) ténykedése a jel voltukat sokszor elfedi. (Úgy érzem, hogy mindez a mai magyar evangélikus egyház sajnálatosan sok lelkészére is nagymértékben igaz.)

Nemeshegyi atya fontos gondolatokat fogalmaz meg az örökfogadalomról. Kritikával illeti a hagyományos értelmezéseket, hogy a fogadalom a krisztusi parancs mellé a „tanácsokat” is parancs-szintre emeli, valamint hogy elhárítja a tökéletes szeretet „akadályait” (amelynek értelmében pl. egy odaadó feleség a férj szeretetének az „akadálya” lenne). Hogyan lesz a fogadalom nem *„karóhoz kötöttség, amely egy szomorú, fönnyadt virágot tart mesterségesen egyenesen?”* – teszi fel a kérdést Nemeshegyi Péter. Öt okot sorol fel az örökfogadalom értékének: 1. Jele annak, hogy Isten Jézusban visszavonhatatlanul elkötelezte magát az emberiség mellett. 2. Holtig tartó hűség. 3. Visszavonhatatlan, mint a vértanúság. 4. Védelem az emberi gyengeség ellen. 5. Bizalmat kelt (amellyel nem lehet visszaélni) (NEMESHEGYI, 2005; 19-20. old.). A tisztaság önküresítés, a szegénység lét-szegénység is, azaz alázat, az engedelmisség is ezt az alázatot segíti elő, valamint a közös munka tartósságát. Fontos megjegyzése Nemeshegyi atyának, hogy a lelkiismeret parancsa felülírja az engedelmisség parancsát (NEMESHEGYI, 2005; 21-29. old.; ennyiben a Szent Ignác-féle regula nagyon hasonlít Luther Márton alapállásához).

²²<https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=3> (Megtekintve: 2020. augusztus 13.)

²³<https://www.nytimes.com/1994/12/23/obituaries/elton-trueblood-94-scholar-who-wrote-theological-works.html> (Megtekintve: 2021. október 20.)

II.1. A szerzetesi életmód példái – a tanítványi lét szempontjából

Nemeshegyi Péter SJ a szerzetesi élet teológiájáról írott könyve (NEMESHEGYI, 2005) biztos kézzel vázolja fel a szerzetesség történetét – néhány oldalban. Peter King 527 oldalas könyvében foglalja össze a nyugati szerzetesség történetét Egyiptomtól a XX. századig (KING, 2007). A bizánci szerzetesség történetéről a Bizantinológiai Intézeti Alapítvány jelentetett meg egy nagyon szép összefoglaló könyvet (BAÁN, 2010). Az összességében egy egész könyvtárat megtöltő gazdag anyagból itt csak néhány morzsa kiemelésére szorítkozhatom.

II.1.a. A szerzetesrendek kezdetei: a sivatagi atyák

Már a legősibb keresztény közösségekben voltak olyanok, akik önmegtartóztató életet éltek, önkéntes szegénységet vállaltak, életüket pedig az imának és a jótékonykodásnak szentelték. Órigenész (185-254) is ilyen közösségbe szervezte tanítványait. A sivatagi atyák hagyománya akkor indult el, amikor a Decius császár által folytatott üldözések (250-251) elől a sivatagba menekült néhány keresztény. A legismertebb a sivatagi atyák közül Remete Szent Antal, akiről barátja, Szent Athanáz alexandriai püspök írt életrajzot. (KING, 2007; 11-14. old.).²⁴ A Nagy Konstantin nevéhez fűződő fordulat, a kereszténységnek a 313-as milánói ediktummal történő elismerése után egyre inkább előtérbe került a koinónia, azaz az együttes lét a Krisztusban.²⁵ Nemeshegyi Péter idézi az egyik ókori püspök kérdését a magányához konokul ragaszkodó remetéhez: „*Ha te mindig egyedül vagy, akkor kinek mosod meg a lábát?*” (NEMESHEGYI, 2005; 5. old.) Először létrejöttek a laurák (más írásmóddal: lavrák), azaz azok a helyek, ahol egymáshoz közeli házikókban éltek a remetéik, akik időnként összejöttek közös beszélgetésre, istentiszteletre. Ezek után születtek meg a mai értelemben vett kolostorok.²⁶ (Érdekes, hogy maga Szent Benedek is végigment

²⁴Remete Szent Antal és Remete Szent Pál találkozása <https://archiv.katolikus.hu/szentek/0115.html> (megtekintve: 2021. október 20.) számomra az egyik igen mélyen emberi és egyben megrendítő történetek egyike.

²⁵A Nagy Konstantin nevéhez fűződő fordulat előtt meglehetősen anakronisztikus is lett volna a kolostorokba szerveződött szerzetesi közösségek fenntartása, hiszen ezek bármely keresztény-üldözés első számú kivégzőhelyeivé léptek volna elő...

²⁶A monostor inkább a monasztikus rendek (azaz a házasságban nem élő, „Istennel házasságot kötő” személyek) templommal egybeépített, kötött rendszerű telepét jelenti – az ilyen telepek a rend tagjainak minden élet-, hit- és gazdasági funkcióját (szállás, étkezés, ima, önálló ipar, gazdálkodás) kiszolgálják. A kolostor viszont inkább csak a szerzetesek szállásépülete, amihez templom is csatlakozhat, de nincs komplett kiszolgáló egysége (TÓTHFALUSI, 2001; 277, 280, 346. old.). A kolostor (claustrum, klastrom) régebben a monostornak a külvilágtól elzárt része, a klauzúra volt. A klauzúra

mindhárom „stáción”: remeteként kezdte, majd egy laurába költözött, és végül Monte Cassinon megalapította az első bencés kolostort.) A kolostori életközösség igényei hozták magukkal a tisztaság és szegénység mellé bekerülő harmadik fogalmat, az engedelmességet (KING, 2007; NEMESHEGYI, 2005). Az V. században, Galliában író Johannes Cassianus (~360-435) már egyértelműen megkülönbözteti a közös életritmust követő szerzeteseket, a cenobitákat, és a magányos, helyüket soha el nem hagyókat, az anachorétákat²⁷ (CASSIANUS, 1999a; 177-200 old.). Az első cenobita kolostorokat minden bizonnyal Thébai Szent Pakhomiosz (~292-346) alapította (KING, 2007; 18-24. old). Cassianus részletesen leírja e kolostorok és utódaik tanításait (CASSIANUS, 1998; CASSIANUS, 1999a) és szabályait (CASSIANUS, 1999b). A konkrét tanítások gyönyörű idézet-gyűjteményét találhatjuk meg „*A paradicsom könyve*” (2020) című munkában. Sajnos e sok bölcsességet tartalmazó művek részletes ismertetésére a szakdolgozat terjedelmi korlátai miatt itt nem vállalkozhatom.

II.1.b. Az ágostoni hagyomány

A nyugati szerzetesi hagyomány a kereszténység államvallássá válása után (Nagy Theodosius; 380) igen gyakran a vallási közösségek (és gyakorlat) „ellaposodása” elleni „ellenkultúraként” is megfogalmazta magát. A sok gyönyörű példa közül (pl. Tours-i Szent Márton marmoutier-i kolostora az imának élő, kontemplatív közösség volt; KING, 2007; 41-42. old.) a szent ágostoni hagyományt emelem ki, mivel tőle maradtak fenn az első, latin nyelvű szerzetesi regulák, és mivel Luther Márton is az ágostonrendi szerzetesek között kezdte meg az egyházi életét. Ágostont Hippo püspöke 391-ben szentelte pappá. Nem sokkal később Ágoston követőivel kolostort alapított, amelyet 395-ös püspökké szentelése után is fenntartott. Szent Ágoston három regulát is megfogalmazott (ezek szövege azonban hosszú ideig összekeveredett). Az első, a *Praeceptum* a felebaráti szeretetből indul, és az életviteli szabályokat részletezi. A második, az *Ordo monasterii* ezeket és néhány liturgikus szabályt, így a zsolozsmákat

szabályai az idők elteltével a legtöbb helyen enyhültek (kivétel ez alól a kamalduli és a karthauzi – valamint – tapasztalataim alapján – a magyarszéki sarutlan karmelita rend). Mivel a monostori és a kolostori funkció nagyon nehezen szétválasztható, és a sok évszázados fennállás alatt sok esetben változott is, így a dolgozatomban a „monostor” szó helyett is egyöntetűen a „kolostor” szót alkalmaztam.

²⁷Az anachoréták egyik fontos képviselője volt Oszlopos Szent Simeon <https://archiv.katolikus.hu/szentek/szent254.html> (388-459, Megtekintve: 2021. október 20.), aki – a hagyomány szerint – hogy a köré sereglő és tőle csodákat váró emberektől megszabaduljon, magasabb és magasabb oszlopok tetejére költözött. A legelső oszlop 1,76, míg az utolsó oszlop 16 méter magas volt. Összesen 37 évet élt oszlopon, amikor kb. 70 éves korában elhunyt.

részletezi. A harmadik, az *Objurgatio*, néhány, egymással vitatkozó apácának szóló, rövidebb írásmű. Ágoston alapelve volt, hogy a szentségre való elhivatottság minden keresztényt kötelez. Vallotta: „*a szerénységgel párosuló házasság többet ér, mint a göggel vállalt szüzesség*” (KING, 2007; 48-51. old.). Ez az álláspont fontos érv volt Luther Márton számára a szerzetesség vadhajtsái elleni fellépésben.

II.1.c. A bizánci hagyomány

Bizánci, azaz kezdetben: kelet-római szerzetesi hagyományról a Kelet- és Nyugatrómai Birodalmak szétválása, 395 után kezdetünk el beszélni. Nem sokkal ez előtt született meg az egyik kappadókiai atya, Nagy Szent Vazul²⁸ (330-379) regulája, amely a keleti szerzetesi élet alapja ma is (BAÁN, 2010; 29-30 old.; NAGY SZENT BAZIL, 1991). A bizánci szerzetesség a IX.-XI. századokban terjedt el Délkelet-, Kelet- és Közép-Európában. Hazánkban a bizánci egyháznak az Árpád-ház korai időszakában számos Nagy Szent Vazul reguláját követő „bazilita”²⁹ kolostora volt (Csanád, Oroszlány, Veszprém, Dunapentele, Drávaszentdemeter, Visegrád és Tihany). Ebben az időszakban a bizánci szerzetesség körében is reformok indultak el, amelyek egyik fontos alakja Új Teológus Szent Simeon (949-1022), a bizánci egyház egyik legnagyobb misztikusa volt (ÚJ TEOLÓGUS SZENT SIMEON, 2000).

Az Áthosz-hegyi szerzetesség kezdetei a VII. századra nyúlnak vissza. Az első szerzetesek a *hészükhia* (benső béke) és a magány keresésének szentelték magukat. Athanasziosz (~925-1005) alapította meg a Nagy Lavrát, amely a szerzetesi magány és a közösségi alkalmak egy rugalmas, dinamikus ötvözete – azóta is (BAÁN, 2010). A hészükhiazmus egyik fontos összefoglalója volt az athoszi Gregoriosz Palamász (1318-1359), aki teológiai rendszerességgel fogalmazta meg Új Teológus Szent Simeon misztikus tapasztalatait (LANE, 2016, 73-75. old.). Athosz hegyét 1912-13-ban önálló, semleges állammá nyilvánították. A terület 1926-ban Görögországtól teljes jogú önkormányzatot kapott.³⁰ Az athoszi hagyomány jelenkori formáit foglalta össze az

²⁸Basziliosz, amely magyarul Bazil-nak is fordított.

²⁹Az idézőjel azért van, mert az ortodox egyházban a szerzetesség nem tagozódik nevesített rendekre. A bazilita rendnek van nyugati ága is, amely a római katolikus egyház része. A jelenlegi magyar bazilita szerzetesek (pl. Máriapócs) ehhez a nyugati ághoz tartoznak.

³⁰<http://www.macedonian-heritage.gr/Athos/General/History.html> (Megtekintve: 2021. október 20.)

1994-ben elhunyt, azóta szentté avatott sztarec, Athoszi Paisziosz³¹ (ATHOSZI PAISZIOSZ, 2012).

Igen sajnálom, hogy a bizánci (ortodox) hagyomány más, gyönyörűséges kolostorait, így (csak kiragadott példaként) a Sínai-hegy lábánál fekvő, 550-ben alapított Szent Katalin kolostort³² (ahol a sivatagi szárazság miatt is számos nagy értékű kódex, így pl. a IV. századi Codex Sinaiticus, a Szentírás egyik legjobb és legtejsőbb szövegtanúja, maradt fenn); a Jeruzsálem és a Holt tenger között, egy vádi oldalában lévő Chozibai Szent György kolostort³³, valamint a Meterorák felejthetetlen szépségű kolostor-együttesét³⁴ nem mutathatom be részletesen. Ugyancsak sajnálom, hogy az bizánci hagyomány idézett, nagyhatású műveit csak felsorolás-szerűen ismertethettem.

II.1.d. A szerzetesrendek virágkora: a Benedek rend, a karthauziak és a koldulórendek

Nursiai Szent Benedek idejére (~480-547) Itália a sorozatos gót és longobárd támadások miatt siralmas állapotba jutott. A szerzetesek kedvük szerint kalandoztak az egyik rendháztól a másikig, és tetemes magánvagyonra tettek szert. Benedek hamar kiábrándult római tanulmányaiból (milyen érdekes párhuzam ez Luther Márton csaknem ezer évvel későbbi, 1510/11-es római tartózkodásával...) és a Róma melletti Subiaco-ban beköltözött egy barlangba, ahol remeteként élt. Nagy Szent Gergely (pápasága: 590-604) *Dialógusok* c. műve szerint ezek után Szent Benedek a köré seregülő tanítványokkal 12 kolostort alapított, majd elhagyva Subiaco-t, megalapította a Monte Cassino-i kolostort (KING, 2007; 93-95. old.). Benedek igen közérthető nyelven megírt, nagyon emberi³⁵ regulája (*Szent Benedek regulája*, 2019) hosszú évszázadokra a rendi alkotmányok mintája maradt. A regula letelepedett, gazdálkodó (földművelő, állat-tenyésztő), közösségi életformát ír le, amely a kor bizonytalan viszonyai között

³¹Másutt Athosz-hegyi Jerondasz Paisziosz-ként is találkozhatunk a névvel (ATHOSZ-HEGYI JERONDASZ PAISZIOSZ, 2018).

³²<https://www.sinaimonastery.com/index.php/en/> (Megtekintve: 2021. október 20.)

³³<https://en.jerusalem-patriarchate.info/holy-pilgrimage-sites/the-holy-monastery-of-saint-george-choziba/> (Megtekintve: 2021. október 20.)

³⁴<https://www.britannica.com/topic/Meteora> (Megtekintve: 2021. október 20.)

³⁵Hadd idézzem erre példaként a regula 38.10-es pontját: „*A hetes felolvasó testvér pedig, mielőtt elkezdene olvasni, kapjon egy kis kevert bort a szentáldozás miatt, és hogy nehezebbre ne essék a böjtölést elviselni.*” (*Szent Benedek regulája*, 2019).

számos kéziratot lemásolva megőrzött, és a szélesebb társadalmi folyamatok stabilizátora is volt.

A X-XI. század visszasságaira (pl. a szimóniára, azaz az egyházi és lelki javak áruba bocsátására; avagy a nikolaitizmusra, azaz az élettárssal való élésre és a közös gyermeknek az egyházi vagyon átjászására) volt az egyik válasz a Cluny egyházreform, amely a csatlakozó kolostorokban a Benedek-regula szigorú betartását követelte meg. 1115-ben lett Clairvaux apátja Szent Bernát (1090-1153), akinek vezetésével társai a Cluny kolostori közösségből kivált, még szigorúbb közösséget, a cisztercieket alapították meg. A ciszterciek aszketikus, misztikus életmódot élő szerzetesek voltak (KING, 2007; 167-205. old.).

A XI. századi reformtörekvések között különleges helye van a karthauzi rendnek.³⁶ A rendet 1085-ben alapította Kölni Szent Brúnó (1032-1101), aki hat társával a Grenoble melletti Massif de La Chartreuse egyedülálló hegységébe vonult. Regulájukat III. Ince pápa 1133-ban fogadta el. A karthauziakra jellemző a hallgatás, a magány és a kitartó, napi 8 órányi ima. Ennek megdöbbentően szép eredménye az írásaikban tapasztalható végtelenül nagy összeszedettség és tömörség. (Ennek a „földöntúli tömörségnek” egyik gyönyörű példája az előbb idézett három könyv – „*Megszólal a csend*”, 2013; „*Ahol a csend magasztal*”, 2015; „*A csend útján*”, 2017 – jó néhány sora.) „*A csend útján*” (2017) kötet karthauzi szerzetest ábrázoló, a 4. ábrán látható címlapfotója úgy érzem, hogy nagyon jól jellemzi az a benső párbeszédet, amely e szerzetesrend tagjainak a csendjében Istennel folyik.

3. ábra. Karthauzi szerzetes a „*A csend útján*” című kötet (2017) címlapfotóján.

³⁶Minden kedves Olvasót bátorítok arra, hogy olvassa el a „*Megszólal a csend*”, 2013, az „*Ahol a csend magasztal*”, 2015, illetve „*A csend útján*”, 2017 köteteket, amelyek rövid eszmefuttatásai éveken át napi olvasmányaim voltak.

Ugyanakkor a karthauzi aszkézis minden, csak nem embertelen. Hadd álljon itt erről az alapító, Szent Brúnó néhány mondata „Zöld” Radolf reimsi préposthoz írott leveléből:

„Hogyan mondjam el méltón a hely szép fekvését, mérsékelt és kedvező éghajlatát, vagy a hegyek között hosszan elnyúló tágas és szép síkságot, a rajta zöldellő réteket és virágzó legelőket? ... De minek időzők ezeknél ennyit? Okos embernek van más szórakozása is, jóval kedvesebbek és hasznosabbak, mert isteniek. Mégis, a gyöngébb lélek, mely a szigorú fegyelemben és lelki gyakorlatokban kimerült, ezekben gyakran megkönnyebbül és fellélegzik. Hiszen az új, ha folytonosan meg van feszítve, ernyedtebb lesz, és kevésbé alkalmas feladatára.”³⁷

A karthauziak hatására egy fontos példa a Reims közelében élő Boldog Saint-Thierry Vilmos (~1085-1148) ciszterci szerzetes, aki 1144-ben látogatást tett a karthauziak Mons Dei (Isten hegye) kolostorában. Látogatásának eredménye az „*Aranylevel*”, amely Szent Brúnó leveleivel együtt nagy népszerűségnek örvendett az egész középkorban. Így kezdi levelét: *„Majdhogynem szemérmetlenül, és a jóilletmet túllépve megnyílik felétek a szám, Krisztusban szeretett testvérek. Elnézést, de kitágult a szívem.”*³⁸ A *dilatatio cordis* (ahogyan arra már a fejezet nyitó soraiban kitértem) a középkor általános kifejezése volt arra a növekedésre, amely az egyre nagyobb befogadóképességet jelenti Isten valóságos jelenlétének a megtapasztalására. Az írás minden sorát az „istenhegyi” emlékek csodálatos emelkedettsége hatja át.

A harmadik nagy szerzetesi reform a koldulórendek (pl. ferencesek, domonkosok, kármeliták, szerviták) megalapítása volt a XII. század elején, amikor az egyházi visszasságok ellen a megtisztulást hirdető eretnek mozgalmak sokasága (pl. albigensek, valdensek, stb.) is fellépett már. A ferences rendet III. Ince pápa 1210-ben hagyta jóvá³⁹, a domonkosok 1216-ban nyertek jóváhagyást, a kármeliták 1206 (*A kármel regulája*, 2016), a szerviták 1233 óta működnek (e két utóbbi rend végleges jóváhagyása később történt meg). A koldulórendek saját vagyonnal nem

³⁷http://www.kartuzija-pleterje.si/text/Bruno_level1.pdf (letöltve: 2021. június 9.)

³⁸<http://www.kartuzija-pleterje.si/text/Aranylevel.pdf> (letöltve: 2021. június 9.)

³⁹Hadd emeljem ki a ferences regula 15. pontját: *„Ezennel megtiltom testvéreimnek, klerikusoknak és laikusoknak egyaránt, hogy a világban jártukban, vagy ahol tartózkodnak, akár maguknál, akár másoknál, akár pedig valami más kerülő úton, állatot tartsanak. Hasonlóan tilos lovagolniuk, kivéve, ha betegség vagy más nagy szükség erre kényszeríti őket.”* (Assisi Szent Ferenc művei, 19. old). Szinte érzi az ember Assisi Szent Ferenc (1181-1226) e sorait olvasva, ahogyan Szent Ferenc hallotta az állatokat panaszkodni a rossz sorsuk miatt, illetve fizikailag átélte mindazt a szenvedést, amelyet az állatoknak el kellett viselniük tőlünk, emberektől.

rendelkezhetek⁴⁰. E rendek nem elzárt életmódot folytatnak, hanem a világiak között élnek és tevékenykednek.

II.1.e. A reformáció időszakában alapított szerzetesrendek: a jezsuiták és a sarutlan kármeliták

Luther Márton fellépésének hatásaként sorra néptelenedett el jónéhány kolostor Németországban.⁴¹ Így pl. a wittenbergi Ágoston rend (amelybe Luther maga is tartozott) is feloszlott, és a kolostoruk később Luther családi háza lett. Luther a későbbi feleségét, Bora Katalint a nimbschen-i apácázárdából szöktette meg nyolc másik társával együtt 1523. április 4-5-én (lásd bővebben a II.2. fejezetben). Mindennek ellenére, ahogyan ezt majd a III.1.a. részfejezetben bemutatom, számos katolikus szerzetesrendet a német evangélikus egyház „megörökölt”, és fenntartott.

4. ábra. Ávilai Szent Teréz és Loyolai Szent Ignác Peter Paul Rubens (Kunsthistorisches Museum Wien, Gemäldegalerie), illetve Montserrat Guidol által festett portréja (La Cueva de San Ignacio, Manresa) igen sokat elárul a saját lelki fejlődésemet is meghatározó két lelkiség, a sarutlan kármelita és a szentignáci lelkiség mélységeiről.

A XVI. században több jelentős szerzetesrend született meg a katolikus egyházon belül. Ezek közül a személyes élettörténetemben is igen nagy szerepet játszott a sarutlan kármelitákat megalapító Ávilai Szent Teréz és a jezsuitákat megalapító Szent Ignác lelkisége. Ezért szakdolgozatomban ezen időszakot e két szerzetesrendnek a szerzetesi életmódról vallott felfogásával mutatom be. Bevezetésképpen hadd hangsúlyozzam,

⁴⁰Ezt a szabályt később szinte minden esetben elhagyták, vagy fellazították.

⁴¹Ez kb. a kolostorok 80%-ra volt igaz. Ugyanakkor még ma is számos olyan kolostor van, amelyet a német evangélikus egyház a reformációban „megörökölt”, és azóta is fenntart. Ezekről a III.1.a. fejezetben írok majd részletesebben. Voltak kolostorok (így pl. Lüne, Medingen és Walsrode), ahol az

hogy az Ávilai Szent Teréz és a Szent Ignác által vallott, és rendjükben meghonosított lelkiesség nem „ellenreformációként”, hanem éppen hogy a katolikus szerzetesi élet gyökeres megújítójaként, ha tetszik: „reformációjaként” jelentkezett.

Ávilai Szent Teréz (1515-1582) jómódú kereskedői családba született. 21 éves korában öltözött be a kármeliták avilai Megtestesülés kolostorában. 1562-ben alapította meg a sarutlan kármeliták első kolostorát, a rendi szabályzatot 1565-ben hagyta jóvá IV. Piusz pápa. Életének utolsó két évtizedében még 15 női és férfi kolostort alapított (ÁVILAI SZENT TERÉZ, 2011; 38-43 old.). A rám életfordító hatást tevő művében, „A belső várkastélyban” egy 1577-ben kapott látomását írta le, amelyben az emberi lelket egy 7 lakásos várkastélynak látta meg. Az első lakásban az ember beléphet Isten megszentelő kegyelmébe, és ez által Istent helyezi életében az első helyre. Aki nem fordul el Istentől a hányattatásokban, hanem megmarad ebben a kegyelemben, beléphet a második lakásba, ahol Isten természetes közvetítőkön keresztül szólítja meg az embert (pl. igehirdetés, szenvedés, vagy imádság közben). Ezt a szakaszt erős kísértések jellemzik. Akit a kegyelem megtart mindennek ellenére, az belép a harmadik lakásba, ahol azonban a „hívó képmutatás” kísértése vár rá. Ha ezen is túljutott, akkor a negyedik lakásban Isten közvetlenül kezdi magát megmutatni az embernek a szemlélődő ima⁴² egyre mélyebb formáiban. Az ötödik lakásban az ember már nemcsak Isten közvetlen szeretetét, hanem Istent magát is közvetlenül megtapasztalja az ember. A hatodik lakásban ez a közvetlen kapcsolat egyre hosszabb és mélyebb lesz, míg a hetedik lakásban állandóvá válik (ÁVILAI SZENT TERÉZ, 2011).⁴³

Számomra azért vált „A belső várkastély” életfordítóan nagy tanulsággá, mert tudósként igen szép volt felfedezni azt a rendet, amelyet Ávilai Szent Teréz a lélek kiismerhetetlen útvesztőiről megkapott. Rádöbbsentem arra, hogy az „odaát” nem a halál után kezdődik, hanem már e földi életünkben is megközelíthető, és arra is, hogy voltam én már a többedik lakásban is, de mindig visszaestem a „nulladikba”. Óriási vágy

apácák évtizedekig elkeseredetten harcoltak a kolostoruk megtartásáért a fenntartó (a Lüneburgi és a Braunschweigi herceg) ellen – végül (evangélikus hitre térve) sikerrel.

⁴²A „szemlélődő” szó magyar jelentéstartalma nem pontosan felel meg a kontemplatív szó tartalmát, hiszen egyfajta tétlenségre, „tunyaságra” is utalhat. A szemlélődő imától mi sem áll távolabb. Isten erejét, „dynamis”-át érzi meg ilyenkor az imádkozó, amely minden, csak nem tetlen. Azért maradtam mégis ennél a szóhasználatnál, mert a kontempláció meg az angolban rendelkezik „tipródó”, „merengő” jelentéstartalmakkal is, és a magyar szövegekben a „szemlélődő” szakkifejezés honosodott meg.

⁴³A sarutlan kármelita lelkiességéről még a II.1.f. alfejezetben is írni fogok Jeges Mirjam perjelnyő gondolatait (JEGES, 2019) idézve.

támadt a szívemben, hogy ezen az úton kitarthatóan haladhassak. A kegyelem jóvoltából. 2017 óta ezt teszem.

Amikor Ávilai Szent Teréz rádöbbsentett arra, hogy lehet megtapasztalható utat találni Istenhez már e földön is, lázasan keresni kezdtem egy olyan konkrét formát, amely ebben a segítségemre lehetne. Ekkor bukkantam rá a szentignáci lelkiség hagyományára. Loyolai Szent Ignác 1522-ben kezdte el írni a „Lelkigyakorlatok” szövegét. A szentignáci lelkigyakorlat számomra „nagyon evangélikus”, hiszen mindennapos elmélkedései a Szentírás igéiből indulnak ki, és azok megértését, megélését segítik rendkívül kreatív módokon. Szent Ignác a lélekfejlődés alapvető útjainak a megmutatása mellett igen nagy tapasztalattal számos részletes élet-szabályt fogalmazott meg⁴⁴. Mindezek „betartásában” azonban (a Szentlélek kegyelmének rendkívül változatos módjait felismerve) igen nagy szabadságot ad (LOYOLAI SZENT IGNÁC, 2019).

Jálics Ferenc nagyon szépen foglalja össze az ignáci lelki út három fontos állomását.⁴⁵ Az első a *via purgativa*, amely a bűnökkel foglalkozó hét. A második a *via illuminativa*, amely a Krisztuskövetés útja. A harmadik pedig a *via unitiva*, amely a Krisztussal való egyesülés útja a szemlélődésben, Krisztus arcának nézésében és Jézus Krisztus bennünk való kiábrázolódásában. A második állomást tulajdonképpen a „szokványos lelkigyakorlat” vége zárja le, amely után következik (következhet) a harmadik, még inkább kiteljesítő szakasz. (Erre a szakaszra természetesen a „szokványos lelkigyakorlat” is számos alkalmat teremt – ha helyesen vezetik, és ha a lelkigyakorlatot végző eljut erre a fokra.)⁴⁶ A szemlélődő imamódra hadd idézzem azt a szép történetet, amelyet Jálics atya mondott el: A juhászt meglátogatja az újságíró. A juhász a botjára támaszkodva, hosszan a távolba néz. Az újságíró megkérdezi: „Ha

⁴⁴Ezek között olyan részletekbe menőek is megtalálhatóak, mint ez az étkezésre vonatkozó szabály: „ha az a kísértése támad, hogy többet egyék [az előre elhatározottnál], egyék kevesebbet.” (Az étkezésben való rendet tartás nyolcadik szabálya; LOYOLAI SZENT IGNÁC, 2020, 117. old.; ezt a szentignáci szabályt, amióta először olvastam 2017-ben, csaknem minden nap magam is gyakorolom.)

⁴⁵A „három út valójában jóval Loyolai Szent Ignác előtti, nagyon általános keresztény tapasztalatot fogalmaz meg. Az ignáci út ennek egy továbbfejlesztett változata. Ennek jele, hogy az eredeti, spanyol változatban nem „via” hanem „vida purgationis”, azaz „tisztuló élet” szerepel, amely jele annak, hogy Szent Ignác nem teljesen azonosult a régi felfogással. Nem külön szakaszokként nézte ezeket a részeket, hanem egyetlen folyamat egymástól nehezen elkülöníthető elemeiként. Ennek a komplex szemléletnek felel meg a jelenlegi lelkigyakorlatos felfogás is.

⁴⁶Számomra Loyolai Szent Ignác és a szentignáci lelkiség alázata, az evilági tökéletesség hirdetésétől és elvárásától való tartózkodása nagyon hasonlóképpen jelenik meg ebben a *via unitiva* iránti „visszafogottságban”, mint Ávilai Szent Teréz alázata, amellyel óva intett az „Jézussal közös élet” beképzelésének az elbizakodottságtól. Valahol mindkét rendalapító éppen az ellen a „tökéletességtudat” ellen lépett fel, amely a reformációban a szerzetesi élet legfontosabb kritikája volt.

szabad érdeklődnöm, min gondolkodik?” Mire a juhász válasza: „Azt hiszi az úr, hogy van itt nekem időm gondolkodni?” (JÁLICS FERENC, 2018). Ahogyan Lukács János SJ összefoglalja, a közvetlen kapcsolat Isten és ember között a lelkigyakorlat kezdetén inkább mindenki számára adott lehetőségként, a lelkigyakorlat végére azonban már inkább alapvető tapasztalatként jelenik meg (LUKÁCS, 2013, 46. old.). „Nem ritka, hogy a lelkigyakorlatozó [ekkor] olyan spirituális tapasztalatokra tesz szert, amelyek a lelki élet hagyományos felosztása szerint a tisztulás és a megvilágosodás útján is túljutott, az egyesülés szakaszába ért imádkozó ember szokott megízlelni” (LUKÁCS, 2013, 144. old.).

Órsy László SJ nagyon érzékletesen írja le azt a közösségi döntéshozatalt, amelyben Szent Ignác és kilenc társa 1539. március közepétől június 24-éig megalkották a jezsuita rendet és rendi alkotmányának első alapelveit.⁴⁷ A döntésekben a „pro” és a „kontra” érveket külön, hosszas imádsággal, egymástól és a helyzetüktől hangsúlyosan függetlenül összeszedték, és felsorolták (ÓRSY, 2020). Véleményem szerint ez a XVI. századi „döntéshozatali módszer” a XXI. század legmodernebb vezetéstudományi elveinek a szintjén (KROGERUS, TSHÄPPELER, 2018) is rendkívül megállná a helyét. Azaz: sikerült néhány száz évvel később „tudományosan” is rájönni arra, amelyet a Szentlélek indítása már 1539-ben Szent Ignácnak és társainak megmutatott. Lukács János SJ rámutat arra, hogy az így született szabályrendszer tulajdonképpen egy „Istenhez vezető fejlődési utat” ír le, amelynek értelmezése minden kornak a maga feladata (LUKÁCS, 2013). Lukács János összefoglalása szerint „Az ignáci emberkép kapcsolati modellje a mai gondolkodású ember számára is szemléletessé teheti, hogy miként bontakoztatja ki és strukturálja az emberben lévő képességeket a szerzetesi élet útja a világi élethez képest gyökeresen más dinamika szerint, mégis céltudatosan és viszonylag rövid idő alatt vezetve jelentős belső szabadságra és emberi-lelki érettségre azokat, akik lendületesen haladnak rajta előre.” (LUKÁCS, 2013, 206-207. old.).

Exkurzus: A szentignáci lelkiség és az önreflexió. Az önreflexióra ma úgy gondolunk, hogy az egy „modern dolog”. Ma már az óvodai kiscsoportban is „önreflexióra” biztatják a gyerekeket. A valóságban már az ókori görögök... Ez a közhely itt valóban így van, hiszen Pythia-nak, a delphoi jósa orákulumának a

⁴⁷Szent Ignác élete végéig pontosította a Rendalkotmányt, amelyhez helyenként szó szerinti egyezésben felhasználta a bencés és a domonkos regula részleteit.

mondása, az „ismerd meg önmagadat” (γνῶθι σεαυτόν) feltűnt már a delphoi Apolló templom falvéseteként is. A szentignáci lelkiség alapvető eleme a szinte folyamatos „önreflexió”. Azonban a szentignáci lelkiség a helyére teszi, azaz a fejéről a talpára állítja ezt a fogalmat. Amikor ugyanis „önreflexiót” végzek, akkor soha nem az történik, amit a delphoi jósdá orákuluma, vagy a modern pszichológiai, coaching és vezetéstudományi tankönyvek elgondolnak... Nem saját magamra reflektálok az „ön”-reflexió során, hanem Isten jelenlétében, az *Ő reflexióját* keresem mindarra, ami bennem történik. E folyamat közben egyre mélyebben és mélyebben megismerem a lelki tartalmaimat, és lassacskán rádöbbenek a felismerésre, hogy Isten számára nincs „odakint” és „idebent”, hanem a világ Egy. Amikor helyes és valódi értelemben vett „ön”-reflexiót végzek, akkor Isten-reflexiót végzek. Istent hívom meg saját magamba, örvendezek Neki, ujjongok az érkezésén, és gyönyörködve szemlélem, amit megmutat saját Magából egy törpe morzsát – bennem.

II.1.f. A szerzetesi életmód modern kori megfogalmazásai

A szerzetesi életmód modern megfogalmazásainak már a II. fejezet bevezetőjében is számos módját idéztem. Az egyik legjelentősebb dokumentumot, a II. vatikáni zsinat 1964. november 24-én kihirdetett határozatát (a jelentőségét kiemelő elterjedt szóhasználattal: „katolikus alkotmányt”), a *Lumen gentium-ot*⁴⁸ azonban itt is röviden ismertetni szeretném. A határozatot a zsinat 2151 igenlő szavazattal fogadta el – pusztán öt ellenében. Már szerkezetében is igen fontos eleme a határozatnak, hogy „Az életszentségre szóló egyetemes meghívásról az Egyházban” című V. fejezete megelőzi „A szerzetesekről” szóló VI. fejezetet. Az életszentségre szóló egyetemes meghívás fontos megfogalmazásai: „*minden rendű és állapotú Krisztus-hívő meghívást kap a keresztény élet teljességére és a szeretet tökéletességére, s ez a szentség a földi társadalomban is előmozdítja az emberibb életmódot.*” (*Lumen gentium*, 40. fejezet); valamint „*A különböző életformákban és hivatásokban ugyanazt a szentséget munkálja mindenki, akiket Isten Lelke vezérel, az Atya szavának engedelmeskedve és az Atyát lélekben és igazságban imádvá követik a szegény, alázatos és a keresztjét hordozó Krisztust*” (*Lumen gentium*, 41. fejezet). A szerzetesi életről a következő főbb megfogalmazásokat olvashatjuk: „*Az Istennek szentelt tisztaság, szegénység és engedelmesség evangéliumi tanácsai ... isteni ajándékok, melyeket az Egyház ... értelmez, gyakorlásukat szabályozza, és belőlük állandó életformákat is kialakít*”

(*Lumen gentium*, 43. fejezet). Ezt az életformát a határozat ösztönzésnek, tanúskodásnak és az eljövendő feltámadás hirdetésének mutatja be (*Lumen gentium*, 44. fejezet). A fentiekkel összhangban a katolikus egyház világi intézményei (*institutum saeculare*) a megszentelt élet sajátos közösségei. Tagjaik olyan, a világban élő keresztények, akik az evangéliumi parancsok szerinti életre kötelezték el magukat, de a szerzetesrendek tagjaival szemben ők nem hagyják el a világi hivatásukat, és nem élnek közösségben.

Hadd idézzek néhány gondolatot egyik tanító-mesteremtől, Jeges Mirjam OCD nővértől, aki a magyarszéki sarutlan kármelita nővéreknek több mint két évtizeden át a perjelnöje volt. Az „Árnyékában kívántam élni” (Én 2,3) című könyvében a szerzeteseket várakozó, türelemmel a csendben élő embereknek írja le, akiknek a hivatása misztérium, és akármennyit is beszélünk róla, az is marad (saját maguknak is megismerendő életfeladatként). A sarutlan kármelitákról azt írja a megtestesülésről szóló elmélkedésében, hogy „*mi, akik Mária ruháját viseljük, próbáljuk meg tudni, megérteni döntéseinek benső mozgatórugóit, hogy belülről is közösségbe kerüljünk vele*” (JEGES, 2019; 9-54. old.). A sarutlan kármelita rend imádságos rend. „*Nemcsak imádkozni kell, hanem imává válni*”, „*a monasztikus élet egyik legnagyobb feladata talán az, hogy az élet értelméről tanúskodjon*”, „*a szerzetesi megismerés tipikus útja az önismerettől indul*” – írja minderről Mirjam nővér (JEGES, 2019; 61.; 74.; 94. old.). Ezután így folytatja: „*A szerzetesi életállapotra vállalkozó ember megtapasztalja, hogy egy ajándék hordozója, egy olyan ajándéké, amelyet Isten helyezett belé.*” „*Mi teszi szerzetessé a szerzetest? A fáradozás.*” „*A szerzetes, mint Lázár Ervin bolond kútásója, elszántan fölfelé és kutat, hogy az Ég ezen a hasadékon is beáramolhasson, beragyoghasson a földre.*” „*A kármel klauzúrája arra szolgál, hogy ne tudjak elmenekülni – hanem csak Istenbe kapaszkodva, végigimádkozzam a gondjaimat.*” (JEGES, 2019; 116.; 122.; 181.; 205. old.). Könyvének szinte végszavaként is idézhetném Ávilai Szent Teréz imájának helyes fordítását: „Egyedül Isten elég.” Mindennek elolvasása azért is volt rám igen nagy hatással, mert saját magam is sokszor megtapasztaltam a magyarszéki közösséggel való együttes imádságok során, hogy mindez nem csak „írott malaszt”, hanem a mindennapok igaz valósága ebben a közösségben. Szívből sajnálom, hogy Luther Márton nem találkozhatott egy ilyen apáca közösséggel.

⁴⁸<https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=3> (Megttekintve: 2020. augusztus 13.)

Nagyon nagy hatással volt rám Órsy László SJ, aki 2018-ban, 97 évesen is a húszévesek hevületével kezdett el beszélni Isten igéjéről csaknem minden áldott nap a harminc napos lelki gyakorlatom alatt. 1967 áldozócsütörtökén, azaz a II. vatikáni zsinat lezárása után kevéssel több, mint egy évvel befejezett, „A lélekre nyitottan” c. könyvében, a zsinat „*Perfectae caritatis*” dekrétumát idézve és magyarázva, ihletett hangnemben ír a szerzetesség karizmáiról: a tisztaságról, szegénységről és az engedelmességről, valamint az apostoli küldetésről. Külön kiemeli a szemlélődő életmódot, a kontemplációt, amellyel az elmét és a szívet Istenhez lehet kapcsolni. Visszautasítja az Istennel való egyesülés két szélsőséges magyarázatát: a szabályok pusztá betartását és Isten jelenlétének rendkívüli módon való átélését (ÓRSY, 1997). Ez a kettős, nagyon erős elhatárolódás igencsak emlékeztet Luther Márton kettős, szintén nagyon erős elhatárolódására korának katolicizmusától, és ebben szerzetesi gyakorlatától, valamint a „rajongóktól”. Órsy László a kijelentéseit számos szentírásbeli igehellyel veti össze és támasztja alá, amely szintén reformátor elődeink „Sola Scriptura” alapállására emlékeztet. Kilenc évvel később, 1976-ban jelent meg a „Lélek terében” című könyve, amelyben Isten akarátának közösségi felismerését elemzi. Nagyon szép gondolata ebben, hogy *„nem számíthatunk a Szentlélektől kapott különleges megvilágosodásra, ha a kegyelemmel támogatott emberi értelem is elég a döntéshez. Vagyis a közösségi megkülönböztetés az olyan alázatos közösségek számára válik az előrelépés eszközévé, amelyek ismerik korlátaikat, míg másokat pusztán illúziókkal teli álmvilágba repít”* (ÓRSY, 2020; 27. old). Hadd idézzem ezt a gondolatát is: *„Az 'Isten akarata' kifejezésnek sokféle jelentése van, elég sokféle ahhoz, hogy csapdába ejtse az elővigyázatlanokat”* (ÓRSY, 2020; 46. old), és ezt *„A megkülönböztetők nem tévedhetetlenek. Ezért bármely megkülönböztetés eredménye lehet téves”* (ÓRSY, 2020; 61. old). Órsy László megállapításaiban különösen fontos az az alázat, amely a „rajongás” és a rajongást mérhetetlenül felerősítő „közösségi pszichózis” veszélyeire figyelmeztet mindannyiunkat. Mennyire más hang ez, mint a Luther által (joggal) bírált „szerzetesi felsőbbrendűség” hangja!

Végezetül hadd zárjam a fejezetet Dietrich Bonhoeffer gondolataival. Bonhoeffer „Követés” c. könyvét (BONHOEFFER, 2007) már az I.4. fejezetben részletesen idéztem és elemeztem. Az először „A szentek közössége” (BONHOEFFER, 1997) majd az eredeti címhez közelebb álló „Közösség” (BONHOEFFER, 2020) címmel megjelent könyvében a

krisztushívők közösségét egyaránt a kicsik, gyöngék és bűnösök, valamint a Krisztusban megbékélt, megváltott hívők közösségének mutatja be.

Hogyan kerül Bonhoeffer ebbe a szerzetesi étellel foglalkozó fejezetbe, ha egyszer nem szerzetesi közösségekkel, hanem hívő közösségekkel foglalkozik? – kérdezhetné (joggal) az Olvasó. Bonhoeffer két helyen is történő szerepeltetése pontosan annak a gyönyörű híd-szerepnek a következménye, ami miatt a könyvét is két címmel jelentették meg magyarul. Ezzel vállalták "A szentek közössége" címben a pontatlan fordítást is azért, hogy hangsúlyozzák: mennyire elkötelezett közösséget mutat be Bonhoeffer e munkájában. (És – tulajdonképpen minden munkájában: egész életében. Minden sorával, élete minden napjával harcolt az olcsó kegyelem ellen.) Bonhoeffer nézőpontjában – és amint rögvest látni fogjuk – kegyességi gyakorlatában is, a hívő közösség tulajdonképpen kevéssé megkülönböztethető bizonyos, nem elzárttságban élő szerzetesi közösségektől. Ezért mertem Bonhoeffer munkáját e fejezetben is összefoglalni.

„Keresztény az az ember, aki üdvösségét immáron nem önmagában, hanem egyes egyedül Jézus Krisztusban keresi”; *„csak Jézus Krisztus által találunk egymásra”* (BONHOEFFER, 2020, 11. old; 13. old.). Bonhoeffer pontosan ugyanúgy óv az ábrándozástól és a „közösségi pszichózistól”, ahogyan Órsy László tette. Részletesen leírja a napi életmódot, amelynek zsoltárimádság, közös ének, igeolvasás és munkálkodás a legfontosabb részei (BONHOEFFER, 2020, 31-66 old.). Kiemeli a meditáció fontosságát, amely azonban a Szentírás ígéin való elmélkedés és „nem a lelki kísérletezések alkalma” (BONHOEFFER, 2020, 72. old.). Órsy Lászlóhoz hasonlatosan óv attól, hogy a meditációt bármilyen különleges lelki élmények forrásának tartsuk (BONHOEFFER, 2020, 75. old.). Gyönyörűen sok konkrét példát hoz az alázat megnyilvánulásaira (BONHOEFFER, 2020, 81-88 old.). A szolgálat módjaiként sorolja fel egymás meghallgatását, segítségét és elhordozását, békességes türését. Ezekből következik a legkiválóbb szolgálat: Isten igéjének a hirdetése (BONHOEFFER, 2020, 88-100 old.). Végezetül a bűnvallásról ír, amellyel Krisztus közösségéhez, keresztjéhez, új élethez és bizonyossághoz juthatunk. Mindezt követheti az úrvacsora, amely a keresztény közösség örömnépe és betetőzése (BONHOEFFER, 2020, 101-112. old.). Szívbeli örömeimre szolgált az a nagyon sok hasonlóság, amelyet Dietrich Bonhoeffer és Órsy László gondolatai között találtam.

Összefoglalva a fentieket: Nagyon nehéz ezernyolcszáz év szerzetesi hagyományát néhány sorban összefoglalni... Mégis, hadd emeljem ki azt, hogy a szerzetesi létforma igazán elhivatott képviselői (beleértve ebbe a II. vatikáni zsinat csaknem egészét is) a szerzetesi létformát nem egy kiváltságos, hanem egy végtelenül alázatos, az utolsók között az utolsó létformának képzelték el – és gyakorolták. Az életformát nem egy elzárt, kevesek számára fenntartott létformának gondolták, hanem olyannak, amelynek számos részében bármely hívő részesülhet. A szerzetesi élet legjava az egyháznak mindig is egyfajta „belső, prófétai ellenzéke” maradt, amely a Krisztushoz hű, tanítványi életforma tisztaságát mutatta fel a rendre az emberi bűnök erdejébe belevesző egyházi „mainstream” életgyakorlatával szemben. Ahogyan az egyház maga, úgy a szerzetesi létforma sem szűnt meg csaknem két évezreden keresztül⁴⁹, hanem újabb és újabb virágzó közösségeket alkotott, amelyek a legváltozatosabb módokon próbálják segíteni embertársaikat a tanítványi létforma megélésében. Isten adja nekünk, hogy figyelmezni tudjunk ezekre a meg-megújuló kiáltójelekre.

5. ábra. Zárásként hadd írjam le azt, hogy számomra kevés, az imádságban való benső elmélyültséget jobban megjelenítő kép van, mint Fra Angelico-nak a Szent Domonkoszt ábrázoló festménye (lásd a baloldalon). Annál megdöbbentőbb volt rájönnöm néhány évvel ezelőtt arra, hogy ez a kép a „Krisztus megcsúfolása” festmény (lásd a jobboldalon; Szent Márk kolostor, Firenze) jobb alsó részlete. Valahol az elmélyült ima és a trónszéken ülő, „de” leköpött, megvert, „megalázott” Krisztus példája így, együtt adják ki a Krisztus-követés, a tanítványi-szerzetesi lét lényegét.

⁴⁹Az egyház és a szerzetesi életforma ilyen egymás mellé helyezése egyrészt nem indokolt, hiszen az egyház fennmaradását Jézus ígérete „*ezen a kősziklán építem majd fel egyházamat, és a pokol kapui sem fognak diadalmaskodni rajta*” (Mt 16,18b) alapozza meg. A szerzetesi életforma tartósságáról a Szentírásban nem esik szó. Ugyanakkor érdemes azt is megfontolnunk, hogy a Szentírás szövege a javnei (jamniai) zsinat (90, Ószövetség) és az Athanaszioszi 39. húsvéti körlevél (367, Újszövetség) után állandósult, a szerzetesi közösségeket pedig javarészt csak ez után kezdték el megalapítani.

II.2. Luther, Melanchthon, az evangélikus hitvallási iratok és a szerzetesi életmód

Az evangélikus hitvallási iratok közül az Ágostai hitvallás (*Konkordiakönyv 2.*, 2008) XXVII. pontja foglalkozik a szerzetesi fogadalmakkal, ahogyan azt már a szakdolgozatom bevezetőjében röviden érintettem. A hitvallás 1530-ban keletkezett szövege azonban Luther Márton 1521. október 8-án megjelent a *”De votis monasticis iudicium”* c. munkáján alapul, amelyet a Wartburg várában való, a birodalmi átok kimondása után öt Bölcs Frigyes választófejedelem által megmentő látszat-fogsága alatt írt, és amely a szerzetesi fogadalmakkal foglalkozott. Luther már *„A német nemzet keresztyén nemességéhez”* című, 1520-as munkájában megemlíti, hogy a papok és a szerzetesek örökös nőtlenségére vonatkozó szabályok helytelenek (LUTHER, 2017b, 198. old.).

Luther 1521-es *”De votis monasticis iudicium”* munkáját Philipp Melanchthonnal való élénk levelezése előzte meg. Fontos indíttatás volt Melanchthon 1521-ben publikált *Loci communes* című munkája (MELANCHTHON, 2014), amelynek a törvényekkel foglalkozó fejezete egyik alfejezeteként („Monastic vows”; MELANCHTHON, 2014; 73-75 old.) Melanchthon amellet érvel, hogy a Szentírás a szerzetesi fogadalmat sem nem parancsolja, sem nem ajánlja, (sőt, mivel a Szentírás a Szentlélek szabadságát mutatja be, mindenfajta fogadalom ellen van). Érvel a mellett is, hogy a szüzesség csak keveseknek ajánlott Jézus szavaival (Mt 19,12), valamint hogy szegénység és az engedelmesség minden keresztyén emberre egyformán kötelező. Bemutatja, hogy a koldulás nem következik a szegénységre való biblikus utalásokból, hiszen azok számos helyen a munkával megszerzett vagyonnak a szegények javára való felajánlását kérik. Melanchthon ugyanakkor a kérdés ennél részletesebb megbeszélésébe és egyértelműbb állásfoglalásba nem bocsátkozik.

Luther szerzetesi fogadalmakról írt művéről kiváló összefoglalást ad Masznyik Endre és Márton Jenő fordítása (és összeállítása, ahol művet Luthernek a Melanchthonhoz 1521. május 12-én, a Spalatinhoz május 14-én és az apjához november 21-én írt levelei keretezik; MASZNYIK – MÁRTON, 1906).⁵⁰ A 139 tételben Luther a hitből indul ki (1-12), az érdemszerzésből való jócselekedetek elítélésével és a lélek által indított jó cselekedetek leírásával folytatja (13-28). A szerzetesi fogadalmat a törvény részének tekinti, amely tehát hit nélkül, ugyanúgy, mint a jócselekedetek,

⁵⁰https://medit.lutheran.hu/files/Luther_Masznyik_03_p_001-438.pdf (Megtekintve: 2020. augusztus 15.)

érvénytelen, emiatt a kolostorokat le kell rombolni (29-47). Luther tényként állapítja meg, hogy a szerzetesek képzelt hitből tették le a fogadalmukat, emiatt faképnél kell hagyniuk (48-53). Nagyon fontos az 54. tétel: „Vagy, ha valaki éppen akarja, vagy tudja, hát tartsa meg fogadalmát és rendjét, és csupán az istentelenségről tegyen le.”; valamint az 58: „A fogadalmat és a szerzetesi állapotot pedig ismét megújíthatni a kegyesség új hiedelmével” (MASZNYIK – MÁRTON, 1906, 14-15. old.). Részletezi a korábban elkövetett hibákat a kényszer-fogadalmakkal (59-70), majd a 71. tételben ismét leszögezi, hogy „Ezzel azonban nem akarunk minden szerzetesi fogadalmat és életet kárhozatni” (MASZNYIK – MÁRTON, 1906, 15. old.) és a 78-80. tételben idézi Bernátot (azaz Clairvaux-i Szent Bernátot, „az utolsó egyházatyát”), aki istenes életet élő fogadalmas volt. Leszögezi, hogy a szentség csak a lelki élet, és nem a fogadalom következménye (81-86). A törvény és a hit kettősségének a hit nélkül letett, így kárhozatra juttató, és a hittal letett, helyes fogadalom közötti megkülönböztetésre használt fogalma végigvonul a többi tételen is. Leszögezi, hogy korában minden kolostorban a hitről és a helyes életről semmit sem tanítanak (104-105), így az engedelmesség önmagában nem ér semmit (127).

Exkurzus: Luther Márton a szerzetesi fogadalmakról írott könyvének az összehasonlítása Ávilai Szent Teréz „A belső várkastély” című könyvével. Ávilai Szent Teréz a „belső várkastély” 3. lakásában ír azokról, akik a mindennapi cselekedeteik szintjén látszólag ugyan szent életet folytatnak, ámde nagyon messze vannak még attól, hogy Jézusnak átadják az életüket. Ebből a részből idézek néhány fontos mondatot (ÁVILAI SZENT TERÉZ, 2011; 104-105. old.): *„Úgy hisszük mi, akik szerzetesi ruhát viselünk, és a magunk akaratából öltöttük fel azt, és elhagytuk Őerte a világ minden dolgát és mindent, amit birtokoltunk (még ha csak Szent Péter hálója lett volna is az, mert úgy látja Ő, hogy sokat ad, aki mindenét odaadja), mi már mindent megtettünk. Nagyon jó elhatározás ez, ha valaki kitart benne, és még csak vágyaiban sem tér vissza az első lakás csúszómászói közé, mert nem kétséges, hogyha kitart ebben a lemeztelenítettségben, és mindennek elhagyásában, akkor eléri azt, amire törekszik. De csak azzal a feltétellel – és lássátok, hogy figyelmeztetek rá benneteket –, ha haszontalan szolgának tartja magát, ahogyan Szent Pál vagy Krisztus mondta, és ha úgy hiszi, nem kötelezte rá a mi Urunkat, hogy ilyen kegyelmeket adjon neki, hanem inkább, minthogy többet kapott, többel tartozik.”* Úgy gondolom, hogy igen közös gyökerekről indul ki a két gondolatmenet. 1.) Csak az a szerzetesi fogadalom valódi fogadalom, amely teljesen önkéntes volt. 2.) Ávilai Szent Teréz ebben a fejezetben részletesen kifejti, hogy nagyon messze van még Jézustól (a várkastély hetedik, legbenső lakásától) az, aki az életét az életmód szintjén adta még csak át neki. Nagy

képmutatássá válik egy ilyen élet akkor, ha nem párosul a legtejeesebb alázattal. A Jézushoz vezető útnak csak a további részeiben (majd csak a negyedik lakástól indulóan) kerül a lélek közvetlen kapcsolatba Istennel. A két gondolatmenet gyökere azonos: a szentség csak a lelki élet, és nem a fogadalom következménye.⁵¹ Érdekes itt idézni Ferenc pápa 2020. december 8-án közzétett „Patris corde” apostoli buzdításából ezt a mondatot: „*Ahol egy hivatás, legyen az házasság, cölebsz vagy szűzi hivatás, nem éri el az önjárandékozás érettségét, hanem megáll a pusztán áldozati logikánál, akkor ahelyett, hogy a szeretet szépségének és örömeinek a jele lenne, félé, hogy a boldogtalanság, a szomorúság és a csalódottság kifejezésévé válik.*” (FERENC PÁPA, 2020; 7.)

Luther az apjának 1521. november 21-én írt levelében megköveti apját, amiért az apja figyelmeztette 22 éves korában, hogy ne hagyja a „szörnyű égi jel”⁵² által kiváltott szerzetesi fogadalmát az ördög ármánya legyen. Megvallja, hogy a szülei ellen való, istentelen dolgot cselekedett akkor, amikor szerzetesi fogadalmát, nem szívesen és nem készségesen letette (MASZNYIK – MÁRTON, 1906, 20-25. old.). Luther munkája nyomán nagy változások indultak el a szerzetesi közösségekben: a wittenbergi Ágoston-rend tagjai mind kiléptek a rendből – egyedül Luther kivételével, aki csak 1523-24-ben (a házassága előtti évben) szakított végleg a saját szerzetesi életével.

Luther Márton 1523. április 10-én írta meg „*Az apácák kolostorból való kilépéséről*” c. művét (PAULIK, 1906), minek utána a helyi plébános segítségével 1523. április 4-5-én kilenc (szülei döntése alapján, akarata ellenére kolostorba került) apácát megszőktetett a nimbschen-i zárdából, akiket mind kiházasított.⁵³ Az írásban Luther hangsúlyozza, hogy az apácák együttesen tisztességüket és becsületüket megőrizve hagyták el a zárdát, és korábban is többször kérték azt, hogy ezt megtehessek, de a szüleik nem engedték. Leírja, hogy a zárdában igen ritkán volt igehirdetés, valamint idézi 2Kor 9,17-et a jókedvű adakozóról, ami ezen apácák esetén nyilvánvalóan nem teljesült. Itt sem ítéli el általánosan az apácáság intézményét, hiszen a Szentlélek adhat mindehhez jókedvet, de úgy gondolja, hogy korának ezer apácájából egynél teljesülhet ez. Luther 1Kor 7,7 alapján azzal érvel, hogy a szűzies életmód Isten adománya, amire emberi fogadalmat tenni nem lehet. Saul példáját hozza 1Sám 14,24-44-ből, ahol Saul is

⁵¹Belon Gellért az 1921-es kiadás előszavában (<http://www.ppek.hu/text/belsvk01.txt>; megtekintve: 2021. február 1.) így foglalja össze Ávilai Szent Teréz művét: „Minden lakás az Isten megtapasztalásának egy módja, és ha a hetedikhez elért, nem marad ott állandóan: majd az egyik, majd a másik lakás lakója lesz. A lényeg az, hogy az első lépést, az Isten felé fordulást tegye meg: **hitben adja oda magát** a szerető Mindenhatóságnak.” (Kiemelés: tőlem.)

⁵²Villámcsapás 1505. július 2-án Stotternheim falu mellett, amely közvetlenül Luther mellett csapott be (VIRÁG 1937, 14. old).

⁵³https://medit.lutheran.hu/files/Luther_Masznyik_03_p_001-438.pdf (Megtekintve: 2020. augusztus 15.)

letett fogadalmáról, a nép kérésére, amikor betartásával fiát, Jonatánt kellett volna megölnie. Istenkísértésnek tartja, ha ilyen kényszeredett fogadalom betartására imádsággal kéri Istent. Azzal érvel, hogy az egyik isteni eredetű helyzetből a kilépéssel egy másikba, a házasságba léphet át az apáca.⁵⁴

Az Ágostai hitvallás (*Konkordiakönyv 2.*, 2008) XXVII. pontja mindezt történeti kontextusba helyezi azzal, hogy Ágoston idején még szabad társulások voltak, az örökfogadalmat később vezették be, és sokszor döntésképtelen kiskorúakat adtak be kolostorokba. Visszatérő módon kárhóztatja a fogadalmak érdemszerző erejére való hivatkozást. A 131. lábjegyzetben adja meg a magyarázatot arra, hogy az evangéliumi tanácsok Jézus olyan parancsai, amelyek megvalósítására külön, egyéni elhivatottsággal kell törekedni. Példaként hozza fel az egyházi törvények ellentmondásosságát, amelyek 15, vagy 18 éves kor előtt tiltják a fogadalmakat és azt, hogy a pápa nem ritkán adott e fogadalmak alól felmentést. Érdekes a 39. pont fogalmazása: „ezek a szokásos fogadalmak ... érvénytelenek” (kiemelés tőlem; ugyanakkor a fejezetet lezáró mondat már megkülönböztető jelző nélkül mondja ki, hogy az érdemszerzésre való hivatkozás a fogadalmakat általánosan érvénytelenné teszi). Figyelemre méltó a 48. pont indirekt említése is: „ezzel a csodálatos angyali kegyességgel, a szegénység, alázatosság és szüzesség színlelésével kápráztatják el az emberek szemét”.

Az Apológia a szüzességet „különb adománynak” mutatja be, mint a házasságot (XXIII.19.38.69.; *Konkordiakönyv 3*, 2017; 259, 263, 271. old.). Az Apológiának a szerzetesi fogadalmakkal foglalkozó XXVII. fejezete a visszaéléseket részletezi, amelynek egyik legfontosabbika a szerzetesi életmódot érdemszerzőnek, az örök életre való „direkt” belépőnek való kezelése. Összefoglalásként a „fogadalomszerű” képmutatást ítéli el, és nem a valóban szent életformát (amelyhez azonban nem a fogadalom, hanem Krisztus ereje segíti hozzá az embert; *Konkordiakönyv 3*, 2017; 304-325. old.).

Az 1538-ban megírt Schmalkaldeni cikkek III.14. pontja (*Konkordiakönyv 4*, 2019, 72. old.) foglalkozik a szerzetesi fogadalmakkal. A kolostori életre való fogadalmakat azonosítja a magát „jobb életűnek” hívó kereszténnyel, aki jó cselekedetekkel akar másokat a mennybe segíteni, és így elvetendőnek tekinti. Azt a vélekedést idézi, amely szerint a szerzetesi fogadalom egyenértékű a keresztséggel, amely ellen határozottan fellép.

⁵⁴Ezzel válik érthetővé az a buzgalom, amellyel Luther ezeket az apácákat kiházasította.

Michael von Brück (1949-) Luther születésének 500. évfordulóján, 1983-ban Madras-ban megírt cikkében Luthernek a szerzetesi életről vallott álláspontját az „ego-action”, azaz az egónk köré (és nem Isten köré) rendeződő, a „saját magunk” jó cselekedeteit üdvözítőnek tartó élet kritikájának fogja fel (VON BRÜCK, 1983, 225. old.). A „Being is primary over doing” („Élni előrébb való, mint cselekedni”) fejezetcíme a von Brück által jól ismert keleti filozófiák és vallások hangvételében interpretálja Luther tanításait. Kiemeli, hogy a szerzetesi aszketizmus sokszor leértékeli a testet, amit Luther (az ilyen szemléletű gnoszticista manicheizmusból megtérő Ágostont követve) szintén nem fogadott el. Von Brück is kiemeli azt, hogy Luther számos pozitív megállapítást is tett a szerzetesi étellel kapcsolatban (VON BRÜCK, 1983).

Fontos mindezek mellett megjegyezni azt, hogy a Magyarországi Evangélikus Egyházban minden tisztséget (így pl. a lelkészi ordinációt, felügyelői, jegyzői, vagy presbiteri tisztséget) istentisztelet keretében történő beiktatással és ennek részeként fogadalommal teszünk érvényessé, azaz az evangélikus egyház a „fogadalom” fogalmát nem száműzte a gyakorlatából. Ugyanakkor e fogadalmak egyike sem „örökfogadalom”, így pl. egyházunk 2005. évi III. törvénye 15 §. 2b pontja szerint írásos nyilatkozattal le lehet mondani a lelkészi jellegről, azaz még a lelkészi ordináció esetén letett fogadalmat sem tekinti egyházunk megmásíthatatlanul örök érvényűnek.

Összefoglalva a fentieket: Igen tanulságos volt a számomra megfigyelni azt az arányeltolódást, amely 1521 és 1530 között a lutheri és melanchthoni álláspontban végbement. 1521-ben még az érvelésnek legalább az egytizede a fogadalmak érvényességét mondta ki – például hozva Clairvauxi Szent Bernátot. 1530-ra mindez már csak egyetlen, a fogadalmakat csak indirekten elismerő lábjegyzetbe, vagy az Ágostai hitvallás XXVII. 39. és 48. pontja még indirektebb említéseibe szorult. Mindez – úgy érzem – az elmérgesedő vitaszituáció terméke is, amely a kezdeti viszonylagos kiegyensúlyozottság helyére fokozatosan, de egyre inkább a vitajelleget domborította ki.⁵⁵

⁵⁵Erre a „kényszer-polarizációra” utal az Egyességi irat X.6. pontja is: „Hisszük, tanítjuk és valljuk, hogy üldözés idején, amikor hitünk világos megvallását követelik tőlünk, ellenségeink előtt ezekben a közömbös dolgokban sem szabad meghátrálni...” (Konkordiakönyv 6, 2015; 80. old.)

III. EVANGÉLIKUS SZERZETESRENDEK

A szakdolgozat "címfejezetében" sajnos csak az evangélikus szerzetesrendek összefoglalására vállalkozhatom (és erre is sajnos csak igen tömören), hiszen már ennyi is szinte szétfeszíti a szakdolgozat terjedelmi korlátait. Ugyanakkor fontosnak tartom megemlíteni, hogy a közismert római katolikus szerzetesrendek mellett (amelyek történetét főbb vonalaiban a II.1. fejezetben foglaltam össze, és amelyek magyar vonatkozásaira a III.2.a. fejezetben térek majd ki) számos olyan szerzetesrend van, amely ökumenikus kötődésű (ilyenek például a 2021-es ökumenikus imahét témáit adó, református-alapítású grandchamp-i nővérek⁵⁶, vagy a református Roger-testvér által alapított taizéi közösség⁵⁷).

III.1. A jelenleg létező evangélikus szerzetesrendek áttekintése a világban⁵⁸

Az előző fejezetekből következően a szerzetesrendek igen sajátos helyet foglalnak el az evangélikus egyház életében. A lutheri és a hitvallási iratokban megfogalmazott ellenérzéseknek köszönhetően (értelemszerűen) nagyon kevés esetben váltak az evangélikus „fősodor” részévé (e kevés kivételek egyikének tartom a magyar diakonissza mozgalmat, amelyről a III.2.b. fejezetben írok részletesebben). Ugyanakkor az evangélikus hitéletet a kezdet kezdetétől fogva végigkísérik újra- és újra megalapított, viszonylag kis létszámú, de méretükhöz képest újra- és újra nagy hatást kifejtő szerzetesi közösségek.^{59 60 61}

A világban létező evangélikus szerzetesrendek áttekintése nem egyszerű feladat. Átfogó munkára, amely összefoglalná ezt a területet, nem bukkantam. A megtalálható

⁵⁶<https://www.grandchamp.org/en/community/> (Megtekintve: 2021. január 23.)

⁵⁷<https://www.taize.fr/hu> (Megtekintve: 2021. január 23.)

⁵⁸A szakdolgozat eredeti egyik célkitűzését, hogy e szerzetesrendek legalább egyikét személyesen is meglátogassam, ott legalább 3-4 hetet eltöltsek, és arról egy személyes beszámolót írjak, sajnos keresztülhúzta a 2020-ban kitört koronavírus járvány; a lelkeszi tanulmányaink meglehetősen „erőltetett menete”; a megszapordott professzori feladatköröm, valamint az, hogy 2020-ban a Budapest-Angyalföldi Evangélikus Egyházközség felügyelőjének választottak, ahol három felújítási projektet vezettem le 2020/21-ben.

⁵⁹<https://lutheranmonastery.wordpress.com/> (Megtekintve: 2021. június 9.)

⁶⁰https://en.wikipedia.org/wiki/Christian_monasticism#Lutheran_Church (Megtekintve: 2021. június 9.) Csak azokat a Wikipedia idézeteket hagytam meg, amelyek másutt fel nem lelhető összefoglalások.

⁶¹https://en.wikipedia.org/wiki/Category:Lutheran_orders_and_societies (Megtekintve: 2021. június 10.)

és (látszólag) erről szóló honlapok útvesztőjében való kalandozás pedig két okból is nehéz: 1.) Kellően részletes iratok és személyes beszámolók híján sokszor nehéz megállapítani azt, hogy egy adott szerzetesi közösségnek milyen szoros a kapcsolata az evangélikus egyházzal, illetve annak alapvető hitelveivel. Így nagyon sok olyan „evangélikus” szerzetesi közösség létezhet, amely egy szigorúbb szűrő mércéjén már „fennakadna”, és nem lenne evangélikus. 2.) Igen nehéz ellenőrizni egy adott honlapon leírtak hitelességét (például: attól még, hogy Dietrich Bonhoeffer-re hivatkozik valaki, az egyáltalán nem biztos, hogy Bonhoeffer, ha őt megismerte volna, hitelesnek fogadná el ezt a hivatkozást ...). Az alábbi fejezet tartalmát így kérem, hogy a megértő Olvasó e két nehézség figyelembe vételével olvassa el.

III.1.a. A reformációban örökölt, evangélikus fenntartású szerzetesrendek

Németországban (legalább)⁶² tizenhat olyan evangélikus kolostor működik folyamatosan ma is, amelyet az evangélikus egyház a reformációban örökölt.⁶³ Ezen kolostorok megtartását nagyrészt (négy kolostor, Amelungsborn, Börstel, Dambeck és Loccum kolostora kivételével) a IV. György Hannoveri régens-herceg által 1818-ban alapított Klosterkammern Hannover tette lehetővé. A szervezet eredete az 1500-as évekre nyúlik vissza. A szervezet 1818-as alapítása óta kezeli és tartja fenn a hannoveri tartomány kolostorait.⁶⁴ A tizenhat megörökölt, és ma is működő kolostor közül hét (Amelungsborn, Börstel, Loccum és az Isenhagen-i, Mariensee-i, Medingen-i, valamint a Wienhausen-i női apátság) a ciszterci, négy (a Dambeck-i, az Ebstorf-i, a Lüne-i és a Walsrode-i női apátság) a Benedek-rendi, öt (a Barsinghausen-i, a Marienwerder-i, az Obernkirchen-i, a Wenningsen-i és a Wülflinghausen-i női kolostor) pedig az Ágoston rendi regula hagyományain működik.

Amelungsborn első lutheránus apátja Andreas Steinhauer volt (1555-1588). A Clairvaux-i Szent Bernát ciszterci lelkeségét követő apátság közössége tíz körüli szerzetesből és kb. 30-40 „oblátus” támogatóból áll.⁶⁵ A Stift Börstel ciszterci apátságát 1246-ban alapították. Egészen a harmincéves háború végéig praktikusán katolikus

⁶²Minden fáradozásom ellenére sajnos nem vagyok biztos abban, hogy nem hagytam-e ki valamilyen olyan német evangélikus kolostort, amely még ma is működik. Ez esetben az Olvasó (és a kolostor lakóinak) elnézését kérem.

⁶³A Bursfelde-i apátság <https://www.uni-goettingen.de/en/spiritual+center+bursfelde+abbey/56194.html> (megtekintve: 2021. október 20.) is lutheránus lett, de a XVII. század után megszűnt. Az apáti címet 1828 óta a Göttingeni Egyetem teológiai fakultásának vezetője viseli.

⁶⁴https://de.wikipedia.org/wiki/Klosterkammer_Hannover (Megtekintve: 2021. június 15.)

⁶⁵<http://www.kloster-amelungsborn.de/home.html> (Megtekintve: 2021. június 15.)

maradt. A vesztfáliai béke után, 1650-ben született az a máig fenntartott kompromisszum, hogy nyolc apáca evangélikus és kettő katolikus vallású. Ezzel a kolostor egyedülállóan ökumenikus hagyományt őriz. Ma már a közösségnek nem minden tagja él a kolostor területén.⁶⁶ A Loccum Apátság ciszterci kolostora is a XVI. században lett lutheránus. 1700-tól az apát házasember is lehet. A szerzetesi közösség 4-8 tagú, Hannover evangélikus püspöke és az apátság által működtetett szeminárium igazgatója az apátság *ex officio* tagjai.⁶⁷ Az Isenhageni apátságot 1243-ban alapították ciszterci regulával, a reformáció során lutheránus lett. Az apátságba egyedülálló nők, elvált vagy özvegy asszonyok kérhetik a felvételüket általában 63-65 éves koruk, azaz aktív életük után. Felvételük után az apátnő vezetésével az apátság mindennapos életét szolgálják.⁶⁸ Mariensee apátságát 1214-ben alapították a ciszterci rend szabályai szerint. Az apátság 1543-tól lett evangélikus. Jelenleg hét tagja van.⁶⁹ Medingen apátságát 1228-ban alapították. A XVI. században az apátság apácai elkeseredett harcban őrizték meg kolostorukat Lüneburg hercegének feloszlató szándékai ellenére. A kolostor 1781-ben leégett, 1788-ra újjáépítették. Ma is népes kolostori közössége van.⁷⁰ A Wienhausen női apátságot 1230 tájékán alapították. A ciszterci rendi szabályokat követő közösségnek jelenleg egy apátnő vezetése alatt 13 tagja van.⁷¹

A Dambeck-i benedekrendi apátságot 1224-ben alapították. 1607-től iskolává alakult. 1992-ben a Joseph-Bruderschaft evangélikus benedekrendi közösség újralapította a kolostort.⁷² Az Ebstorfi Benedek rendi női apátságot 1160-ban alapították, 1565-ben lett végképp lutheránus. Ma is lakott: fogadalmas nővérek élnek benne egy apátnő vezetése alatt.⁷³ A Lünei női apátság 1172-es alapításra tekint vissza. A XIII. századtól követi a Benedek rendi szabályokat. Az apácák itt is hősiiesen védték a kolostorukat Lüneburg hercege ellen. A kolostor megőrződött, és 1562-ben evangélikus lett. Jelenleg zömükben idősebb, egyedülálló nők, illetve elvált, vagy özvegy asszonyok alkotják a kolostor közösségét.⁷⁴ Walsrode női apátságát 986 előtt alapították. A Benedek rendi regulát követő közösség a Braunschweig-i herceg ellen vívott negyven

⁶⁶<http://boerstel.de/Boerstel/> (Megtekintve: 2021. június 17.)

⁶⁷<https://www.kloster-loccum.de/> (Megtekintve: 2021. június 17.)

⁶⁸<https://www.kloster-isenhagen.de/unsereleben/> (Megtekintve: 2021. június 15.)

⁶⁹<https://www.kloster-mariensee.de> (Megtekintve: 2021. június 15.)

⁷⁰<https://www.kloster-medingen.de/history.html> (Megtekintve: 2021. június 15.)

⁷¹<https://www.kloster-wienhausen.de> (Megtekintve: 2021. június 15.)

⁷²<http://www.klosterdambeck.de/geschichte/> (Megtekintve: 2021. június 16.)

⁷³<http://www.kloster-ebstorf.de/> (Megtekintve: 2021. június 17.)

⁷⁴<https://www.kloster-luene.de/> (Megtekintve: 2021. június 17.)

évi harcban őrizte meg kolostorát. A kolostor 1570-ben lett evangélikus. 1720-ban újjáépítették. Iskolákat és kórházat alapított. A többi kolostorhoz hasonlóan egyedülálló nőket, illetve elvált, vagy özvegy asszonyokat várnak soraikba ma is.⁷⁵

Ágoston rendi regulát követett a Barsinghausen-i apáca kolostor, amelyet 1193-ban alapítottak, és 1229-ig férfi ága is volt. 1543-tól lett evangélikus a közösség, amely jelenleg az 1954-ben Magdeburgban alapított Wolmirstedt Diakonische Schwesterschaft része.⁷⁶ A Marienwerder-i apátságot 1196-ban alapították, 1216-tól követi az Ágoston rendi regulát. 1542-ben lett evangélikus. Jelenleg idősebb apácák otthona.⁷⁷ A Stift Obernkirchen-t a 800-as évek elején alapították az Ágoston rendi hagyományok szerint, így a legrégebbi német kolostorok egyike. (A legendák szerint 936-ban magyar kalandozó támadás is érte...) 1565-ben lett evangélikus. Jelenleg 10 tagja van, akik az apátnő vezetésével segítik a kolostor mindennapi munkáját.⁷⁸ A Wennigsen-i apátságot 1200 körül alapították, 1455-ben tért vissza az Ágoston rendi regulához. 1555-től vált evangélikussá. Az apátságban jelenleg csak az apátnő lakik, a közösség többi tagja a saját otthonából „fliegende Konvent”-ként segíti a közösség életét.⁷⁹ A Wülfinghausen-i kolostort 1236-ban az Ágoston rendi hagyományokon alapították. 1593-tól lett evangélikus. A közösség 2013-tól újjászerveződött, és jelenleg is aktív életet él.⁸⁰

Hányatott sorsa volt a Riechenberg kolostornak Goslarban. 1117-ben Benedek rendi kolostorként alapították, 1569-ban lett evangélikus, majd 1794-ben feloszlott. A XIX. századtól kezdték el újra kolostorként használni, amely 1989-től immár teljes mértékben evangélikus, Gethsemane elnevezésű kolostorként várja a szemlélődő imádságra vágyókat.⁸¹ Érdekes helyzete van a Fischbeck apátságnak, amely 955-ös alapítása óta folyamatosan működik. Az apátságot jelenleg egy 9 tagú női tanács (Stiftsdamen) vezeti egy apátnő elnöklétével. A tanács tagjai elvált, özvegy vagy egyedül élő asszonyok, akik világi életük mellett látják el ezt a tisztséget.⁸² Igen hasonló a mai helyzete a Stift Bassum-nak, amelyet 858-ban alapítottak, majd Benedek rendi

⁷⁵<https://www.kloster-walsrode.de/de/home.html> (Megtekintve: 2021. június 15.)

⁷⁶<https://www.kirchenkreis-ronnenberg.de/angebote/kloster/barsinghausen/kloster> (Megtekintve: 2021. június 17.)

⁷⁷<https://www.kloster-marienwerder.de/> (Megtekintve: 2021. június 15.)

⁷⁸<http://www.stift-obernkirchen.de/> (Megtekintve: 2021. június 16.)

⁷⁹<https://www.kloster-wennigsen.de/kloster/konvent/> (Megtekintve: 2021. június 15.)

⁸⁰<https://www.kloster-wuelfinghausen.de/> (Megtekintve: 2021. június 15.)

⁸¹<https://www.goslar.de/sightseeing/churches/407-riechenberg-crypt> <https://www.gethsemanekloster.de> (Megtekintve: 2021. június 15.)

⁸²<https://stift-fischbeck.de/leben-im-stift/stiftsdamen/> (Megtekintve: 2021. június 15.)

regulát követett, és 1541-től lett evangélikus.⁸³ A Petersbergi apátságot 1124-ben alapították Ágoston rendi regula szerint. 1999-től a Communitat Christusbruderschaft alapította újra benne a kolostori hagyományokat.⁸⁴ Hányattatott sorsa volt a Marienfliess kolostornak is, amelyet 1231-ben alapítottak, és amelyet hosszabb kihagyások (pl. az NDK éveiben) után jelenleg egy prior és priorissza vezetésével kb. 30 fős közösség népesít be.⁸⁵

A skandináv országokban (beleértve közéjük Izlandot is) a reformáció során a kolostorokat szinte kivétel nélkül bezárták.⁸⁶ Csak Svédországban maradt meg néhány Ágoston rendi, ciszterci, dominikánus, ferences, karthauzi, premontrei és Szent Brigitta rendi kolostor. Ezek azonban nem váltak evangélikussá.⁸⁷

III.1.b. Az evangélikus alapítású szerzetesrendek

A XIX. században alakultak meg a szolgáló diakóniai közösségek, diakonissza anyaházak, és férfi-közösségek, mint pl. Kaiserswerth (1836); Balley Brandenburg der Johannitenorden (1853); Neuendettelsau (1854); Evangelisches Johannesstift Berlin (1858); Rummelsberg (1890); Augsburg (1891), stb. Ezekhez csatlakozott a magyar diakonissza közösség, amelyről a III.2.b. fejezetben írok majd részletesebben. A rummelsbergi, a neuendettelsau és más szervezetek ma is próbálkoznak a régi modellek újragondolásával, a diakonátus korszerű megközelítésével (GREGERSEN-LABOSSA, 2020).

A Németország számos tartományán kívül Ausztriában és Svájcban is jelenlévő Evangelische Michaelsbruderschaft-ot 1931-ben alapították. A közösség centruma a Kirchberg kolostor. Igen aktív ifjúsági tagozata van. Tagokkal rendelkezik Franciaországban, Izlandon, Lengyelországban és hazánkban is.⁸⁸ Szintén evangélikus alapítású, sok tartományra kiterjedő közösség Németországban az 1954-ben alapított Evangelisch-Lutherische Gebetsbruderschaft, amelyet talán az oblátus közösség

⁸³<https://www.stift-bassum.de/> (Megtekintve: 2021. június 17.)

⁸⁴<https://christusbruderschaft.de/de/communitaet/konvente-kloster-petersberg.php> (Megtekintve: 2021. június 16.)

⁸⁵<https://marienfliess.de> (Megtekintve: 2021. június 17.)

⁸⁶https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Christian_monasteries_in_Denmark
https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Christian_monasteries_in_Norway (Megtekintve: 2021. június 16.)

⁸⁷https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Catholic_monasteries_and_convents_in_Sweden (Megtekintve: 2021. június 16.)

⁸⁸<https://michaelsbruderschaft.com> (Megtekintve: 2021. június 16.)

megjelöléssel lehetne a legjobban jellemezni.⁸⁹ A Communität Casteller Ring bajor női Benedek rendi közösségét nem sokkal a második világháború után alapították. 1958-ban fogadta be őket a Bajor Evangélikus Egyház. Schwanbergben van kolostoruk, 1996-tól pedig Erfurtban, Luther korábbi kolostorában is működtetnek egy Ágoston rendi közösséget. A közösség megalakulásában és lelkiségében Bonhoeffer példája nagy szerepet játszott és játszik.⁹⁰ Az 1949-ben alapított bajor, mind férfi, mind női ágat tartalmazó Communitat Christusbruderschaft-ról az előző fejezetben az általuk működtetett Petersbergi apátság kapcsán már ejtettem szót. A közösség székhelye Selbitz, de Dél-Afrikában is van fiáléja.⁹¹

A St. Wigberti bencés hagyományokat követő evangélikus kolostort 1967-ben hárman alapították az NDK-ban. A kolostort 1970-ben bezárták, majd Congregatio Canonicorum Sancti Augustini néven fokozatosan újra alapították, amely 1989 után fejeződhetett be véglegesen. Prior vezetésével működik, jelenleg három fogadalmas tagja van. A közösség családos, oblátus férfi és női tagjai évente négyszer találkoznak a kolostorban és imádságos életet élnek. A kolostor e mellett még egy támogatói, baráti kört is fenntart.⁹²

Németországban számos ökumenikus jellegű evangélikus közösség is működik. 1921-ben alapították az időszakos (és nem örök-) fogadalmat megkívánó, ökumenikus harmadrendi Humilietenorden-t, amely skandináv mintára („High Church”, „Hochkirche”) a Sola gratia elvében és Biblia felfogásában evangélikus, egyház- és szentség-felfogásában azonban katolikus hagyományokat követ.⁹³ Hasonló felfogású az 1929-ben alapított Hochkirchliche St. Johannes Bruderschaft⁹⁴ és a hatvanas évek végén alapított Hochkirchlicher Apostolat St. Angstar is.⁹⁵ 1927-es német alapítású a ferences harmadrend evangélikus ága is.⁹⁶ 1947-ben alapította meg Basilea Schlink és Erika Madauss Darmstadt-ban az Evangelical Sisterhood of Mary-t, amelynek mára 11 fiáléja van szerte a világon.⁹⁷ A közösség férfi ága a „The Canaan Franciscan

⁸⁹<http://www.gebetsbruderschaft.de/> (Megtekintve: 2021. június 16.)

⁹⁰<https://www.ccr-schwanberg.de/> (Megtekintve: 2021. június 16.)

⁹¹<https://christusbruderschaft.de/de/direct/> (Megtekintve: 2021. június 16.)

⁹²<http://www.wigberti.de> (Megtekintve: 2021. június 15.)

⁹³<https://en.wikipedia.org/wiki/Humilietenorden> (Megtekintve: 2021. június 16.)

⁹⁴<https://johannesbruderschaft.eu/> (Megtekintve: 2021. június 17.)

⁹⁵<http://www.hochkirche.de/> (Megtekintve: 2021. június 17.)

⁹⁶https://en.wikipedia.org/wiki/Franciscan_spirituality_in_Protestantism (Megtekintve: 2021. június 16.)

⁹⁷<https://kanaan.org/> (Megtekintve: 2021. június 16.)

Brothers”.⁹⁸ Ökumenikus kolostor a Rogatekloster Sankt Michael Berlinben, amelyet az Ágoston rendi Francis M. Schaar alapított 2010-ben. A közösség felekezeti különbség nélkül tart istentiszteletet és veszi az úrvacsorát.⁹⁹

Svédországban a Szent Brigitta rend evangélikus ágát Nathan Söderblom uppsalai érsek támogatásával alapították 1920-ban. A rendnek jelenleg kb. kétszáz férfi és női tagja van Svédország mellett Finnországból, Dániából, Angliából és az USA-ból is. Az evangélikus rend jó kapcsolatot ápol az 1935-ben Elisabeth Hasselblad által Svédországban újraalakított katolikus Szent Brigitta renddel.¹⁰⁰ Ennek az evangélikus Szent Brigitta rendnek ugyanabban a Vadstenai kolostorban van az anyaháza, mint ahol a rend eredeti kolostorát 1346-ban megalapították. (Az eredeti, katolikus rendet 1595-ben IX. Károly svéd király feloszlatta.)¹⁰¹

Paulina Mariadotter 1952-ben alapította a kontemplatív és másokat segítő „Daughters of Mary of the Evangelical Way of Mary” közösséget, amelynek Dániában és Finnországban is van fiáléja. A tagjai tisztasági, szegénységi és engedelmisségi fogadalmat tesznek, és kék habitust viselnek.¹⁰² Göteborgban működik a harmadrendi ferences regulát követő, 1979-ben alapított Klaradals kloster apácaközössége. A kolostori életet először 1996-ban Rävlanda városában kezdték el, majd 2007-ben költöztek a jelenlegi helyükre, Sjövikbe, amelyet 2010-ben szenteltek fel.¹⁰³

Két Benedek-rendi regulát követő evangélikus kolostor is van Svédországban. Östanbäcks Sala-ban lévő férfi kolostorát 1960-ban négy lundi és uppsalai teológus alapította. A jelenlegi helyüket 1975-ben szentelték fel. A kolostor gyertyagyárat tart fenn, és egy templom építésére gyűjt adományokat.¹⁰⁴ 1964-ben alapították a „Sisters of the Holy Spirit” kolostort az Uppsala melletti Alsike-ben. A nővérek oblatúr közösséggel is rendelkeznek, és különösen aktívak a menekültek körében végzett diakóniai munkában.¹⁰⁵

⁹⁸<https://en.kanaan.org/> (Megtekintve: 2021. január 21.)

⁹⁹<https://rogatekloster.wordpress.com/> (Megtekintve: 2021. június 17.)

¹⁰⁰<http://www.societasbirgittae.org/> (Megtekintve: 2021. június 16.)

¹⁰¹<https://birgittaskloster.se/> (Megtekintve: 2021. június 16.)

¹⁰²<https://arlyb.org.uk/community/congregation-of-daughters-of-mary-of-the-evangelical-way/>
(Megtekintve: 2021. október 20.)

¹⁰³<http://www.klaradalskloster.se/> (Megtekintve: 2021. június 16.)

¹⁰⁴<http://www.ostanbaeck.se> (Megtekintve: 2021. június 16.)

¹⁰⁵<http://alsikekloster.org/english/english1.htm> (Megtekintve: 2021. június 16.)

Dániában 1927-ben alapították meg a Theologisk Oratorium férfi közösségét Koppenhágában.¹⁰⁶ Finnországban 1994-ben jött létre a Monastic Community of Enonkoski. A közösség oblátus közösség, amelynek tagjai saját lakó- és munkahelyükön szolgálnak.¹⁰⁷ A ferences harmadrendnek is működik finn ága. A rend a porvoo-i egyezmény szellemében az anglikán egyház része.¹⁰⁸ Norvégiában az Ordo Crucis-t 1933-ban alapították. Az oblátus közösség férfi és női tagokkal rendelkezik számos más országban is.¹⁰⁹

Az USA-ban az első lutheránus nem gyülekezeti közösség a Beta Sigma Psi volt, amelyet 1925-ben alapítottak college student-ek (alapképzésben részt vevő, „főiskolai” hallgatók) számára a University of Illinois campus-án. Összesen eddig kb. 7500 tagja volt az USA nyolc államában, jelenleg kb. háromszáz tagja van. Az elnevezésből a Sigma a lényeg, amely a spiritualitásra, a tudományosságra (scholastic) és a közösségteremtésre (social) utal.¹¹⁰

1958-ban alakult meg a Benedek rendi regulát követő St. Augustine House férfi közössége Oxford MI-ben Arthur Kreinheder vezetésével. A közösség állandó tagjainak száma 1-3 fő, de háza sok ember számára nyújt ima és elcsendesedési lehetőséget ma is.¹¹¹ A West Virginia University lutheránus oblátus közössége 2015-ben alakult. Napi többszöri imádságot és igetanulmányozást végez egy 7 lakásos közös épületben, a *Lutherhaus*-ban, valamint minden évben egyszer elvonulást szervez a St. Augustine House szerzetesi közösségébe. A közösség „postulant”, „novitiae” és „oblates” „fokozatokat” különböztet meg az elköteleződés szintjében, és a különböző fokozatok közötti átlépésre ünnepélyes keretek között kerül sor az egyetem lutheránus kápolnájában.¹¹²

A Society of Holy Trinity-t 1997-ben alapította meg 28 férfi és női evangélikus lelkész. 2015-re több mint 250 tagja lett. Az aláíró lelkészek 1.) az imaéletüket egyre inkább elmélyítő hűséget vállalnak hivatásukban; 2.) példászerű keresztyén életet élnek; 3.) kollegiálisak egymáshoz; 4.) folyamatosan továbbképzik magukat és 5.) őrzik

¹⁰⁶https://en.wikipedia.org/wiki/Theologisk_Oratorium (Megtekintve: 2021. június 16.)

¹⁰⁷<https://www.luostariyhteisio.fi/english/> (Megtekintve: 2021. június 16.)

¹⁰⁸<https://tssf.fi/> (Megtekintve: 2021. június 16.)

¹⁰⁹<https://ordocrucis.no/> (Megtekintve: 2021. június 16.)

¹¹⁰<https://www.betasigmapi.org/> (Megtekintve: 2021. június 17.)

¹¹¹<https://staugustines.house> (Megtekintve: 2021. június 16.)

¹¹²<http://lutheranmountaineer.org/oblates> (Megtekintve: 2021. június 13.)

egyházuk egységét.¹¹³ A 2011-ben alakult lutheránus ferences rend tagjai legalább egy éves jelölti és legalább öt éves novíciusi időszak után tisztasági, szegénységi és engedelmisségi örökfogadalmat tesznek.¹¹⁴

Az Evangelical Sisterhood of Mary brazil, kanadai, japán, koreai és paraguayi fiáláléin¹¹⁵, valamint a Communitat Christusbruderschaft korábban említett Dél-Afrikai fiálálja¹¹⁶ mellett evangélikus szerzetesi közösség nyomát Európán és az USA-n kívül hosszú keresés után sem találtam. Ez meglepett, hiszen mára a világ evangélikusságának többsége Afrikában, Ázsiában és Dél-Amerikában él. A fentiekén kívül csak egyetlen, 1932 és 1952 között nem európai és USA-beli evangélikus működő kolostorról olvastam Hong Kongban.¹¹⁷

III.1.c. New monasticism

Felekezet szempontjából nem lehet igazán besorolni sehová a „new monasticism” irányzatot. Az irányzat számos ága azonban Bonhoeffer nevére és 1935 és 1937 között működött finkenwaldi (a hitleri Németországban illegális) igehirdetői szemináriumának hagyományaira hivatkozik¹¹⁸, így ismertetése a szakdolgozatban indokolt. Az irányzat nagyon sokféle kegyességet és teológiai megközelítést foglal magába. Nem fordítottam le a nevét angolról magyarra, mert bármilyen magyar fordítás elfedne valamit ennek a nehezen definiálható, igen vegyes csoportnak a megnevezéséből.¹¹⁹

A new monasticism Bonhoeffer hagyománya mellett eredőjének vallja a Roger testvér által 1940-ben alapított Taizéi közösség¹²⁰ hagyományát, az episzkopális egyházzal laza kapcsolatban álló 1964-ben Reuben Archer Torrey III által alapított, koreai Jesus Abbey-t¹²¹, valamint az 1994-es alapítású, kelta szerzetesi hagyományokra visszatekintő Northumbria Community-t.¹²² Érdekes története van a „Simple Way” philadelphiai mozgalomnak is, amely egy hajléktalanok által elfoglalt katolikus templom-romból indult 1998-ban. A résztvevők a napi életben segítenek a

¹¹³<http://www.societyholytrinity.org> (Megtekintve: 2021. június 16.)

¹¹⁴<https://www.lutheranfranciscans.org> (Megtekintve: 2021. június 16.)

¹¹⁵<https://www.marysisters.org.au/our-branches-worldwide> (Megtekintve: 2021. június 17.)

¹¹⁶<https://christusbruderschaft.de/en/communitaet/christusbruderschaft-die-anfaenge.php> (Megtekintve: 2021. június 17.)

¹¹⁷https://en.wikipedia.org/wiki/Tao_Fong_Shan (Megtekintve: 2021. június 17.)

¹¹⁸Hogy Bonhoeffer ennek vajon örülne-e, az számomra egy fogas kérdés...

¹¹⁹https://en.wikipedia.org/wiki/New_Monasticism (Megtekintve: 2021. június 9.)

¹²⁰<https://www.taize.fr/hu> (Megtekintve: 2021. június 13.)

¹²¹<https://www.plough.com/en/topics/community/intentional-community/jesus-abbey> (Megtekintve: 2021. június 13.)

szomszédságuknak. A korai keresztények ethoszát követve, tulajdonaik közösek.¹²³ A new monasticism mozgalom részének vallja magát az 1999-ben alapított „The Prayer Foundation” is.¹²⁴ A new monasticism mozgalom rendkívül színes, van kontemplatív feminista ága¹²⁵, a Benedek rend és a jóga, valamint a szúfizmus közötti „interspirituális” ága¹²⁶, és még igen sok más, teológiailag szintén nehezen behatárolható vonulata (így például a „spirituális érettség” mozgalma¹²⁷).

A „protestant new monasticism” fogalmát Jonathan Wilson fogalmazta meg (WILSON, 2010) egyetértve Alasdair MacIntyre-ral (MACINTYRE, 2007) abban, hogy lakóhelyi közösségek eróziójával az ébredést más módon szerveződő, így pl. monasztikus közösségektől kell várni.¹²⁸ A new monasticism 2004-ben egy Durham NC USA-ban rendezett gyűlésen megfogalmazott 12 pontja a következő. 1. áthelyeződés a társadalom perifériájára; 2. az anyagi javak megosztása; 3. az idegen vendégszeretete; 4. a faji megosztottság kibékítése; 5. Krisztus testének, az egyháznak való engedelmisség; 6. Krisztus útjának követése; 7. a monasztikus közösségi élet; 8. a cölibátusban élők és a monogám családok és gyermekeik támogatása; 9. a közösségben élők földrajzi közelsége; 10. Isten Országának nekünk adott tervének a támogatása a helyi közösségek gazdaságain keresztül; 11. békeképítőteremtés; 12. elkötelezettség egy fegyelmezett, kontemplatív élet iránt.¹²⁹ (Ez a lista számos ponton különbözik a tradicionális monasztikus szabályoktól: nem követeli meg a szegénység, tisztaság és engedelmisség fogalmát; elegendőnek tartja a lakóhely földrajzi közelségét, és házaspárokat is tagnak enged.)

A new monasticism 2008-ra érte el a „médiá” ingerküszöbét, amikor a Boston Globe-ban (WORTHEN, 2008) és a Christianity Today-ban (STENBAKKEN, 2008) is cikkek jelentek meg róla. Számomra kicsit emészthetetlen e tudósításokban, hogy az evangélikus és az evangélikál (valamint baptista, Benedek rendi, episzkopális, kelta,

¹²²<https://www.northumbriacommunity.org/> (Megtekintve: 2021. június 13.)

¹²³<https://www.thesimpleway.org/about/> (Megtekintve: 2021. június 14.)

¹²⁴<https://www.prayerfoundation.org/> (Megtekintve: 2021. június 13.)

¹²⁵https://en.wikipedia.org/wiki/New_Monasticism#The_Community_of_a_New_Monastic_Way (Megtekintve: 2021. június 14.)

¹²⁶<http://www.bedegriffiths.com> (Megtekintve: 2021. október 20.)

¹²⁷https://en.wikipedia.org/wiki/New_Monasticism#The_Nine_Vows (Megtekintve: 2021. június 14.)

¹²⁸Hadd tegyem ehhez hozzá azt a saját véleményemet – a szokványos egyházi keretek között ébredést hozó Budapest-Angyalföldi Evangélikus Egyházközség 2020 és 2022 közötti felügyelőjeként is –, hogy a Szentléleknek ne akarjuk mi megmondani, hogy milyen közösségekben akar ébredést kelteni, mert akkor nagy meglepetések fognak minket érni – pozitívan és negatívan is.

¹²⁹https://en.wikipedia.org/wiki/New_Monasticism#%22Twelve_Marks%22 (Megtekintve: 2021. június 14.)

mennonita, metodista, és más) fogalmakat „zanzásítva” kezelik, és a new monasticism-ot, mint egy új ellen-kulturális mozgalmat jelenítik meg. Ugyanakkor csak egyet tudok érteni azzal a mondattal, hogy „sokaknak elege van abból, hogy sokezer ember egyikeként dicsőítő pop-himnuszokra stadionokban hallelujázzanak, és közben fogalmuk se legyen arról, hogy hogyan kell Istennel beszélgetni egyedül” (WORTHEN, 2008).

Bevallom őszintén, hogy a szakdolgozatomnak ez volt az egyetlen olyan részfejezete, amelyet vegyes érzelmekkel írtam meg. Amennyire azonosulni tudtam (annak ellenére, hogy jómagam sokkal mérsékeltebb következtetéseket vontam volna le mindebből) Luther Mártonnak a saját kora számos esetben nagyon félrecsúszott szerzetesi szokásain való jogos felháborodásával, ugyanannyira idegenkedtem néhány „new monasticism” irányzat elveitől, illetve gyakorlatától. Ezek a példák azonban meg tudják mutatni azt, hogy hogyan *nem* szabad szerzetesrendet alapítani, vagy fenntartani. (Így például a buddhista nézetekkel összekeveredve *nem*, a körülvevő közösség karitatív szolgálatát kizárólagosan a középpontba állítva *nem*, bármilyen „izmust” [így például a feminizmust] a középpontba állítva *nem*, a szemlélődő imaformát a középpontba állítva *nem* – mert a középpontban csak egyetlen dolog állhat, és az Jézus Krisztus.)

III.1.d. Az evangélikus szerzetesrendek sajátosságai és lelkisége

Az evangélikus szerzetesrendek a fentiek alapján számos sajátossággal rendelkeznek. Gyakori az ökumenikus megközelítés (pl. Stift Börstel, és a „Hochkirche”, „High Church” irányzat számos képviselője, így a Humilatenorden, a St. Johannes Bruderschaft, az Apostolat St. Angstar, és az evangélikus ferences rendek). Általában megújítható fogadalmak vannak, de előfordul (különösen az utóbbi esetekben) örökfogadalom is. Fontos a német női rendek azon szabálya, hogy özvegy és elvált asszonyok is a tagjaik lehetnek. Jónéhány közösség oblátus (vagy nagyrészt oblátus) közösségként működik, amely maximum fenntart egy kolostori elvonulásra alkalmas helyet. Számos helyen családok emberek is lehetnek egyenjogú tagok. A közösségek általános vonása a mély, Krisztus-centrikus spirituális tartalom, de a legtöbb igen sokrétűen segíti a körülötte élők életét is. Számos közösség missziós tevékenységet végez.

E rövid összegzés után, a rész befejezéseként hadd idézzek két személyes megnyilatkozást. Az első Devin Ames ihletett beszámolója az amerikai Oxford-ban

(MI) alapított Szent Ágoston Ház evangélikus szerzetesi közösségében 2017 januárjában eltöltött egy hónapjáról (AMES, 2017). Írásában Ames hangsúlyozza, hogy a közösség három „fogadalmas” tagja nem kárhoztatható a lutheri, fogadalmakat illető kritikával (MASZNYIK – MÁRTON, 1906), hiszen senki nem gondolja azt közülük, hogy a fogadalma bármilyen érdemet jelentene. A keresztény közösségi élet a Dietrich Bonhoeffer „*Közösségben*” c. könyvében leírtakon alapul (BONHOEFFER, 2020) az igehirdetésnek és az egymás meghallgatásának szolgálataival – a közös imádság, munka és csend mellett. Bonhoefferrel összhangban, Ames tapasztalatai szerint, a közösség Jézus Krisztuson alapul a spirituális és nem az érzelmi realitás értelmében (AMES, 2017, 5. old.). Ez a nagyon különböző háttérrel rendelkező emberek között valódi közösséget, a Krisztus közösségét teremti meg, és „stabilitást ad napjaink gyorsan száguldó nyugati civilizációjában”. Különösen fontos érték a helyén kezelt magány és csend. A csendben töltött órák bekapcsolják a résztvevőket a szerzetesi közösség benső életének a napoknál, hónapoknál és éveknél sokkal lassabb ritmusába. Az imádság órái (beleértve ebbe a zsoltáros imádságokat is) jól váltakoznak az igeolvasás, igehirdetés, munka és csend óráival. A monasztikus élet az élet értelmének meglátására vezeti rá – Urunk kegyelmével – a benne akár csak rövidebb ideig, pl. egy hónapig résztvevőket. Ames záró-gondolata a tanítványi életforma megélésének öröme volt (AMES, 2017, 7. old.). Nagy örömmel fedeztem fel ebben a személyes beszámolóban a szerzetesi életforma azon legfontosabb értékeit, amelyek általánosakká kristályosodtak ki az évszázadok folyamán.

A második személyes tapasztalatot Ryan Cosgrove azon írása foglalta össze a Metrolutheran internet-es újságban (COSGROVE, 2007), amelyben Sam Rahbergről írt. A riport idején Sam Rahberg a St. Paul Monastery Benedictine Center igazgatója és a Washington DC-ben lévő Capitol Hill-i Christ Lutheran Church parókus lelkésze volt. Teljes mértékben evangélikusnak tartja magát, és nem lát semmi konfliktust evangélikus hite és benedekrendi lelkisége között. Rahberg kiemelte, hogy Szent Benedek mottója: „kezelj minden embert úgy, mintha Krisztus lenne” közel áll a lutheri egyházfelfogáshoz. Az oblátusok lehetősége a Benedek rendben Római Szent Franciska [(1384-1440), aki egy háromgyermekes családanya volt]¹³⁰ óta adott. Rahberg hangsúlyozta, hogy az oblátusi lét nem a hit egy más módon való, vagy más hit

¹³⁰ <https://www.franciscanmedia.org/saint-of-the-day/saint-frances-of-rome> (Megtétekintve: 2021. október 20.)

elnyerésének az útja. Azzal fejezi be, hogy az evangélium mindenki számára egyformán nyitott.

Összefoglalva a fentieket: A dolgozat egyik legfontosabb következtetése, hogy megdöbbenően sok evangélikus szerzetesrend maradt fenn (16 folyamatosan, 21 összesen), illetve került megalapításra az elmúlt évszázadban (33).¹³¹ Meglepően kevés evangélikus szerzetesrendet találtam Európán és az USA-n kívül.¹³² Úgy érzem, hogy ezek száma rohamosan nőni fog a jövőben. A közösségek lefednek a nagyon kemény regulával jellemezhető, a katolikus rendektől alig (vagy nem) megkülönböztethető rendektől az átmenetek minden fokozatán keresztül a nagyon lazán kapcsolódó oblátus közösségekig minden változatot. Sok közösség jónéhány évszázad hanyattatásainak túlélésével bizonyította be elhívottságát és életképességét. Öröndetes az evangélikus egyházra amúgy is jellemző sokszínűséget vizontlátni a szerzetesi közösségeiben is.

III.2. A szerzetesi életforma a mai Magyarországon, különös tekintettel az evangélikus egyházra

Ez a fejezet az átörökölt evangélikus szerzetesrendek gazdag hagyományának és az elmúlt száz évben alapított evangélikus szerzetesi közösségek sokszínűségének bemutatása után rövid áttekintést ad szerzetesi életről Magyarországon.

III.2.a. A mai magyar katolikus szerzetesrendek

A hazai szerzetesrendekről a Magyarországi Szerzeteselőjárók Konferenciájának Irodája kiadásában készült el „*A remény emberei*” című reprezentatív összefoglalás (MATOLCSY – MÉSZÁROS, 2018). A munka a 2019. január 1-i állapotot rögzítve kerekén száz működő magyar szerzetesrendet sorolt fel.¹³³ Ezek közül létszámuk alapján az első tíz az I. Táblázatban felsorolt volt.

¹³¹E konkrét számokba a new monasticism irányzat közösségeit nem számoltam bele.

¹³²Ennek részben az is lehet az oka, hogy félig illegálisban, és/vagy az internettől elzárta tevékenykednek.

¹³³Ez 2021 végére 95-re csökkent (Lelki erőművek Magyarországon. Új Ember; 2021. december 12.).

1. Táblázat. A tíz legnagyobb létszámú magyarországi szerzetesrend 2019-ben¹³⁴

Sorszám	Szerzetesrend neve	Létszám 2019-ben
1.	Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány	109
2.	Szociális Testvérek Társasága	79
3.	Boldogasszony Iskolanővérek	64
4.	Piarista Rend Magyar Tartománya	59
5.	Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya	58
6.	Magyar Bencés Kongregáció Pannonhalmi Főapátság	53
7.	Árpád-házi Szent Margitról Nevezett Szent Domonkos Rendi Nővérek Apostoli Kongregációja	50
8.	Don Bosco Szalézi Társasága	42
9.	Jézus Szíve Társasága	40
10.	Isteni Ige Társasága (verbiták)	31

A következő tíz rend létszámát tekintve a 29 és a 17 fő között¹³⁵, az utána következő 10 pedig a 17 és a 14 fő között volt. Tíz alá a létszám a 46. rendnél ment le, 5 alá a 70. rendnél. 3 tagja 8 rendnek, 2 tagja 7 rendnek, egyetlen tagja pedig 7 rendnek volt. Egy olyan rend volt, amelynek a felmérés pillanatában nem volt magyarországi tagja. Várszegi Asztriktól származik az a szemléletes kép, hogy 1950 előtt a magyarországi szerzetesrendek olyan sűrűn voltak találhatóak, hogy mint „mák a kalácsban” hálózta be Magyarország területét. Lobmayer M. Judit SSND, a Magyarországi Rendfőnöknők Konferenciájának 2018-as elnöke szerint „ismét láthatóvá vált a mák a kalácsban – lehetne sűrűbb is, de ne legyünk telhetetlenek” (MATOLCSY – MÉSZÁROS, 2018; Bevezető).

Összességében több mint ezer szerzetes él ma Magyarországon, akikhez társulnak azok, akik a Katolikus Egyház kánonjogának 603. kánonja alapján remetei életmódra kaptak engedélyt (így pl. a pécsi, vagy a váci egyházmegyében). A rendek önmeghatározásuk szerint a szegénység, tisztaság és engedelmség mellett „napról napra keresik és követik az Urat”, „Isten megszentelő szeretetét tükrözik”, élenjárnak a szolgálatban, az oktatásban is megmutatkozó evangelizációban és a szolidaritás (diakónia) legváltozatosabb formáiban. Vannak olyan rendek is (pl. a Jézus Szíve Társasága), amelyek tagjai közül néhányan egyedül vagy családjukkal otthonukban laknak, és a rend szelleme szerint élnek és dolgoznak (MATOLCSY – MÉSZÁROS, 2018).

¹³⁴A táblázatot azért korlátoztam csak a tíz legnagyobb szerzetesrendre, mert a számadatok 2019 óta megváltoztak. Ez a sorrendet az első néhány szerzetesrendnél kevésbé érinti lényegesen, mint a többinél.

¹³⁵Ezek között van az egyetlen magyar alapítású férfi szerzetesrend, a pálos rend is. (<https://palosrend.hu> Megtekintve: 2021. július 14.)

III.2.b. A Fébé Evangélikus Diakonissza Egyesület

Ahogy az a bevezetőben is említettem, a hazai evangélikus szerzetesi életmód kiemelkedő példájának, a diakonisszáknak saját családjában lévő vonatkozása is van, hiszen a nagynéném, Csermely Ilona diakonissza életmódot folytató ember volt. A Fébé Evangélikus Diakonissza Nőegylet 1924. október 1.-én alakult meg Raffay Sándor evangélikus püspök hathatós segítségével (MADOCSAI, 1999).¹³⁶ A névadó Fébé a kenkreai gyülekezet hűséges szolgálóleánya (diakonisszája) volt (Róm 16,1). Az egyesület első lelkészévé Gáncs Aladárt választotta meg, aki teljes szívvel és odaadással végezte szolgálatát a mustármagnyi közösségben. Munkájukat Pauer Irma alapító főnőkösszony piliscsabai házában, a Béthel-ben kezdték meg a házasságról lemondva, hit-, szolgálat- és életközösségben. A diakóniai segítség egyre gazdagodó formái mellett kiadványaikkal és csendesnapjaikkal is szolgálták Urunkat (MADOCSAI, 1999).

A rendezhez való csatlakozás fokozatos volt: 1928-ban 1 növendéket, 3 jelöltet, 7 próbatestvért, 10 testvért és 27 felszentelt testvért tartottak számon. A Fébéhez később néhány férfi diakónus is csatlakozott. A harmincas években az egyesület számos intézménnyel (árvaház, leányinternátus, szanatórium) gyarapodott. Ekkorra már igen szerteágazó hálózatot képzett a hazai diakonátus, tartva a kapcsolatot a Fébé előtt megalapított pozsonyi (1891-) és győri (1908-) anyaházzal, a békéscsabai Bethánia diakonisszáival és a Kaiserswerthben, Gallneukirchenben és Breslauban (a mai Wroclawban) élő testvérekkel.¹³⁷ 1941-ben szentelte fel Raffay Sándor a mai Sarepta Szeretetotthon elődjének helyet adó épületet. Ezekben az években bontakozott ki a Fébé leány-népfőiskolai mozgalom. A tanfolyamok vezetője Túrmezei Erzsébet volt. Ezekben az években a Fébé már 3 árvaházat, 2 leányinternátust, 3 üdülőt, beteg és súlyosan sérült gyermekek számára 2 otthont, 2 papírboltot és egy nyomdát tartott fenn (MADOCSAI, 1999).

¹³⁶A Fébé megalakulásában minden bizonnyal szerepet játszott a Biberaruer Richárd által feleségével, a svájci Vischer Mártával, aki a berni diakonisszaházat vezette, 1906-ban alapított református Filadelfia Diakonissza Szövetség (a széleskörű kapcsolatokat szépen foglalja össze KOOL, 1993). Az 1866-ban létrehozott Bethesda Kórházban már kezdettől diakonisszák, akkor még a Kaiserswerth-i Diakonisszaház lakói szolgáltak. 1909-ben vásárolták meg a németajkú református egyházközségtől a budapesti Bethesda Kórházat Biberaruer Richárd igazgató lelkész vezetése alatt. Első különálló diakonissza anyaházuk 1914-ben létesült. Még korábbi elődnek tekinthető a Bauhofer György budai és Székács József pesti evangélikus lelkészek által 1859. május 17-én alapított „Evangeliumi Árvaápoló Egylet” Pesten. Ez 1866-ban nevében is közös evangélikus/református intézmény lett. Az eredetileg megalakult Fébé egyesületet 1950-ben szüntették meg (GÉRA, 2006; TURAI, 2017; p. 201).

¹³⁷Kondor Boglárka, személyes közlés (2020. augusztus 31.; KONDOR 2022).

1948-ban már igen fenyegető veszély volt, hogy a terjeszkedő kommunista hatalom felszámolja a Fébét, így az egyesület, mint az Evangélikus Egyetemes Egyház Intézménye végezte tovább szolgálatát. 1951 novemberében az Állami Egyházügyi Hivatal leirata értelmében a diakonissza anyaházakat is megszüntették. A diakonisszák lakást és munkát kerestek. Sokszor volt megaláztatásban részük ezekben az években. A születésnapok alkalmával mégis összejöttek, tartották egymással a kapcsolatot és imádságban hordozták egymást (MADOCSAI, 1999).

Az evangélikus Országos Presbitérium 1989. december 5-i határozata értelmében a Fébé Diakonissza Egyesület újra megkezdhetette szolgálatát. Az újraalapító főnökasszony a költőként is legendássá vált Túrmezei Erzsébet (1912-2000) lett. Életének gyönyörű emléket állít a 2012-ben megjelent emlékkönyv (KÖHÁTI, 2012). Jelentőségére hadd utaljjon itt csak az az adat, hogy Evangélikus énekeskönyvünkben 105 evangélikus ének szövege származik tőle (24 egészében, a többi részben, vagy fordításában; *Evangélikus énekeskönyv*, 2017). Senki más mégcsak meg sem közelíti ezt az arányt evangélikus ének-kincsünkben.

Az 1989-es újraindulás után az egyesület német segítségből lakást vásárolt, hagyatékként egy sashalmi házat kapott, és ingatlanai közül hármat visszakért az evangélikus egyháztól. Ezekben mozgássérült otthon, üdülő és anyaház kapott helyet (MADOCSAI, 1999; FABINY – MADOCSAI, 2004). A Fébé közösségét igen mély krisztushit és a hivatás melletti nagy kitartás jellemezte. Idős koruk ellenére (amennyiben egészségi állapotuk ezt megengedte) aktív, segítő életet éltek. Az egyik nővér a lepramisszióknak készített kötöző anyagot. Egy másik nővér bábaként az élet és a halál nagyon fontos dolgainak tudója volt. A hit gyermeki tisztaságára jellemző, ahogyan egyikük minden este gyönyörűen összehajtva letette ruháit: ha Jézus jönne, így találja. Sajnos az idősödő közösségnek nem sikerült megteremteni az új generációk befogadásának intézményes lehetőségét.¹³⁸ 2014-től a Fébé egyesület az ingatlanjait a Magyarországi Evangélikus Egyház kezelésébe adta át.¹³⁹ A Fébé piliscsabai telephelye a Sztéhlo Gábor Evangélikus Szeretetszolgálat részeként folytatta tovább tevékenységét.¹⁴⁰ A megváltozott munkaképességűeknek foglalkozást és lakást adó

¹³⁸Az itt leírt összegzést javarészt Kalocsa Zsuzsannával folytatott beszélgetésből nyertem (2021. február 2-án), amelyért nagy hálával tartozom neki.

¹³⁹<https://diakoweb.webnode.hu/news/lelki-es-anyagi-kincsekrol-szuletett-dontes-a-febe-diakonissza-egyesulet-ingatlanai-a-magyarorszag-i-evangelikus-egyhaz-tulajdonaba-kerultek/> (Megtekintve: 2020. augusztus 13.)

¹⁴⁰<https://www.evangelikus.hu/egeszsegnap-ujragondolva> (Megtekintve: 2020. augusztus 13.)

Fébé Evangélikus Szeretetszolgálat a Magyarországi Evangélikus Egyházon belül működő szolgálatként dolgozik.¹⁴¹

2019. január 16-án búcsúztatták el a Fébé-anyaház utolsó diakonissza lakóját, a 96. életévében elhunyt Major Erzsébet testvért,¹⁴² amivel Tornyos Mária Gödöllőn élő, 2020-ban 93 éves egykori diakonissza testvér maradt az utolsó egykori Fébé-s. A Fébé szellemiségét és diakóniai szolgálatát a Fébé Diakonissza Egyesület¹⁴³ és a Magyarországi Evangélikus Egyház számos diakóniai intézménye továbbviszi. Az egyesület tervei között szerepel egy új, professzionális Diakonátus létrehozása is, amelynek fontos eleme, hogy a „felhatalmazott diakónusok szolgáló és lelki közösséget alkotnak” (GREGERSEN-LABOSSA, 2020; kiemelés tőlem).¹⁴⁴ A Fébé egyesület jövőbeni feladatai között a lelkipozíció és a lelkipozíció is szerepel (GREGERSEN-LABOSSA, 2020). Az Evangélikus Hittudományi Egyetem keretein belül 2020-ban megalakult a Diakóniai Képzési Központ, amelynek vezetője Johann Gyula lelkész lett. A központ elindította első képzéseit. A Fébé Diakonissza Egyesület 2021-től Fébé Evangélikus Diakóniai Egyesület néven folytatja a munkát, amely 2022-öt Túrmezei Erzsébet emlékévé nyilvánította.¹⁴⁵ Urunk áldása kísérje ezeket a szolgálatokat!

III.2.c. A Jézus Testvérei Ökumenikus Diakóniai Rend

A Jézus Testvérei Ökumenikus Diakóniai Rend egy civil szervezet, amelyet a Fővárosi Bíróság 1993-ban jegyzett be egyesületként.¹⁴⁶ Noha a szervezet ökumenikus, alapításában, történetében és vezetésében evangélikus dominancia van (elnöke, az alapszabály megnevezése szerint: apátja, csak evangélikus lehet), így e fejezetben való ismertetése indokolt. A szerveződés történetének kezdete az ötvenes évekre nyúlik vissza. 1951-től kezdte meg a működését a Szolgálók Tanácsa, amely minden vasárnap délután 10-20 fiatal, zömében műegyetemista evangélikus hívő részvételével egyházi énekeket énekelt, és Bibliát tanulmányozott. Az összetétel már a kezdettől fogva ökumenikus jellegű volt, azon katolikus testvér is részt vett. Az összejöveteleknek a

¹⁴¹<https://febe.lutheran.hu/> (Megtekintve: 2020. augusztus 13.)

¹⁴²<https://www.evangelikus.hu/major-erzsebet-bucus> (Megtekintve: 2020. augusztus 13.)

¹⁴³<http://www.febeegyesulet.hu/>

¹⁴⁴LOVASS TIBOR: Pásztorok lenni, nem béresnek. (Interjú Gregersen-Labossa Györggyel, a Fébé Evangélikus Diakonissza Egyesület elnökével). *Evangélikus Élet* 85 (2020-31/32) 23-25 old.

¹⁴⁵<https://www.evangelikus.hu/hireink/itthon/nevet-valtoztatott-a-febe> (Megtekintve: 2021. október 18.)

¹⁴⁶<https://www.jtr.hu/> (Megtekintve: 2020. augusztus 15.) A Jézus Testvérei Ökumenikus Diakóniai Rend egyesülettel kapcsolatos, itt leírt összegzést javarészt Dr. Széchezy Bélával, az egyesület alapítójával folytatott, sok órás életinterjúból nyertem (2020. február 22-én és március 3-án a Centrál Kávéházban), amelyért nagy hálával tartozom neki.

Budahegyvidéki Evangélikus gyülekezet adott otthont. A hatalom hamar felfigyelt ezekre az ifjúsági összejövetelekre, és 1954-től a folytatást lehetetlenné tette. 1980-ban indult újra a kezdeményezés Farkasréti ökumenikus találkozó-sorozatként minden hónap első hétfő estjén. Néhány év után ennek is az egyre gyakoribb állami zaklatások vetettek véget.

1990 augusztusában tucatnyi evangélikus kezdeményezte az egyház akkori vezetésénél a rend megalapítását. 1992-ben érkezett az a tanács, hogy jegyeztessék be magukat társadalmi szervezetként, amely 1993-ban lett jogerős. A szervezet igen nagy hangsúlyt fektet a teremtésvédelemre és az ökumenére, összejövetelein 2015-től római katolikus papi jelenlét is rendszeresen van. Ugyancsak 2015-től vált a szervezet a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa együttműködő, tanácskozási jogú tagjává. Partneri kapcsolatot tart fenn a „European Christian Environmental Network”-kel és az „Evangelische Michaelsbruderschaft”-tal. A szervezet hídszerepet kíván betölteni a római katolikus és az evangélikus szemléletmód között. Szemléletüket Dr. Széchezy Béla beszélgetésünk során „reformátori jezsuitizmusnak” nevezte. A szervezet (amelynek jelenlegi elnöke Réz-Nagy Zoltán) minden hónapban ökumenikus alkalmakat tart a Lágymányosi Ökumenikus Központban, terveikben ifjúsági és női tagozat alapítása is szerepel.

Összefoglalva a fentieket: Igen öröndetes tény, hogy Magyarországon még ma is minden tízezredik ember szerzetes. Összesen száz katolikus szerzetesrend működik szerte az országban. Sokukban számottevően jelen van a fiatal generáció is. E szerzetesi közösségek, és így az evangélikus szerzetesi közösségek életében a huszadik század hányattatott magyar és világtörténelme számos fordulatot hozott. Különösen jellemző ez a magyar evangélikus szerzetesi közösségekre, amelyek az első világháború előtt nem léteztek. Így pl. a Fébé Evangélikus Diakonissza Egyesület ingatlanjai többször cseréltek gazdát az egyesület és az evangélikus egyház között. Mindez azonban mit sem von le abból, hogy a diakonisszák (Ordass Lajossal és Sztéhlo Gáborral együtt) a XX. századi magyar evangélikusság nemzetközi hírű „brand”-jei voltak.

IV. SZERZETESRENDEK A MAI MAGYAR EVANGÉLIKUS EGYHÁZBAN

Az evangélikus egyház a 4 Sola (Sola Scriptura, Sola fide, Sola gratia és Solus Christus) teológiai alapvetését és a(z emberi) dicsőség teológiája elkerülését szem előtt tartva megszüntette a szentek keresésének, kanonizációjának és tiszteletének, valamint a papságnak a különböző fokozataira (pl. lektor, akolitus, diakónus, stb.) való ordináció gyakorlatát (ld. II.2.). A szerzetesség számos formája azonban ma is egy lehetséges kristályosodási pontja lehet egyházunkban a Jézusban élő és szolgáló életformának.

Bonhoeffer a Követés c. művében ezt írja a szerzetesrendekről: *"Döntő jelentőségű volt, hogy a szerzetesség nem vált el az egyháztól, és hogy az egyház okossága eltűrte a szerzetességet. Itt, az egyház peremén volt az a hely, ahol ébren maradt az a felismerés, hogy a kegyelem drága, hogy a kegyelem magában foglalja a követést."* (BONHOEFFER, 2007; 26. old.).¹⁴⁷ Bonhoeffer ugyanakkor igen helyesen, és a lutheri alapelveket messzemenően szem előtt tartva, figyelmeztet arra, hogy a szerzetesi élet könnyen azt a gyakorlatot erősítheti, hogy Jézus követése a "kiválasztott kevesek" ügye marad (BONHOEFFER, 2007; 27. old.). További nagy veszély, ha bármely szerzetes úgy véli, hogy ő "Jézushoz közelebb" van azért, mert ő szerzetes. Az ilyen ember (az emberi dicsőség teológusaként) összekeveri az okot és az okozatot, hiszen csak Jézusból következhet bármi, és (az Atyán kívül) semmiből nem következhet a Jézushoz való közelség. A Jézusban való élet teremtője bennünk az Isten, kovásza pedig egyedül maga Jézus és a Szent Lélek.

Mindezzel együtt az evangélikus egyház vissza-visszatérően az "olcsó kegyelem" egyháza lett, ahogyan azt Bonhoeffer éppen az idézett művében oly meggyőzően összefoglalta (BONHOEFFER, 2007; 23-36 old.). Lehetséges válasz erre az, hogy a „négy Sola” tisztaságában az evilági támaszték erre indokolatlan és szükségtelen. Mégis: e sorok írója lelkiismereti felelősségének érezte azt, hogy elgondolkozzon azon, hogy egy új, valóban evangélikus alapokon álló szerzetesrend mennyiben járulhatna hozzá a

¹⁴⁷Gerd Theissen műveiben (THEISSEN, 2001, 316-318 old.; 2006) igen hangsúlyos az, hogy egyháztörténetileg igen hosszú szakaszokban az egyház egy radikális, sokszor helyét dinamikus változtató kis csoport és a letelepedett, világi életet élő gyülekezeti közösségek dinamikus egyensúlyában élt. Ez a modell tehát tartósan hasznosnak bizonyult a jézusi radikalitás, mint "kovász" állandó ébren tartására az egész egyházban.

Jézusban élő élet felmutatásához az ugyan intézményekben és épületekben egyre gazdagabb, de lelkében számos helyén szétkóborolt evangélikus nyájunkban idehaza.

Fabiny Tamás (FABINY, 2019) hívta fel a figyelmet arra, hogy a Krisztus tanítványává tételt, a "matétikát" a gyülekezetpedagógia alapvető céljává kellene tenni. Hafenscher Károly (HAFENSCHER, 2019) a mai reformáció lehetséges három egyházmodelljét felvázolva az egyházon belüli „mozgalmi jelleget”, a lelkigondozás fontosságát (amelyben Krisztusává kell lenni egymásnak Bonhoeffer mintájára; BONHOEFFER, 1997) és a „digitális egyház”-at emelte ki. Megrendítőek azok a tanúságtételek, amelyeket a diakonisszák tettek egy hosszú, Jézus szolgálatában eltöltött életút után: „...ha még egyszer születnék, újra diakonissza lennék” (Endreffy Jánosné a századik születésnapján)¹⁴⁸. Ez csak három példa arra, hogy hányféle módon jelentkezik egy tanítványi közösség igénye egyházunkban.

A tanítványi közösségeknek az elsődleges helyei a meglévő gyülekezeteink. Semmilyen „szervezeti újítás” nem pótolhatja és nem is „kényszerítheti” a Szentlélek megújító erejét, amelyhez elsősorban imádságaink és saját példaadásunk vezetnek el. Nem mi fogjuk eldönteni, hogy ez a megújító erő hol és hogyan fog jelentkezni egyházunkban. Az azonban bizonyos, hogy ebben a folyamatban szükség van olyan közösségekre, amelyek a Jézusban való megújulás kovászává válhatnak. Egy kellő nyitottságú evangélikus szerzetesrend e megújulás egyik közvetítője lehet. Mindezt – természetesen – nem elkülönüléssel, hanem az evangélikus egyházszervezetbe való sokoldalú horizontális és hálózatos "beépüléssel" lehet csak elérni, amelyet a szerzetesi közösségnek magukat elkötelezettek szűkebb közössége mellett a közösséghez életmódjukkal is kötődők (a katolikusoknál "oblátusok" illetve "harmadrendiek"), illetve a közösség életében alkalmilag résztvevő szimpatizáns/baráti kör fokozatosan táguló közösségei erősítenek és jelenítenek meg.¹⁴⁹ Az Urunk teremtő titkainak egyike, hogy elhív-e, és mikor hív majd el egy közösséget egy ilyen szerveződés létrehozására hazánkban.

¹⁴⁸http://www.kre.hu/portal/images/eletutinterjuk/Endreffy_Janosne_Fenykepalbum.pdf (Megtekintve: 2021. január 28.)

¹⁴⁹Egy ilyen közösség lehetséges hálózatos helyét a "kreatív elem" fogalma írhatja le a leginkább (CSERMELY, 2018) A "kreatív elem" a hálózat csoportjai között változatos hidakat teremt. Ezzel stabilizál és új impulzust is ad. Ez a "helyfüggetlenség" azonban egyben helyhez kötöttség is, ahol a "hely" szilárdan Jézus Krisztus. Ilyen értelemben a közösség akár kristályosodási pont is lehet -- ha éppen arra lenne valamikor szükség. A "kreatív elem" hálózatos fogalma meglepően azonos a Gerd Theissen által leírt radikális kis csoport viselkedésével (THEISSEN, 2001; 2006).

BEFEJEZÉS: A SZAKDOLGOZAT ALCÍMÉRŐL

A szakdolgozatom fő témájaként az evangélikus szerzetesrendeket mutattam be. Ennek, ahogyan jeleztem is a bevezetőben, számos családi és személyes oka is volt. Az elmúlt néhány évtizedben egy hosszú személyes utat jártam be az élő hitre jutás terén. Ennek egy korai állomása tükröződik a több mint tíz éve, a „Miért hiszek?” könyvsorozatban velem megjelent interjúkötetben (CSERMELY, 2010), amelyet Kapitány Katalin szerkesztett. 2017-ben jutottam élő hitre, amelynek számos állomása és gyümölcse a blogomon¹⁵⁰, illetve a Boda Zsuzsával 2021-ben megjelenő interjúkötetben olvasható (CSERMELY ÉS BODA, 2021). 2017 óta szerzetesi életformát élek magam is, és egyre erősebb elhívás vezetett arra, hogy szolgáljam evangélikus egyházamat. Ezért lettem az Evangélikus Hittudományi Egyetem másoddiplomás lelkész szakos hallgatója, és ezért vállaltam el 2020 és 2022 között a felügyelői tisztséget a Budapest-Angyalföldi Evangélikus Egyházközségben. Ennek az útnak is valahol az összefoglalása ez a szakdolgozat. A szakdolgozat néhány lényeges gondolatának összefoglalása cikk formájában is megjelenés alatt van (CSERMELY, 2022).

A szakdolgozatnak az evangélikus szerzetesrendekkel foglalkozó két fejezeténél nagyobb részét alkotja a tanítványi léttel és a szerzetesi létformával foglalkozó két fejezet. Ezekre a részekre utal a szakdolgozat alcíme: „Gondolatok a tanítványi lét ökumenéjéről.” Hogyan kerül ide az ökumené? Ahogyan egyre előrébb haladtam a példák megismerésében, és ismertetésében, egyre több örömteli párhuzamot fedeztem fel a tanítványi lét, vagy a szerzetesi életforma leírásaiban és megvalósulási formáiban a különböző keresztény egyházak korábbi, de különösen mai gyakorlatában. Úgy érzem, hogy a párhuzamok túllépnek a „véletlenül”, és Jézus követésének egységét mutatják meg – a „gyümölcsök”, a kegyelem által teremtődő életforma szintjén. Ezeket a párhuzamokat a következőkben foglalom össze.

A tanítványi létnek az I.1. fejezetben összefoglalt szentírásbeli igéi – értelemszerűen – semmilyen felekezethez nem köthetők, hiszen egyetemes keresztény alapok. Az I.2. fejezetben leírt lutheri mű és evangélikus hitvallási iratok nyilvánvaló módon az alapvető evangélikus hitelveket tisztázzák. A harmincéves háború kijózanító hatása után megszületett pietizmus a dogma-centrikusságról a tanítványi lét valódi

¹⁵⁰<http://csermelyblog.hu> (Megtekintve: 2022. január 15.)

megélésére helyezte a hangsúlyt (I.3. fejezet). Ez már alapvetően ökumenikus irány volt – ha ez akkor még nem is vált egyértelművé. A dolgozat ezen gondolatmenetét elindító, első örömteli meglepetés az I.4. fejezet 2019-es kezdeti megírása (CSERMELY, 2019) során ért engem, amikor rengeteg párhuzamot találtam a tanítványi lét kortárs evangélikus (BONHOEFFER, 2007), anglikán (WILLIAMS, 2018) és katolikus (FERENC PÁPA, 2018) leírásaiban. A bennünk kiábrázolódó Jézus (noha mindenkiben máshogyan ábrázolódik ki) e tanúságtevők megfogalmazásainak a lényege alapján is ugyanaz a Jézus. Fontos megállapítás volt a számomra, hogy Elton Trueblood a tanítványi létformát az „Univerzális Egyház nevenincs rendjének” nevezte (TRUEBLOOD, 1948).

A szerzetesi életforma modern, a II. vatikáni zsinat után született megfogalmazásai igen közel állnak az evangélikus tanítványi lét leírásaihoz (BONHOEFFER, 2007; 2020). A katolikus egyház a II. vatikáni zsinat után a szerzetesi létformát beleillesztette az életszentségre szóló egyetemes meghívásba, amely egy kulcsfontosságú (és a mindennapok mai szerzetesi gyakorlatában is jelentkező) lépés volt. A modern szerzetesség (ŐRSY, 1997) éppúgy elhatárolódik a szabályok puszta betartásától és az Isten jelenlétének rendkívüli módon való átélése általánosításától, és figyelmeztet a „közösségi pszichózis veszélyeire”, mint ahogyan Luther vagy Bonhoeffer tette.

A dolgozatomban összefoglaltam, hogy miként polarizálódott Luther Mártonnak a szerzetesi fogadalmakkal kapcsolatos álláspontja az évek során a kezdeti megengedő formuláktól a szinte teljes elvetésig (II.2. fejezet). Mindez meggyőződésem szerint az egyre inkább elmérgesedő vitaszituáció terméke is volt. Éppen a kolostorukért több generáción keresztül harcoló lünei, medingeni és walsrodei apácák, valamint a fennmaradó 16 német kolostor (III.1.a. fejezet) mutatja, hogy valóban voltak olyan szerzetesi közösségek (ha jelentős kisebbségben is), amelyek tisztán őrizték a szerzetesi hagyományt – azaz a kezdeti, kiegyensúlyozott álláspont indokoltabbnak tűnik. Az elmúlt bő száz évben megalapításra került több mint harminc evangélikus szerzetesi közösség (III.1.b. fejezet), köztük a magyar diakonisszák (III.2.b. fejezet) is megmutatta, hogy az evangélikus egyházban is lehetséges a lutheri kívánalmaknak megfelelő szerzetesi életforma.

Összefoglalásként: A tanítványi lét ökumenéje azért lehet életképes fogalom, hiszen Jézus követése a mindennapokban a Szentlélek gyümölcseinek (Gal 5,22-23; szeretet, öröm, békesség, türelem, szívésség, jóság, hűség, szelídség, önmegtartóztatás)

a megjelenését hozza magával, amelyek (noha mindenkire más-más formában és mértékben jellemzőek) felekezettől függetlenek. Így a tanítványi lét szintjén sokkal könnyebben elképzelhető a „megbékélt különbözőség”, semmint a (sokszor az eredeti vitaszituációban éppen a kölcsönös elhatárolódás jegyében megfogalmazott) dogmatikai alaptételeknek a szintjén. A Szentlélek adjon mindehhez nekünk belátást és bölcsességet!

Zárásként hadd hangsúlyozzam, hogy a dolgozatban bemutatott nézőpont és gondolatok csak az első (kis) lépés a dolgozat témájának a bemutatásában. Mindez csak megerősíti azt, hogy nagy örömmel fogadok minden kritikát és megjegyzést a leírtakhoz.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Köszönetemet szeretném kifejezni Dr. Szabó B. András egyetemi adjunktusnak, a témavezetőmnek azért a segítségéért, amelyet e szakdolgozat írásának két éve alatt adott. Köszönöm Cserép Csongornak, Gáncs Mártának, Gáncs Péter püspök úrnak, Grendorf Péter mentor lelkészemnek, Dr. László Virgilnek, Lukács János SJ-nek és Dr. Reuss Andrásnak, hogy a szakdolgozatom kéziratát átolvasta, hasznos tanácsaival a hibákat gyomlálgatta, és a végső forma kialakulását segítette. Külön köszönöm Dr. Szentpétery Péter igen sok javítását és segítségét. Köszönöm az Evangélikus Hittudományi Egyetem valamennyi minket tanító oktatójának, hogy gazdag tudással vértettek fel bennünket, amelynek néhány morzsáját talán ebben a dolgozatban megmutathattam. Köszönöm továbbá

- Boda Zsuzsának, a Luther Kiadó szerkesztőjének, hogy segített sok, a Fébével kapcsolatos interjú és dokumentum fellelésében;
- Dr. Fabiny Tamás elnök-püspök úrnak (aki 2010 és 2017 között a Lutheránus Világszövetség alelnöke is volt), hogy segítette az evangélikus szerzetesrendekről való információk megszerzését, valamint értékes tanácsait;
- Dr. Finta Gergelynek a Túrmezei Erzsébet által írt énekek számával kapcsolatos információt;
- Gáncs Mártának, hogy id. dr. Hafenscher Károly evangélikus lelkész, címzetes teológiai tanár hagyatékából nekem ajándékozta az idézett Elton Trueblood könyveket (TRUEBLOOD, 1948; TRUEBLOOD 1949);
- Kalocsa Zsuzsanna evangélikus lelkész asszonynak, klinikai lelkigondozónak és szupervizornak, hogy megosztotta velem a Fébével kapcsolatos emlékeit;
- Kondor Boglárkának, az Evangélikus Országos Gyűjtemény munkatársának a Fébé Evangélikus Diakonissza Egyesület történetével kapcsolatos levéltári kutatást és gazdag információkat;
- Madocsai Dánielnek, a Fébé Evangélikus Diakonissza Egyesület ügyvezetőjének az egyesület történetével kapcsolatos sokrétű információkat és
- Dr. Széchezy Bélának a Jézus Testvérei Ökumenikus Diakóniai Renddel kapcsolatos gazdag történeti anyagot.

IRODALOM

- A csend útján. Karthauzi szerzetesek a belső életről.* Ursus Libris Kiadó, Budapest, 2017.
- A kármel regulája.* Sarutlan Kármelita nővérek, Magyarország, 2016.
- A paradicsom könyve. Tematikus apoftegma gyűjtemény.* I. kötet. Sarutlan Kármelita nővérek, Magyarország, 2020.
- Ahol a csend magasztal. Egy karthauzi szerzetes a hit útjáról II.* Ursus Libris Kiadó, Budapest, 2015.
- AMES, DEVIN: *The value of community and prayer in Lutheran monasticism.* https://staugustines.house/wp-content/uploads/Ames_Lutheran_Monasticism_2.pdf, 2017 (letöltve: 2021. június 9.)
- Assisi Szent Ferenc művei.* Agapé Kiadó, Budapest, 1992. <http://www.ppek.hu/k36.htm> (letöltve: 2022. január 15.)
- ATHOSZ-HEGYI JERONDASZ PAISZIOSZ: *A hészükhiaszta lelkiesség békessége.* Sarutlan Kármelita nővérek, Magyarország, 2018.
- ATHOSZI PAISZIOSZ: *Athoszi atyák és szent történetek.* Szentesi Görög Nemzetiségi Önkormányzat, Szentes, 2012.
- ÁVILAI SZENT TERÉZ: *A belső várkastély.* Sarutlan Kármelita nővérek, Jel Kiadó, Budapest, 2011.
- Biblia. Istennek az Ószövetségben és Újszövetségben adott kijelentése.* Kálvin János Kiadó, Budapest, 2017.
- BAÁN ISTVÁN (Szerk.): *A bizánci szerzetesség.* Bizantinológiai Intézeti Alapítvány, Budapest, 2010.
- BONHOEFFER, DIETRICH: *Szentek közössége.* Harmat Kiadó, Budapest, 1997.
- BONHOEFFER, DIETRICH: *Követés.* Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest, 2007.
- BONHOEFFER, DIETRICH: *Közösségben.* Harmat – Luther Kiadók, Budapest, 2020.
- CASSIANUS, JOHANNES: *Az egyiptomi szerzetesek tanítása I.* Magyar Bencés Kongregáció, Pannonhalma – Tihany, 1998.
- CASSIANUS, JOHANNES: *Az egyiptomi szerzetesek tanítása II.-III.* Magyar Bencés Kongregáció, Pannonhalma – Tihany, 1999a.
- CASSIANUS, JOHANNES: *A keleti szerzetesek szabályai.* Magyar Bencés Kongregáció, Pannonhalma – Tihany, 1999b.
- COSGROVE, RYAN: *A Lutheran in a monastery? MetroLutheran* 2007. June 29 <https://metrolutheran.org/2007/06/a-lutheran-in-a-monastery> (Megtekintve: 2021. június 13).

- CSEPREGI ZOLTÁN: *Magyar pietizmus 1700-1756*. Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest, 2000.
- CSERMELY PÉTER: Creative elements: network-based predictions of active centres in proteins, cellular and social networks. *Trends of Biochemical Sciences* 33 (2018) 569–576.
- CSERMELY PÉTER: *Hálózatok bővületében. Csermely Péter professzorral beszélget Kapitány Katalin*. Miért hiszek sorozat. Kairosz Kiadó, Budapest, 2010.
- CSERMELY PÉTER: *A tanítványi lét megfogalmazásának összehasonlítása Dietrich Bonhoeffer: Követés, Rowan Williams: Tanítványként az úton és Ferenc pápa: Örüljetek és ujjongjatok c. művei alapján*. A „Bevezetés a teológia irodalmába” c. tárgy vizsgadolgozata. Evangélikus Hittudományi Egyetem, Budapest, 2019.
- CSERMELY PÉTER: Az evangélikus szerzetesrendek. Gondolatok a tanítványi lét ökumenéjéről. *Vigilia* (2022) nyomtatás alatt.
- CSERMELY PÉTER, BODA ZSUZSA: *Mennyei hálózatok. Csermely Péter akadémikussal beszélget Boda Zsuzsa*. Luther Kiadó, Budapest, 2021
- DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG: A szerzetesi élet teológiája. *Vigilia* 80 (2015/11) 722–731.
- DULLES, AVERY: *Az egyház modelljei*. Vigilia Kiadó, Budapest, 2003.
- Evangélikus énekeskönyv. A Magyarországi Evangélikus Egyház énekeskönyve*. Tizenkilencedik kiadás. Luther Kiadó, Budapest, 2017.
- FABINY TAMÁS: Az egyetemekről vissza a gyülekezetekbe. *Lelkipásztor* 94 (2019/11) 421–425.
- FABINY TIBOR, MADOCZSAI MIKLÓS (szerk.): *A FÉBÉ Evangélikus Diakonissza Egyesület 80 éve képekben 1924-2004*. FÉBÉ Szociális és Rehabilitációs Szolgáltató Bt., Piliscsaba, 2004.
- FERENC PÁPA: *Örüljetek és ujjongjatok kezdetű apostoli buzdítása az életszentségre szóló meghívásról a mai világban*. Szent István társulat, Budapest, 2018.
- FERENC PÁPA: *Patris corde (Apai szívvel). Apostoli buzdítás*. 2020. <https://katolikus.hu/dokumentumtar/4218> (Megtekintve: 2021. június 22.)
- FORD, DAVID F.: *The Future of Christian Theology*. John Wiley & Sons, Hoboken NJ USA, 2011.
- FORDE, GERARD O.: *Ki a kereszt teológusa? Gondolatok Luther Heidelbergi disputációjáról*. Magyarországi Luther Szövetség, Budapest, 2005.
- GÁNCS ALADÁR: *Serkenj föl, aki aluszol*. Garab József Könyvnyomdája, Cegléd, 1939.
- GÉRA ELEONÓRA ERZSÉBET: *Református karitatív intézmények a magyar fővárosban*. Doktori disszertáció. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Budapest, 2006. <http://doktori.btk.elte.hu/hist/gera/diss.pdf> (Megtekintve: 2020. augusztus 22.)
- GREGERSEN-LABOSSA GYÖRGY: A diakonátus szükségessége és esélyei a Magyarországi Evangélikus Egyházban. *Keresztyén Igazság* 128 (2020) 7–13.
- HAFENSCHER KÁROLY: Emlékbeszéd a jövőről. Avagy a mai reformáció három lehetséges egyházmodellje. *Evangélikus Élet* 84 (2019) 43–45.

- JÁLICS FERENC: *Isten jelenlétében élni*. Posticum Books, Nagyvárad, 2018.
- JEGES MIRJAM: *Árnyékában kívántam élni*. Sarutlan Kármelita Nővérek, Magyarország, 2019.
- KING, PETER: *A monachizmus Nyugaton*. Szent István Társulat, Budapest, 2007.
- KONDOR BOGLÁRKA: Ébredésből szeretetszolgálat. A német pietizmus és belmisszió hatása a magyarországi evangélikus diakóniára. *Evangélikus Élet* 87 (2022) 20–21.
- Konkordiakönyv*. A Magyarországi Evangélikus Egyház hitvallási iratai. (szerk.: REUSS ANDRÁS). 1. Egyetemes, vagy ökumenikus hitvallások. 2020. 2. Ágostai hitvallás. (ford.: BÓDI EMESE, REUSS ANDRÁS) 2008. 3. Apológia, az Ágostai hitvallás védőirata. (ford.: BÓDI EMESE, REUSS ANDRÁS) 2017. 4. Schmalkaldeni cikkek; Értekezés a pápa hatalmáról és elsőségéről; Kis káté; Nagy káté (ford.: GROÓ GYULA, PÁLFY MIKLÓS, PRÓHLE KÁROLY) 2019. 5. Egyességi irat. (ford.: BOHUS IMRE) 2015. Luther Kiadó, Budapest.
- KOOL, ANNE-MARIE: *God Moves in a Mysterious Way. The Hungarian Protestant Foreign Mission Movement 1756-1951*. Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer, Hollandia, 1993.
- KORÁNYI ANDRÁS: Az engedelmesség parancsa. A finkenwaldei korszak (1935-1937) Dietrich Bonhoeffer életében. *Lelkipásztor* 85 (2010) 202–206.
- KÖHÁTI DOROTTYA ÉVA (SZERK.): *Ancilla Domini – Túrmezei Erzsébet-emlékkönyv*. Luther Kiadó – Fébé Evangélikus Diakonissza Egyesület, Budapest, 2012.
- KROGERUS, MICHAEL, TSHÄPPELER, ROMAN: *The decision book: Fifty models for strategic thinking*. WW Norton & Co., New York NY USA, 2018.
- LANE, TONY: *A keresztyén gondolkodás rövid története*. Harmat – Kálvin Kiadó, Budapest, 2016.
- LOYOLAI SZENT IGNÁC: *Lelkigyakorlatok*. Jezsuita Kiadó, Budapest, 2019.
- LUKÁCS JÁNOS: *Jezsuita képzés a Rendalkotmányban*. L'Harmattan – Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, Budapest, 2013.
- LUTHER MÁRTON: Előszó Szent Pálnak a Rómaiakhoz írt leveléhez. In: *Luther válogatott művei 5.* (szerk.: CSEPREGI ZOLTÁN, FABINY TIBOR, ITTÉS GÁBOR ÉS REUSS ANDRÁS). Luther Kiadó, Budapest, 2015a. pp. 292–304.
- LUTHER MÁRTON: Miatyánk magyarázat. In: *Luther válogatott művei 5.* (szerk.: CSEPREGI ZOLTÁN, FABINY TIBOR, ITTÉS GÁBOR ÉS REUSS ANDRÁS). Luther Kiadó, Budapest, 2015b. pp. 99–151.
- LUTHER MÁRTON: Tízparancsolat – Hiszekegy – Miatyánk. In: *Luther válogatott művei 5.* (szerk.: CSEPREGI ZOLTÁN, FABINY TIBOR, ITTÉS GÁBOR ÉS REUSS ANDRÁS). Luther Kiadó, Budapest, 2015c. pp. 157–158.
- LUTHER MÁRTON: Így imádkozzál! In: *Luther válogatott művei 5.* (szerk.: CSEPREGI ZOLTÁN, FABINY TIBOR, ITTÉS GÁBOR ÉS REUSS ANDRÁS). Luther Kiadó, Budapest, 2015d. pp. 657–675.

- LUTHER MÁRTON: Magnificat. In: *Luther válogatott művei 5.* (szerk.: CSEPREGI ZOLTÁN, FABINY TIBOR, ITTÉS GÁBOR ÉS REUSS ANDRÁS). Luther Kiadó, Budapest, 2015e. pp. 209–262.
- LUTHER MÁRTON: Sermo a jócselekedetekről. In: *Luther válogatott művei 2.* (szerk.: CSEPREGI ZOLTÁN, FABINY TIBOR, ITTÉS GÁBOR ÉS REUSS ANDRÁS). Luther Kiadó, Budapest, 2017a. pp. 22–100.
- LUTHER MÁRTON: A német nemzet keresztény nemességéhez. In: *Luther válogatott művei 2.* (szerk.: CSEPREGI ZOLTÁN, FABINY TIBOR, ITTÉS GÁBOR ÉS REUSS ANDRÁS). Luther Kiadó, Budapest, 2017b. pp. 149–232.
- LUTHER MÁRTON: A keresztény ember szabadsága. In: *Luther válogatott művei 2.* (szerk.: CSEPREGI ZOLTÁN, FABINY TIBOR, ITTÉS GÁBOR ÉS REUSS ANDRÁS). Luther Kiadó, Budapest, 2017c. pp. 339–377.
- MACINTYRE, ALASDAIR: *After virtue: A study in moral theory.* 3rd edition. University of Notre Dame Press, Notre Dame IN USA, 2007.
- MADOCSAI MIKLÓS (szerk.): *FÉBÉ. Visszaemlékezés a Fébé Evangélikus Diakonissza Egyesület életére 1924-1999.* FÉBÉ Szociális és Rehabilitációs Szolgáltató Bt., Piliscsaba, 1999.
- MASZNYIK ENDRE: *Evangélikus Dogmatika.* Wigand F.K. nyomdája, Pozsony, 1888.
- MASZNYIK ENDRE, MÁRTON JENŐ (Ford.): *Tételek a fogadalmakról.* In: Luther Márton, D. művei. A reformáció négyszázados fordulójának örömmünnepe és emlékezetére kiadta a Luther-Társaság. II. rész 1. kötet. Wigand F. K. könyvnyomdája, Pozsony, 1906.
- MATOLCSY JÁNOS, MÉSZÁROS ANETT (szerk.): *A remény emberei.* Magyarországi Szerzeteselőjárók Konferenciájának Irodája, Budapest, 2018. <https://issuu.com/mszki/docs/rem-online-20190129> (Megtekintve: 2020. augusztus 13.)
- Megszólal a csend. Egy karthauzi szerzetes a hit útjáról.* Ursus Libris Kiadó, Budapest, 2013.
- MELANCHTHON, PHILIP: *Commonplaces (Loci Communes).* Concordia Publishing House, Saint Louis, 2014.
- NAGY GYULA: *Dogmatika.* Az Evangélikus Teológiai Akadémia Professzorainak Előadásai, kézirat, 1965.
- NAGY GYULA: *Az egyház mai tanítása. Evangélikus dogmatika I.* A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, 2000.
- NAGY GYULA: *Az egyház mai tanítása. Evangélikus dogmatika II/1.* A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, 2004.
- NAGY SZENT BAZIL: *Életszabályok.* Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 1991.
- NEMESHEGYI PÉTER: *A szerzetesség teológiája.* Korda Kiadó, Kecskemét, 2005.
- ŐRSY LÁSZLÓ: *A lélekre nyitottan. Szerzetesélet a II. vatikáni zsinat után.* Vigilia Kiadó, Budapest, 1997.

- ÓRSY LÁSZLÓ: *A lélek terében. Közösségi elhatározások – teológia és gyakorlat.* Jezsuita Kiadó, Budapest, 2020.
- PAULIK JÁNOS (Ford.): *Az apácák kolostorból való kilépéséről.* In: Luther Márton, D. művei. A reformáció négy százados fordulójának örömnepére és emlékezetére kiadta a Luther-Társaság. II. rész 1. kötet. Wigand F. K. könyvnyomdája, Pozsony, 1906.
- POLÁNYI MIHÁLY: *Személyes tudás I-II.* Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 1994.
- PRÖHLE KÁROLY: *A hit világa. Bevezetés a keresztyén hittanba.* Harangszó kiadás, Győr, 1948.
- REUSS ANDRÁS: *Dogmatika I. 11. Jézus Krisztusról (De Christo) (Kézirat).* Előadások az Evangélikus Hittudományi Egyetemen, 2014.
- REUSS ANDRÁS: *Dogmatika II. (Kézirat).* Előadások az Evangélikus Hittudományi Egyetemen, 2015.¹⁵¹
- SPENER, PHILIPP JACOB: *Pia desideria. Istenfélő kívánságok.* Primo Kiadó, Budapest, 1993.
- STENBAKKEN, ERIK: Monastic evangelicals. *Christianity Today*, February, 2008., p. 28.
- Szent Benedek regulája.* Bencés Lelkiségi Sorozat 1. Pannonhalmi Főapátság, 2019.
- Szent Biblia. Azaz: Istennek az Ó- és Új Testamentomában foglaltatott egész Szent Írás,* (Magyar nyelvre fordította: Károli Gáspár.) Brit és Külföldi Bibliatársulat, Budapest, 1927.
- SZENTPÉTERY PÉTER: A Követés – az evangélikusság radikális kritikája? *Lelkipásztor* 81 (2006) 442–447.
- THEISSEN, GERD: *Az első keresztyének vallása.* Kálvin János Kiadó, Budapest, 2001.
- THEISSEN, GERD: *A Jézus mozgalom.* Kálvin János Kiadó, Budapest, 2006.
- TÓTHFALUSI ISTVÁN: *Magyar szótörténeti szótár.* ANNO Kiadó, Budapest, 2001.
- TÖZSÉR ENDRE (SZERK.): *Szentszéki dokumentumok a megszentelt életről (1964–2002).* Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, Budapest, 2007.
- TRUEBLOOD, ELTON: *Alternative to Futility.* Harper & Brothers Publishers, New York and London, 1948. (*id. dr. Hafenscher Károly hagyatékából*)
- TRUEBLOOD, ELTON: *The Common Ventures of Life. Marriage, Work, Birth and Death.* Harper & Brothers Publishers, New York and London, 1949. (*id. dr. Hafenscher Károly hagyatékából*)
- TURAI ALFRÉD: *Messiás az Egyházban II. Egyháztörténet a trienti zsinattól a II. vatikáni zsinatig.* Kucsák könyvkötészet, Vác, 2017.
- ÚJ TEOLÓGUS SZENT SIMEON: *Huszonöt fejezet az Istenismeretről és a teológiáról.* Paulus Hungarus – Kairos Kiadó, Budapest, 2000.

¹⁵¹Nagyon köszönöm, hogy Reuss professzor megengedte, hogy idézzem művét, mivel rendkívül sokat okultam a könyvéből.

- Úton az egység felé. A római katolikus-evangélikus párbeszéd dokumentumai 1972-2013.* (Szerk.: REUSS ANDRÁS, GÖRFÖL TIBOR). Luther Kiadó – Vigilia Kiadó, Budapest, 2021.
- VIRÁG JENŐ: *Dr. Luther Márton önmagáról.* Országos Luther Szövetség, Budapest, 1937.
- VON BRÜCK, MICHAEL: In search of an authentic Christian life-style: Luther and monasticism. *Bangalore Theological Forum* 15 (1983) 218–236.
- VON LOEWENICH, WALTHER: *Theologia crucis. A kereszt teológiája Luthernél.* Magyarországi Luther Szövetség, Budapest, 2000.
- WILLIAMS, ROWAN: *Tanítványként az úton. A keresztény élet esszenciájáról.* Harmat Kiadó, Budapest, 2018.
- WILSON, JONATHAN: *Living faithfully in a fragmented world.* 2nd edition. Wipf and Stock Publishers, Eugene OR USA, 2010.
- WORTHEN, MOLLY: The unexpected monks. *The Boston Globe*, February 3, 2008.

REZÜMÉ

Az evangélikus szerzetesrendekről írt szakdolgozatom első fejezete a tanítványi létnek a Szentírásban, Luther Márton műveiben, az evangélikus hitvallási iratokban, a pietizmusban, valamint kortárs evangélikus, anglikán és katolikus művekben található leírásaival foglalkozik. Fontos megállapítása már e fejezetnek is, hogy a tanítványi lét kortárs evangélikus, anglikán és katolikus megközelítései megdöbbentően sok párhuzamot mutatnak egymással. Ez indokolja a szakdolgozatomnak „a tanítványi lét ökumenéjéről” szóló alcímét.

A második fejezetben a szerzetesi életmód számos történeti példáját foglalom össze – mint a tanítványi lét egyik lehetséges életformáját – a sivatagi atyáktól a középkor és a reformáció időszakán át a modernkori megfogalmazásokig. Különösen jelentős az a szerzetesrendeket a megszentelt életre való általános meghívás egyik formájának tartó szemléletváltás, amely a II. vatikáni zsinat után következett be a katolikus egyházban. A fejezetet Luther és Melanchthon a szerzetesi fogadalmakról írott műveinek ismertetésével fejezem be, megállapítva, hogy az egyre élesedő vitaszituáció egyre polarizálódóbb megfogalmazásokat eredményezett.

A harmadik fejezetben bemutatom, hogy számos katolikus szerzetesrend őrződött meg a német evangélikus egyházban ma is (16 folyamatosan, 21 összesen). Az elmúlt száz évben több mint harminc evangélikus szerzetesrendet alapítottak, amelyek közül a magyar diakonisszák nemzetközi hírűek. Szakdolgozatom zárásaként átgondolom azt, hogy mi lehet a helye egy evangélikus szerzetesrendnek a mai magyar evangélikus egyházban.

Kulcsfogalmak

Diakonisszák, evangélikus hitvallások, evangélikus szerzetesrendek, jezsuiták, kereszt teológiája, Luther Márton, megigazulástan, Ószövetség, ökumené, sarutlan kármeliták, szerzetesi fogadalmak, szerzetesrendek, tanítványi lét, Újszövetség.